T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ALGILANAN EBEVEYN KABUL-REDDİ VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN ARACI ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asiye YALÇİN

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

TEMMUZ 2024

T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ALGILANAN EBEVEYN KABUL-REDDİ VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN ARACI ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asiye YALÇİN

(22435036020)

ORCID: 0009-0004-9050-0005

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof. Dr. Serap AKGÜN

ORCID: 0000-0002-6733-6188

TEMMUZ 2024

BTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 22435036020 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Asiye YALÇİN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "ALGILANAN EBEVEYN KABUL-REDDİ VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN ARACI ROLÜ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Prof. Dr. Serap AKGÜN** Bursa Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Dr. Umut ÇIVGIN** Bursa Teknik Üniversitesi	.....
	Dr. Gamze ER VARGÜN Anadolu Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : .. Ağustos 2024
Savunma Tarihi : 24 Temmuz 2024

20.04.2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9/2 ve 22/2 maddeleri gereğince; Bu Lisansüstü teze, Bursa Teknik Üniversitesi'nin abonesi olduğu intihal yazılım programı kullanılarak Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün belirlemiş olduğu ölçütlere uygun rapor alınmıştır.

İNTİHAL BEYANI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belgelediğimi, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Asiye YALÇİN

İmzası:

Aileme,

ÖNSÖZ

Öncelikle bu meşakkatli yolun sonuna geldiğim için bir taraftan çok mutlu olduğumu bir taraftan da buruk hisler içerisinde olduğumu belirtmek isterim. Mutluyum çünkü aylarca yaptığım okumalarımın, emeklerimin sonucunu almış bulunmaktayım. Buruk hissediyorum çünkü hayatımda ilk defa öğrenci olmadığım bir sürece gireceğim. Şu anda 24 yaşındayım ve bu zamana kadar yaptığım en iyi şey öğrenci olmaktı. Şimdiyse önümde iş bulma ve yeniden öğrenci olabilmek için doktoraya hazırlanma sürecim var. Kısacası zor günler geride kaldı ve gelecekte daha zor günler beni bekliyor. Ancak hayatın karşıma çıkardığı engeller büyüdükçe o engellerin üstesinden geldiğim zamandaki yaşadığım mutluluk da büyüdü. Yüksek lisans tezimi yazma sürecim de zaman zaman 'bitmiyor' diye yakındığım bir süreç olsa da sonuç olarak hafızamda kendimi en çok geliştirdiğim ve kendimle gurur duyduğum bir anı olarak kalacak. Bu anıyı hatırladığımda her zaman yanımda olan, beni destekleyen, bilgi ve tecrübeleriyle yol gösterici olan, kaygılandığımda yumuşak ses tonuyla beni sakinleştiren, aklımdaki soru işaretlerine bıkmadan usanmadan anlayışla yanıt veren, zaman zaman yaşadığım sıkıntıları paylaşarak odasında duygusallaştığım, samimi sohbetiyle yanındayken evimde hissettiğim, bütün canlılara sevgi dolu yaklaşımıyla örnek aldığım, tez danışmanım Prof. Dr. Serap AKGÜN'ü de çokça sevgiyle ve saygıyla anıyor olacağım. Canım hocam, iyi ki varsınız, size çok ama çok teşekkür ediyorum. Ayrıca zamanlarını ayırarak tez savunmama jüri olarak katılmayı kabul eden Dr. Umut ÇIVGIN'a ve Dr. Gamze ER VARGÜN'e de güzel enerjileri, kıymetli önerileri ve güzel dilekleri için çok teşekkür ederim.

Psikoloji lisansından dereceyle mezun olarak yine kendi üniversitemde yüksek lisans yapmaya hak kazanmamda emeği geçen Bursa Teknik Üniversitesi hocalarıma da teşekkür etmek isterim. İlgisi ve desteğiyle en yakın hissettiğim, yürüttüğü ve hedeflediği akademik çalışmaları hayranlıkla dinlediğim, her zaman bilgi ve tecrübeleriyle bana yardımcı olan hocam, Dr. Aslı YEŞİL'e çok teşekkür ediyor ve onu çok seviyorum. Her zaman ilgisiyle yanımda hissettiğim, bir akademisyen olarak zaman yönetimi konusunda rol model aldığım Dr. Nuray MUSTAFAOĞLU ÇİÇEK'e teşekkür ediyor ve sevgilerimi sunuyorum. Son yılımda tanışmış olsam da son derece karmaşık bir dersi bile en anlaşılır ve eğlenceli şekliyle anlatan, güler yüzlü ve enerji dolu kişiliğiyle hafızamda güzel bir yer edinen Dr. Pınar BÜRHAN'a teşekkürlerimi sunuyorum. Yüksek lisans sürecimde yalnızca bir çevrimiçi ders alabilme imkanı bulmama rağmen duru ve akıcı anlatımına hayran kaldığım, Gelişim Psikolojisi alanına ilgimi arttıran Dr. Arzu ÇIRPAN KANTARCIOĞLU'na teşekkürlerimi sunuyorum. Sakin ve güler yüzlü yapısıyla yüksek lisans süreci öncesindeki kaygılarımı dinleyerek hafifleten Dr. Sercan BALIM'a ve hiç ders alamasam bile samimi yaklaşımıyla bağ kurduğum Dr. İlgün BİLEKLİ BİLGER'e çok teşekkür ediyorum. Lisans sürecinde danışmanım olan Doç. Dr. Gazanfer ANLI'ya keyifli ders anlatımı ve emekleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak, hayatıma disiplinli çalışma prensibi tohumlarını eken ilkokul öğretmenim Tünay TÜRKYENER'e ve kendimi bulma sürecime olan olumlu katkılarından dolayı lise öğretmenim Tülin KURTAY'a teşekkür ediyor ve sevgilerimi sunuyorum.

Öğrenci olmaktan bahsetmiştim ve aslında öğrencilik, yalnızca okul içerisinde eğitim almaktan ibaret değildir. Yaşamın kendisi bir öğrenme sürecidir ve benim daimi öğretmenlerim annem Nursen YALÇİN ve babam Mirza YALÇİN'dir. Annem ve babamın bana verdiği en önemli ders 'iyi bir insan olma' dersiydi. Bu derste bana; vermenin almak kadar mutluluk hissettirdiğini, paranın amaç değil yalnızca bir araç olduğunu, en değerli hazinenin güvende hissedebileceğin insanlarla birlikte olmak olduğunu, empati ve yardımla hayatın daha güzel hale geldiğini, saygı ve sevginin hayatın vazgeçilmezi olduğunu, önemli olanın en yükseğe çıkmak değil hayalini kurduğun yere alın terinle gelebilmek olduğunu ve daha birçok şeyi öğrettiniz. Bana öğrettikleriniz ve öğreteceklerinizi, maddi ve manevi her zaman yanımda olduğunuzu hissettirdiğiniz, gelecek kaygılarımı elinizden geldiğince dindirmeye çalıştığınız, kendi yolumu bulabilmem için bana fırsat verdiğiniz ve bu yolda her zaman destekçim olduğunuz için size minnettarım. Biliyorum, mükemmel ebeveyn diye bir şey yok, bu yüzden sizinle hatalarımızı düzeltmeye çalışmak bile çok keyifli, iyi ki varsınız ve iyi ki benim ailemsiniz, sizi çok ama çok seviyorum. Ders çalışmaktan sıkıldığımda öbür odaya geçerek uğraştığım, inkar etsem de evimizin neşesi, 'komik değil' desem de esprileriyle eğlendiğim biricik kardeşim Yaren YALÇİN'e çok teşekkür ediyorum, iyi ki varsın, iyi ki kardeşimsin, çok fazla dile getirmesem de seni çok ama çok seviyorum.

Bu süreçte, koşulsuz en büyük yardımcım olan, bütün nazımı ve tribimi alttan alan, kaygılandığımda arayarak sakinleştiğim, ağlama krizlerimi göğsünde yumuşatan, dertlerimi sabırla dinleyen, sürekli olarak beni motive eden, başarılarımı pekiştiren, üniversite hayatımın bana kattığı en güzel insana, Yakup GÜRDAL'a kocaman teşekkür ediyorum, iyi ki hayatımdasın.

Tatlı komşumuz Aysel DURSUN'a acil bir durumda gösterdiği yardımseverlikten ve iyi dileklerinden dolayı özel olarak teşekkürlerimi sunuyorum. Altı yıl boyunca güler yüzü, bonkörlüğü, yardımseverliği, leziz poğaçaları ve kurabiyeleri ve samimi abiliği ile iyi ki tanımışım dediğim insanlardan biri olan, dünyanın en güzel kalpli pastacısı Mehmet TEZCAN'a çok teşekkür ediyorum.

Son olarak bütün süreçte duygularımı benimle paylaşan, hatta bazen benden daha yoğun duygular ifade eden, bazen anlamasalar bile süreci ilgiyle takip eden, başta Büşra Nur YÜKSEL olmak üzere canım arkadaşlarım Şeyma Nur AKGÜL'e ve Helin ARSLAN'a, en tatlı ev sahibi ödülüne layık gördüğüm Gamze YILMAZ'a, yabancı dil kahramanım Büşra ŞENTÜRK'e, zor günlerimde beni yalnız bırakmayan Eda YAŞAR'a ve Yunus Emre ÖZSEFİL'e, süreci başarıyla tamamlamama benimle birlikte sevinen arkadaşlarım Özge Rezzan ARI'ya, Ece ÖNEN'e, Başak TAŞ'a ve veri toplamama yardımcı olan tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum, sizi seviyorum, iyi ki varsınız.

Temmuz 2024

Asiye YALÇİN
(Psikolog)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xii**
ÖZET ..... **xiii**
SUMMARY ..... **xiv**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Ebeveyn Kabul-Reddi (EKAR) 4
1.1.1 Ebeveynliğin sıcaklık boyutu 6
1.1.2 EKAR kuramının alt kuramları 8
1.1.3 Kişilik kuramı 8
1.1.3.1 Bağımlılık/ savunmacı bağımsızlık 9
1.1.3.2 Düşmanlık ve saldırganlık 11
1.1.3.3 Duygusal duyarsızlık (tepkisizlik) 12
1.1.3.4 Duygusal dengesizlik 13
1.1.3.5 Olumsuz öz saygı 13
1.1.3.6 Olumsuz öz yeterlik 14
1.1.3.7 Olumsuz dünya görüşü 14
1.1.4 Baş etme kuramı 15
1.1.5 Sosyokültürel sistemler kuramı 16
1.2 Duygu Düzenleme Güçlüğü 18
1.2.1 Duygu 18
1.2.2 Duygu düzenleme 18
1.2.3 Duygu düzenleme güçlüğü 21
1.2.4 Ebeveyn kabul-reddi ve duygu düzenleme güçlüğü 23
1.3 Saldırganlık 26
1.3.1 Saldırganlığı açıklayan yaklaşımlar 27
1.3.1.1 Dürtü temelli yaklaşımlar 27
1.3.1.2 Öğrenme temelli yaklaşımlar 28
1.3.1.3 Sosyal bilgi işleme modeli 29
1.3.2 Ebeveyn kabul-reddi ve saldırganlık 30
1.3.3 Duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık 32
1.3.4 Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık 33
1.4 Araştırmanın Amacı 35
1.5 Araştırmanın Hipotezleri 37
2. YÖNTEM **38**
2.1 Katılımcılar 38
2.2 Veri Toplama Araçları 38
2.2.1 Demografik bilgi formu 38
2.2.2 Ebeveyn Kabul-Reddi Ölçeği - Yetişkin Kısa Formu (EKRÖ-K) 39

2.2.3 Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği (DDGÖ) 40
2.2.4 Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) 41
2.3 İşlem 41
3. BULGULAR 43
3.1 Betimleyici İstatistikler 43
3.2 Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular 44
3.3 Korelasyon Analizlerine İlişkin Bulgular 47
3.4 Aracılık Analizine İlişkin Bulgular 49
4. TARTIŞMA 52
4.1 Anne Reddi, Baba Reddi ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiler 52
4.2 Duygu Düzenleme Güçlüğünün Açıklanması 54
4.3 Saldırganlığın Açıklanması 58
4.4 Anne-Baba Reddi ve Saldırganlık Arasındaki İlişkide Duygu Düzenleme Güçlüğünün Aracı Rolü 63
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 66
KAYNAKLAR 69
EKLER 82
ÖZGEÇMİŞ 91

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Araştırma değişkenlerinin betimsel istatistikleri. **44**
Çizelge 3.2 : Araştırma ana değişkenlerinin cinsiyete göre incelenmesine ait bağımsız gruplar için T- Testi bulguları. **44**
Çizelge 3.3 : Araştırma ana değişkenlerinin alt boyutlarının cinsiyete göre incelenmesine ait Mann Whitney U- Testi bulguları. **45**
Çizelge 3.4 : Araştırma ana değişkenlerinin alt boyutlarının cinsiyete göre incelenmesine ait bağımsız gruplar için T- Testi bulguları. **46**
Çizelge 3.5 : Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki korelasyon katsayıları. **47**
Çizelge 3.6 : Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık değişkenlerinin alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları. **48**
Çizelge 3.7 : Dolaylı etkilere ilişkin Bootstrap analizinin standardize edilmemiş bulguları. **51**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Araştırma modeli..... **36**
Şekil 3.1 : Yol analizi sonuçları..... **50**

ALGILANAN EBEVEYN KABUL-REDDİ VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN ARACI ROLÜ

ÖZET

Mevcut çalışma Ebeveyn Kabul-Reddi Kuramı temelinde tasarlanmıştır. Kuram, ebeveynlerinden yeterince kabul, sevgi, ilgi, destek, onay görmeyen ihmal, aşağılama, düşmanlık içeren davranışlara maruz kalan çocukların kendilerini kabul edilmiş değil reddedilmiş algıladıklarını vurgulamaktadır. Ayrıca, çocukken ebeveynleri tarafından reddedilen kişilerin duygusal dengesizlik, düşmanlık, saldırganlık gibi sorunlar yaşama olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda mevcut çalışmanın amacı, çocuklukta anneden ve babadan algılanan ebeveyn reddinin genç yetişkinlikteki duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlıkla ilişkisini incelemektir.

Bursa Teknik Üniversitesi Etik Kurulu'ndan araştırmanın yürütülebilmesi için gerekli etik kurul izni alınmıştır. Araştırmanın örneklemini 18-30 yaş aralığında, 211'i kadın, 195'i erkek olmak üzere toplam 406 genç yetişkin oluşturmuştur. Katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek, eğitim düzeyi, anne ve babalarının eğitim düzeyi gibi bilgileri Demografik Bilgi Formu ile alınmıştır. Anneden algılanan ret ve babadan algılanan ret Ebeveyn Kabul-Reddi Ölçeği–Yetişkin Kısa Formu (EKRÖ-K) ile değerlendirilmiştir. Katılımcıların duygu düzenleme güçlüğü düzeylerini belirleyebilmek amacıyla Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği (DDGÖ) ve saldırganlık düzeylerini değerlendirmek için Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) kullanılmıştır. Araştırma verileri, çalışmaya katılmak için gönüllü olan genç yetişkinlerden bir kısmına yüz yüze, bir kısmına internet ortamında olmak üzere belirtilen ölçekler uygulanarak toplanmıştır.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde, kadınların erkeklere kıyasla anne ret algısı ve duygu düzenleme güçlüğü puanları daha yüksek bulunmuştur. Erkeklerin ise kadınlara kıyasla saldırganlık puanları daha yüksek bulunmuştur. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda algılanan anne ret ve algılanan baba ret değişkenlerinin duygu düzenleme güçlüğü aracılığı ile saldırganlığı yordadığını öneren bir model test edilmiştir. Saldırganlık açısından cinsiyetler arasında fark olması nedeni ile cinsiyet değişkeni modele yordayıcı değişken olarak dahil edilmiştir. Bulgular, duygu düzenleme güçlüğünün anneden algılanan ret ile saldırganlık arasındaki ilişkide kısmi aracı rol oynadığını, babadan algılanan ret ile saldırganlık arasındaki ilişkide ise tam aracı rol oynadığını göstermiştir. Babadan algılanan ret arttıkça duygu düzenleme güçlüğü artmış, duygu düzenleme güçlüğü arttıkça da saldırganlık düzeyi artmıştır. Anneden algılanan ret ise hem direkt olarak hem de duygu düzenleme güçlüğü aracılığı ile saldırganlığı pozitif yönde ve anlamlı düzeyde yordamıştır. Araştırmanın bulguları, Rohner'in Ebeveyn Kabul-Reddi kuramını desteklemiştir.

Anahtar kelimeler: Ebeveyn kabul-reddi, Duygu düzenleme güçlüğü, Saldırganlık.

THE MEDIATING ROLE OF EMOTION REGULATION DIFFICULTY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED PARENTAL ACCEPTANCE-REJECTION AND AGGRESSION

SUMMARY

The present study was based on the Parental Acceptance-Rejection Theory. The theory emphasizes that children who do not receive enough acceptance, love, attention, support, and approval from their parents, and who are exposed to behaviors involving neglect, humiliation, and hostility, perceive themselves as rejected rather than accepted. It also states that individuals who were rejected by their parents during childhood are more likely to experience problems such as emotional instability, hostility, and aggression. In this context, the aim of the present study was to examine the relationship of perceived maternal and paternal rejection during childhood with the difficulties in emotion regulation and aggression in young adulthood.

Ethical approval was obtained from the Ethics Committee at Bursa Technical University. The sample of the study consisted of a total of 406 young adults aged between 18-30, including 211 females and 195 males. Participants' information like age, gender, occupation, education level, and their parents' education level was collected using a Demographic Information Form. Perceived maternal rejection and perceived paternal rejection were assessed using the Parental Acceptance-Rejection Questionnaire–Short Form (PARQ-SF). The Difficulties in Emotion Regulation Scale (DERS) was used to determine the levels of emotion regulation difficulties, and the Buss-Perry Aggression Questionnaire (BPAQ) was used to assess aggression levels. The data were collected by the questionnaires, either face-to-face or online.

The results regarding gender differences indicated that women had higher scores in perceived maternal rejection and difficulty in emotion regulation compared to men. Also, men had higher aggression scores compared to women. In line with the main purpose of the study, a structural model was tested in which perceived maternal and paternal rejection predict aggression through difficulties in emotion regulation. Gender was also included in the model as a predictor variable because of significant gender differences in aggression. The results indicated that difficulties in emotion regulation partially mediated the relationship between perceived maternal rejection and aggression, and fully mediated the relationship between perceived paternal rejection and aggression. As perceived paternal rejection increased, difficulties in emotion regulation also increased, which in turn led to higher levels of aggression. Perceived maternal rejection predicted aggression positively and significantly, both directly and through difficulties in emotion regulation. The results of the study have supported Rohner's Parental Acceptance-Rejection Theory.

Keywords: Parental acceptance-rejection, Emotion regulation difficulty, Aggression.

1. GİRİŞ

İnsan yavrusu dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren ilgiye, bakıma, şefkate, sevgiye ihtiyaç duyar. Kendisine bakım verenlerle kurduğu bağlar sayesinde sosyalleşmeye başlar. İlk sosyal etkileşimlerini ebeveynleri ile yaşadığı için çocuğun sosyal gelişiminde en önemli kişiler ebeveynleridir. Çocuklukta gelişmeye başlayan sosyal becerilerin önemli etkileri ise kişinin toplum içerisinde kendini keşfettiği bir dönem olan genç yetişkinlik döneminde görülür. Bu dönemde diğerleriyle daha yakın ilişkiler kurulur. İşe başlamayla beraber iş arkadaşlıkları ya da romantik partnerlerle olan ilişkiler bu dönemde yoğunlaşmaktadır. Erikson'ın psikososyal gelişim evrelerinde de bu dönem, yalıtılmışlığa karşılık yakınlık kurma olarak isimlendirilmiştir. Kişi diğerleriyle yakınlık kurarak sevgisini, ilgisini paylaşmayı deneyimleyebilir ya da bu tür ilişkilerden kendini soyutlamayı tercih edebilir. Böylece kişi, çocukluk döneminde gelişmeye başlayan kişiliğini, sosyal bağlamda diğerlerine yansıtma yolculuğunda büyük bir adım atmış ya da atmamış olur (Ciccarelli ve White, 2019; Rohner, 2021). Cüceloğlu'nun (2010) da belirttiği gibi psikolojide pek çok kuram, ebeveyn-çocuk ilişkisinin doğası ve kalitesinin çocuğun hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemindeki gelişimi, kişiliği, diğer insanlarla olan ilişkileri, fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin çocukluktaki ve yetişkinlikteki sonuçlarını açıklamaya çalışan kuramlardan biri ebeveyn kabul-reddi (EKAR) kuramıdır (Rohner, 1980). Kuram, her çocuğun; bağlandığı, güvendiği, en yakını olan kişiden yani ebeveynlerinden sevgi, şefkat, sıcaklık, ilgi, bakım, güven, güzel sözler, takdir, destek, onay, anlayış gibi olumlu tepkiler almaya ihtiyaç duyduğunu, çocuğun bu ihtiyaçları yeteri düzeyde karşılanmadığında ya da hiç karşılanmadığında kendini reddedilmiş hissedeceğini vurgulamaktadır (Ainsworth, 1989; Khaleque ve Rohner, 2012a; Rohner, 2004). Kendini ebeveynleri tarafından reddedilmiş olarak algılayan çocuğun kendine, diğer insanlara ve dünyaya ilişkin zihinsel temsilleri, olumsuz duygu ve düşünceleri içerebilmektedir. Olumsuz zihinsel temsiller, bilişsel çarpıtmalar, seçici dikkat ve algılar, hatalı nedensel açıklamalar kişinin sosyal, duygusal, bilişsel ve

davranışsal gelişim süreçlerini olumsuz etkileyen faktörlerdir (Rohner, 2004, 2021). Ebeveyn reddi, ruhsal sağlık açısından çeşitli duygu-durum bozukluklarını, kaygı bozukluklarını, davranış bozukluklarını, kişiler arası problemleri ve daha birçok psikopatolojiyi beraberinde getirebilmektedir (Rohner ve diğ, 2005). Khaleque ve Rohner (2002) tarafından 43 araştırmanın incelendiği kültürlerarası bir meta-analiz çalışmasında, kendini reddedilmiş algılayan çocukların; %26'sının çocuklukta, %21'inin ise yetişkinlikte psikolojik uyum açısından zorlandıkları bulunmuştur. Psikolojik uyumu etkileyen genetik, kültür, sosyal ilişkiler gibi birçok faktör vardır ancak ebeveyn reddinin, güçlü bir yordayıcı olduğu vurgulanmaktadır (Rohner ve Khaleque, 2002).

Son yıllarda alanyazında ebeveyn reddinin duygusal özelliklerle ilgili sonuçları, duygu düzenleme güçlüğü çerçevesinde çalışılmaktadır (Aurino ve diğ, 2016; Burgoyne ve Grant-Marsney, 2024; Gelgör, 2016; Kitahara, 1987; Pektaş, 2015; Şenel ve Çakmak Tolan, 2022; Tani ve diğ, 2018; Vandewalle ve diğ, 2014). Duygu düzenleme güçlüğü; duygusal deneyimlerde duyguların farkındalığı, anlaşılırlığı ve kabulünün düşük olması, hedef odaklı hareket etmede, duyguları düzenlemede ve dürtüleri kontrol etmede zorlanma, duruma uygun duygu düzenleme stratejilerini kullanamama gibi güçlüklerdir (Gratz ve Roemer, 2004).

Ebeveyn-çocuk bağlanması, ebeveynlik tarzı, anne-baba ilişkileri çocuğun duygu düzenleme becerilerinin gelişimi üzerinde etkilidir. Ayrıca duygusal sosyalleşmelerde ebeveynlerin çocuklarının duygularının farkında olması, anlaması, uygun tepkiler vermesi, çocuğun duygu ifadesini kolaylaştıracak yaklaşımlar içerisinde olması ve duygu koçluğu yapması gibi faktörler de önemlidir. Ebeveynin çocuğa yönelik öfke ifadesi, düşmanlık ve saldırganlık gibi reddedici davranışları ise çocukların duygu düzenleme becerilerinin gelişmesinde olumsuz etkilere yol açan faktörlerdir (Morris ve diğ, 2007). Türkiye'de yapılan çalışmalarda, ebeveyn reddinin duygu düzenleme güçlüğü ile ilişkili olduğu (Abacı, 2018; Çini, 2022); ebeveyn kabulünün ise duygu düzenleme becerilerinin gelişimini olumlu yönde etkilediği (Bayındır ve diğ, 2017; Kuyumcu ve Rohner, 2016) bulunmuştur.

Ebeveyn reddinin davranışsal sonuçlarından olan saldırganlık, alanyazında çalışılan bir diğer kavramdır (Akse ve diğ, 2004; Aytekin, 2015; Ekşi, 2021; Lila ve diğ, 2007; Rothenberg ve diğ, 2022). Saldırganlık fiziksel, sözel ya da hangi yolla yapılırsa yapılsın, amacı diğer bir canlıyı incitmek ya da ona zarar vermek olan, aynı zamanda

karşı tarafta da olumsuz duygular yaratarak kaçma isteği uyandıran her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır (Baron ve Richardson, 1994, s. 7).

Ebeveynlerin çocuklarını reddetme biçimleri düşmanlık ve saldırganlık olduğunda, çocuklarda da düşmanlık ve saldırganlık içeren davranış örüntülerinin görülme sıklığı artmaktadır (Paley ve diğ, 2000; Saka, 2022). Bunun nedenlerinden biri çocuğun muhtemelen ilk sosyalleştiği kişilerin ebeveynleri olması ve ebeveynlerinin çocuğa saldırgan bir rol model sunmasıdır. Olaylara veya durumlara saldırgan tepkiler gösteren bir ebeveynle büyüyen çocuk, saldırganlığı öğrenecektir. Ayrıca çocuğun hayatında en değer verdiği kişi tarafından reddedilmesi diğer insanlara karşı da güvenini kaybetmesine yol açabilmektedir. Böylece çocuk çevresindeki herkese potansiyel bir tehdit olarak bakabilir. Bu durum çocukta düşmanlık algısını aktive ederek saldırgan davranışlar sergilemesine yol açabilir. Ebeveynlerin, çocuğa öfke duygusunu nasıl kontrol edeceği noktasında duygusal olarak koçluk yapmaması gibi öfkesini hiçbir şekilde ifade etmesine izin vermemesi de saldırgan davranışların artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durumda çocuk öfke duygusunu içinde biriktirmek zorunda kalır. Öfkeyi içinde biriktiren ya da ifade edemeyen çocuğun zihni, yoğun bir biçimde bu duyguyla meşgul olduğu için çevresindeki insanların niyetlerini, davranışlarını, söylemlerini düşmanca algılayabilir. Diğerlerine düşmanca niyet yükleme sonucunda daha fazla saldırgan davranışlar içerisine girebilir (Rohner, 2021; Rohner ve diğ, 2012). Ebeveyn reddi dışında sert ebeveynliğin (Chang ve diğ, 2003), sert disiplinli ebeveynliğin (Criss ve diğ, 2002), ebeveynin olumsuz duygu koçluğunun (Ramsden ve Hubbard, 2002), sıkı denetim ve kontrollü çocuk yetiştirme stilinin (Er ve Akgün, 2016), ebeveyn duygusal istismar ve ihmalinin (Ergüder, 2016), otoriter ebeveyn tutumunun (Yıldızbaş ve Şahin-Sak, 2020; Yurttaş Özcan, 2021) çocuğun saldırganlık davranışıyla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Saldırganlık duygu düzenleme güçlüğü ile de ilişkilendirilmektedir (Altın, 2017; Conway, 2005; Dede, 2019; Donahue ve diğ, 2014; Ersan, 2017; Kabasakaloğlu, 2019; Karpat, 2018; Miles ve diğ, 2015; Roberton ve diğ, 2014; te Brinke ve diğ, 2018; Toksöz, 2022). Davidson ve diğ. (2000) öfke gibi olumsuz duyguları düzenleyememenin şiddet ve saldırganlıkla ilişkili olduğunu bulgulamışlardır. Başka bir çalışmada da (Holley ve diğ, 2017) duygu düzenleme güçlüğü ve karar verme, plan yapma, öz düzenleme gibi yürütücü işlevlerde yetersizlik ile saldırgan davranışların ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Türkiye'de yapılan bir çalışmada (Kayhan,

2017) duygu düzenleme güçlüğü ile saldırganlık arasında özellikle de duygu düzenlemenin bir alt boyutu olan yetersiz dürtü kontrolü ile saldırganlık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışmada (Cenkseven Önder ve Canoğulları, 2020) işlevsel olmayan duygu düzenleme becerileri ile fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık arasında anlamlı pozitif ilişkiler olduğu bulunmuştur. Akdemir ve Gündüz (2022) tarafından yapılan bir çalışmada ise duygu düzenleme becerilerini geliştirmek için ergenlere verilen psiko-eğitimin duygu düzenleme güçlüğünü azaltarak reaktif ve proaktif saldırganlık düzeyini düşürdüğü bulgulanmıştır. Alanyazında, ebeveyn reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık değişkenlerinin birlikte ele alındığı ve olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkilerinin duygu düzenleme güçlüğü aracılığıyla saldırganlık ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Chang ve diğ, 2003; Eisenberg ve diğ, 1999; Eisenberg ve diğ, 2001; Erzi ve Ekşi, 2021; Çeliker Cengiz, 2022; Kara, 2021; Karaduman, 2021; Ören, 2017; Özdoğan, 2017; Ramsden ve Hubbard, 2002; Shields ve Cicchetti, 1998; Yıldırım, 2022).

Özetle, ebeveynleri tarafından reddedildiği algısıyla büyüyen kişiler çocukken ebeveynleriyle yeterli duygusal paylaşımlarda bulunamadıkları ya da olumlu ve olumsuz duyguları almayı da vermeyi de öğrenemedikleri için duygularının farkında olmak, duygularını ifade etmek, anlamlandırmak, dürtülerini kontrol etmek gibi becerilerde güçlük yaşayabilmektedirler. Bu güçlük, kişilerin diğerleriyle olan ilişkisinde problemler yaşamasıyla ilişkilendirilebilmektedir. Dolayısıyla hem duygu düzenleme güçlüğünün hem de reddedilmenin etkisiyle öfke, düşmanlık ve saldırganlık gibi davranışlar sergileyebilmektedirler.

Bu çalışmada çocuklukta anneden ve babadan algılanan ebeveyn reddinin yetişkinlikteki duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlıkla ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada ebeveyn reddinin duygu düzenleme güçlüğü aracılığı ile saldırganlıkla ilişkili olduğunu öneren bir model test edilmiştir. Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık kavramlarıyla ilgili detaylı literatür bilgileri aşağıdaki başlıklarda sunulmaktadır.

1.1 Ebeveyn Kabul-Reddi (EKAR)

Ebeveyn-çocuk ilişkisi ile ilgili çalışmalar 1890'lı yıllara dayanmaktadır (Stodgill, 1937). Bu konu üzerine yoğunlaşıldığı, ilk ölçeklerin geliştirildiği yıllar ise 1930-1940

yıllarıdır (Champney, 1941). Rohner 1975 yılında, ebeveyn kabul-reddi ile ilgili 60'tan fazla ülkede 400'e yakın antropolojik ve psikolojik çalışma yapmış ve bu çalışmaları sonucunda ebeveyn kabul-reddi kuramını geliştirmiştir (Rohner, 1977, 2004; Rohner ve Khaleque, 2002; Rohner ve diğ, 2005).

EKAR kuramı, bireyin çocukken ebeveynleri tarafından kabul edildiğine ya da reddedildiğine dair algısının hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemindeki sosyal, duygusal, bilişsel ve davranışsal gelişimi üzerindeki etkilerini açıklamaya ve yordamaya çalışan bir sosyalizasyon ve yaşam boyu gelişim kuramıdır (Rohner, 1980, 2004). Kuram hem ebeveyn davranışlarına hem de bu davranışların, çocuğun hayatının farklı dönemlerindeki olası sonuçlarına odaklanmaktadır. Kuramla ilgili çalışmalar 1960'lı yıllara dayanmaktadır ve 1999 yılına kadar ebeveyn kabul-ret algısı ve bu algının kişinin hayatına olan yansımalarına odaklanılmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise sadece ebeveyn-çocuk ilişkisi değil, yaşam boyu deneyimlenen pek çok kişilerarası ilişki çalışılarak kuramın kapsamı genişletilmiştir. Ebeveyn, akran, kardeş, öğretmen, eş, yönetici, kayınvalide gibi birçok kişilerarası ilişkilerde algılanan kabul-ret ile ilgili çalışmaların ardından 2014 yılında kuram, "kişilerarası kabul-ret kuramı" olarak yeniden isimlendirilmiştir (Rohner ve diğ, 2005). Kuramın kapsamı genişletilmiş ancak ebeveyn kabul-reddinin önemine yapılan vurgu değişmemiştir. Yapılan çalışmalarda çocuklukta algılanan ebeveyn kabul-reddinin, yaşamın ilerleyen dönemlerinde kurulan farklı ilişkilerde de etkisini gösterdiği görülmüştür (Ali ve diğ, 2015; Ibrahim ve diğ, 2015; Rohner, 2021; Rohner ve Lansford, 2017). Mevcut tez çalışmasında da kuram, ebeveyn kabul-reddine odaklanılarak ele alınmıştır.

Çocuklar bağlandığı, güvendiği, en yakını olan kişiden yani ebeveynlerinden olumlu tepkiler almaya, sıcaklık hissetmeye, kabul görmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Hangi coğrafyada yaşarlarsa yaşasınlar, dilleri, dinleri, cinsiyetleri, etnik kökenleri ne olursa olsun bütün çocuklar kabul edilmeye ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç yeterli düzeyde ya da hiç karşılanmadığında çocuk kendini kabul edilmiş olarak değil reddedilmiş olarak algılamaktadır (Ainsworth, 1989; Khaleque ve Rohner, 2012a; Rohner, 1980, 2004). Ebeveynleri tarafından kendini reddedilmiş olarak algılayan çocuğun kendine, diğer insanlara ve dünyaya ilişkin zihinsel temsilleri, olumsuz duygu ve düşünceleri içerecektir. Zihinsel temsiller, kişinin ilk defa karşılaştığı durumları ya da kişileri nasıl algılayacağını, yorumlayacağını ve onlara nasıl tepki vereceğini şekillendirir. İlk deneyimlerin nasıl yaşandığı, olayın ya da kişinin belleğe nasıl kodlandığı ve

kaydedildiği gibi bilgiler, bellekten geri çağrıldığında yeni deneyimler üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla sürekli olarak ebeveynleriyle yaşayan, onların bakış açısını, davranışlarını, düşüncelerini, duygu ifadelerini gözleyen ve bunlara maruz kalan çocuğun zihinsel temsilleri, ebeveynleriyle olan ilişkilerinden etkilenecektir (Baldwin, 1992; Crick ve Dodge, 1996; Rohner, 2021; Rohner ve diğ, 2012). Ebeveyn reddi algılayan kişiler, hayatlarının ilerleyen dönemlerinde ortada hiçbir sebep yokken bile diğer kişileri tehdit edici, güvenilmez, düşmanca algılayabilirler. Başlarına gelen tesadüfi ve olumsuz olayları, zihinsel temsillerine uyacak şekilde bilişsel çarpıtmalarla olumsuz ve kasıtlı nedenlere bağlayarak yorumlarlar (Crick ve Dodge, 1996). Hatta farkında olmadan genellikle zihinsel temsillerine uygun ilişkiler ve deneyimlerin içerisinde bulunarak kendi yorum ve algılamalarını doğrulamaya çabalarlar. Dolayısıyla çocuklukta ebeveynlerle kurulan ilişkinin kalitesi ve biçimi, yetişkinlikte diğer kişilerarası ilişkilerde kendini göstermektedir. Böylece ebeveyn reddi yalnızca çocukluk döneminde kalmaz, hayatın geri kalanında da olumsuz etkilerini sürdürmeye devam eder (Rohner, 2021).

Kurama göre, ebeveynliğin kontrol ve sıcaklık olmak üzere iki boyutu vardır. Kontrol boyutunun bir ucunda ebeveynin aşırı kontrolcülüğü diğer ucunda ise aşırı izin vericiliği bulunmaktadır. Aşırı kontrolcülük, ebeveynin çocuğu çok fazla kısıtladığı, sürekli takip ettiği, çocuğa çok fazla ve katı kurallar koyduğu uçta yer almaktadır. Aşırı izin vericilik ise ebeveynin çocuğa hiçbir kural koymadığı, çocuğun hayatında yol gösterici olmadığı, yalnızca fiziksel bakımı konusunda gerekli düzeyde kontrolcü olduğu diğer uçta bulunmaktadır. Sıcaklık boyutunun ise bir ucunda ebeveyn kabulü diğer ucunda ebeveyn reddi yer almaktadır (Rohner, 1980; Rohner ve diğ, 2012). Mevcut tez çalışmasında da ebeveynliğin sıcaklık boyutuna odaklanılmıştır.

1.1.1 Ebeveynliğin sıcaklık boyutu

Her çocuk, fiziksel, sözel veya sembolik olarak ebeveynlerinden az veya çok düzeyde sıcaklık hisseder. Bundan dolayı ebeveynlerden algılanan sıcaklık iki uçlu bir boyuttur. Bu boyutun bir ucunda kabul, yani, çocuğun kendini kabul edilmiş algılamasına yol açan ebeveyn davranışları yer alırken diğer ucunda ret, yani, çocuğun kendini reddedilmiş algılamasına yol açan ebeveyn davranışları yer almaktadır. Sıcaklık, rahatlık, bakım, şefkat, destek, ilgi, anlayış gibi fiziksel veya sözel davranışlar ebeveyn kabulünü gösterirken, bu davranışların yokluğu, yetersizliği veya

geri çekilmesi ebeveyn reddini göstermektedir. Ebeveynliğin sıcaklık boyutunu oluşturan reddedici ve kabul edici ebeveyn davranışları temelde dörde ayrılmaktadır: 1) sıcaklık/ şefkat, 2) kayıtsızlık/ ihmal, 3) düşmanlık/ saldırganlık ve 4) ayrışmamış ret. Sıcaklık /şefkat ebeveynin kabul davranışlarını, diğer üçü ise ebeveynin reddedici davranışlarını içermektedir (Rohner ve Rohner, 1981; Rohner ve diğ, 2012).

Ebeveynin çocuğu öpmesi, sarılması, okşaması, rahatlatmaya çalışması gibi fiziksel davranışlar ya da övmesi, iltifat etmesi, sevgisini dile getirmesi, güzel şeyler söylemesi gibi sözel davranışlar sıcaklık/ şefkat davranışları içerisindedir. Bunun tersi davranışlar ise ebeveyn soğukluğu ve duygusuzluğu olarak tanımlanmaktadır (Rohner ve Rohner, 1981; Rohner ve diğ, 2012).

Kayıtsızlık/ ihmal, ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarına kayıtsız kalarak çocuğu ihmal etmesine yol açan davranışlarını içerir. Ancak ihmal yalnızca kayıtsızlık sonucu ortaya çıkmaz, bazen ihmale yol açan faktörler değişebilir. Örneğin, ebeveynin çocuğuna sinirlendiği için onu görmezden gelmesi gibi bir durum da ihmale örnektir. Fiziksel olarak çocuğun bakımının ve maddi ihtiyaçlarının karşılanmaması gibi davranışların yanı sıra çocuğun duygusal ihtiyaçlarına kayıtsız kalınması, gündelik yaşantısıyla ilgilenilmemesi, herhangi bir sorununda destek olunmaması, çocuğa karşı tepkisiz olunması gibi ebeveyn davranışları da bu başlık içerisinde yer almaktadır (Rohner ve Rohner, 1981; Rohner ve diğ, 2012).

Düşmanlık/ saldırganlık, ebeveynin çocuğa yönelik öfkesi, kızgınlığı, düşmanlığı gibi olumsuz duygularının saldırgan davranışlar ile sonuçlanmasıdır. Ebeveynin fiziksel olarak vurması, itmesi, tekmelemesi, tokatlaması gibi ya da sözel olarak hakaret etmesi, aşağılaması, küçük düşürücü sözler söylemesi gibi çocuğa yönelik saldırgan davranışlarını içerir (Rohner ve Rohner, 1981; Rohner ve diğ, 2012).

Ebeveynin net olarak soğukluk, ihmal, saldırganlık gibi reddedici bir davranışının çocuk tarafından tanımlanmadığı fakat çocuğun kendini sevilmeyen, umursanmayan yani reddedilmiş olarak algıladığı davranışları ise ayrışmamış ret içerisinde yer almaktadır. Burada ebeveynin sinirli, sabırsız, huzursuz hissetmesi ve bunu çocuğa da yansıtması gibi bir durum mevcuttur (Rohner ve Rohner, 1981; Rohner ve diğ, 2012).

Ebeveynliğin sıcaklık boyutu, açıklandığı gibi dört farklı davranış biçimine ayrılmıştır. Bu davranışlar ebeveynin kabul-ret davranışları olarak tanımlanmıştır. EKAR kuramının en temel önermesi çocuğun maruz kaldığı ebeveyn davranışlarına bağlı

olarak kendini reddedilmiş ya da kabul edilmiş olarak algılayacağı ve reddedilmiş algılayanların benzer tepkiler vereceğidir. Bu noktada algının sübjektifliği ile karşılaşılmaktadır. Bir çocuk sıcak ve sevgi dolu bir ailede büyüyüp bazen ebeveynlerinin reddedici duygu ve davranışlarına maruz kalmış olabilir ve kendini reddedilmiş olarak algılayabilir ya da tam tersi soğuk bir ailede büyüyen çocuk kendini reddedilmiş algılamayabilir. Dolayısıyla çocuğun bakış açısı ve başka bir kişinin bakış açısı şeklinde iki farklı açıdan ebeveyn davranışları çalışılabilir. Bu iki bakış açısı çatıştığında ise yine çocuğun vermiş olduğu bilgiler daha güvenilirdir. Başka bir nokta, kabul edici ve reddedici davranışların kültürden kültüre değişiklik gösterebileceğidir. Örneğin, bir kültürde sıcaklık olarak görülen bir ebeveyn davranışı başka bir kültürde bu şekilde bir anlam ifade etmeyebilir. Dolayısıyla ebeveyn davranışları değerlendirilirken içinde yaşanan kültüre uygun yorumlar yapılmalıdır. Bu iki noktayla ilgili kuram şunu ifade eder: ebeveyn kabul-reddi her ne kadar ebeveyn davranışları üzerinden çalışılsa da aslında çocuğun ebeveynleri tarafından kabul edilmiş ya da reddedilmiş olduğuna yönelik algısıdır. Rohner, ebeveyn kabul-reddi ile ilgili yüzlerce çalışmasını farklı kültürlerde yapmıştır ve ebeveyn kabul-ret davranışlarını birçok kültürde ortak olan davranışlarla tanımlamıştır. Böylece çocukların ebeveyn kabul-reddine verecekleri benzer tepkiler üzerinde etkili olabilecek kültür, etnik köken, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum gibi karıştırıcı değişkenleri kontrol etmeye çalışmıştır (Rohner ve diğ, 2005).

1.1.2 EKAR kuramının alt kuramları

EKAR kuramının beş farklı sorusuna yanıt aramak için geliştirilmiş üç adet alt kuramı bulunmaktadır: kişilik kuramı, baş etme kuramı ve sosyokültürel sistemler kuramı (Rohner ve Khaleque, 2002). Mevcut tez çalışmasında kişilik alt kuramına odaklanılmıştır.

1.1.3 Kişilik kuramı

EKAR kuramının kişilik alt kuramı iki farklı soruya yanıt aramaktadır. Sorulardan biri çocukken ebeveynleri tarafından kabul edildiğini veya reddedildiğini algılayan çocukların bu duruma nasıl tepkiler verdiğine, diğeri ise bu durumun etkilerini yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde de yaşayıp yaşamadıklarına odaklanmaktadır (Rohner ve diğ, 2012).

İnsanlar, evrimsel sürecin bir sonucu olarak hayatlarında değer atfettikleri kişiler tarafından onaylanmaya, kabul edilmeye, olumlu tepkiler almaya ihtiyaç duyarlar. Çocukken en değer verilen kişiler ebeveynlerdir. Kuramda ebeveyn olarak nitelendirilen kişiler, çocuğun biyolojik anne-babası olmak zorunda değildir; ebeveynler çocuğun temel bakımını uzun süre üstlenmiş olan kişilerdir. Dolayısıyla çocuğun büyükannesi-büyükbabası, teyzesi, amcası gibi başka akrabaları veya çocuğu bir kurumdan evlat edinen anne-babası da çocuğun ebeveyni olabilir. Sonuç olarak her birey, çocukluğunda ebeveyninden şefkat, ilgi, sevgi ve sıcaklık görmek ister (Rohner, 1980, 2004). Çocukluk döneminde ağırlıklı olarak ebeveynle karşılanan kabul ihtiyacı, yaşamın ilerleyen dönemlerinde diğer kişilerle de karşılanmaya başlar. Örneğin, ergenlik döneminde bu kişiler arkadaşlar, yetişkinlik döneminde romantik partnerler olabilir. Temel bir ihtiyaç olan kabul edilme ihtiyacı, çocuğun kendini güvende ve rahat hissedebilmesi ve kişilik gelişimi için oldukça önemlidir (Rohner, 2021).

Kişilik; bireyin duygusal, bilişsel, algısal ve güdüsel eğilimlerinin devamında, yaşamın farklı noktalarında sergilediği tutarlı ve gözlenebilen davranışlarıdır. Kişiliğin gelişmeye başladığı çocukluk dönemindeki en önemli diğerleri, ebeveynleridir. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklara davranışları çocukların kişilik gelişimleri üzerinde etkili olan en önemli faktörlerden biridir (Rohner, 1980, 2004). Ebeveyn reddinin kişinin yaşam boyu gelişimindeki olumsuz etkilerinin hepsinin ele alınması mümkün değildir. Bundan dolayı birçok farklı kültürde çalışılarak, ebeveyn reddi sonucunda ortaya çıkan ortak olumsuz sonuçlar ele alınmıştır. Çocukken ebeveynleri tarafından reddedilen kişilerin; çocukluklarında ve/ veya yetişkinliklerinde yedi kişilik özelliği açısından zorluk yaşama ihtimallerinin yüksek olduğu bulunmuştur: 1) bağımlılık/ savunmacı bağımsızlık, 2) düşmanlık ve saldırganlık, 3) duygusal tepkisizlik, 4) duygusal dengesizlik, 5) olumsuz öz saygı, 6) olumsuz öz yeterlik, 7) olumsuz dünya görüşü (Khaleque ve Rohner, 2012b). Bu zorluklar dil, ırk, cinsiyet, yaşanılan coğrafya fark etmeksizin yaşanabilecek zorluklardır (Khaleque ve Rohner, 2002).

1.1.3.1 Bağımlılık/ savunmacı bağımsızlık

Bağımlılık ve bağımsızlık bir kişilik özelliğinin iki farklı uç noktasıdır. Ebeveyn-çocuk ilişkisi perspektifinden "bağımlılık"; çocuğun rahatlamak, onaylanmak, motive edilmek, destek almak, bakım almak, şefkat, ilgi ve sevgi görmek gibi olumlu tepkiler görmek için ebeveynlerine duygusal olarak ihtiyaç duyması ve güvenmesidir. Çocuk

bu ihtiyaçlarını ebeveynlerine anlatabilmek için çeşitli davranışlar sergiler. Bazen olumlu tepki almak için bazen ise sadece ilgi çekmek istedikleri için bu tür davranışlar içerisine girebilirler ancak tanım itibariyle yine de bağımlı davranışlar sergilemiş olurlar. Örneğin, yoğun bir şekilde ebeveynlerin yanında olma, onlara "yapışma", onlardan ayrıldığında ağlama, kaygılanma, güvensiz hissetme, birinden ilgi bekleme gibi tutumlar içerisine girerler (Rohner, 2004, 2005a, 2021).

"Bağımsızlık", bağımlılığın tam tersine; çocuğun ilgi, bakım, destek, rahatlama, cesaretlendirilme gibi ihtiyaçlarını karşılaması için bir başkasına veya ebeveynlerine genellikle güvenmemesidir. Duygusal olarak böyle bir ihtiyacı olmayan çocuk, talepkâr davranışlar içerisine de girmez. Örneğin, bir olaya canı sıkıldığında bunu kimseyle paylaşmak ya da rahatlatılmak istemez. Her çocuk zaman zaman bu şekilde hissedebilir ve davranabilir, bu normal bir durumdur. Bağımsızlığı anormal düzeye taşıyan nokta, bir başkasına ihtiyaç duyma isteksizliğinin sıklığı ve yoğunluğudur (Rohner ve diğ, 2005).

"Bağımsız olma" ve "kendi kendine yetebilme" farklı kavramlardır. Ayakkabılarının bağcıklarını bağlarken annesinden yardım isteyen bir çocuk, eğer gerçekten bu işi yaparken zorlandığı için yani "araçsal ihtiyaçları" doğrultusunda annesinden yardım istiyorsa çocuğun bu konuda kendi kendine yetememiş olduğu yorumu yapılabilir; eğer sadece annesinin ilgisini çekmek istediği için yani "duygusal ihtiyaçları" doğrultusunda bu yardımı talep ediyorsa bağımlı bir davranış sergilediği yorumu yapılabilir (Rohner ve diğ, 2012).

Ebeveynleri tarafından kendini kabul edilmiş olarak algılayan bireylerin orta düzeyde bağımlı bir kişilik özelliğine sahip olması beklenir. Ebeveynleri tarafından reddedildiğini algılayan çocuklar ise bir noktaya kadar onay, destek, ilgi, cesaretlendirilme gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ebeveynlerinden talepte bulunmaya devam ederler. Ebeveynlerin çocuğun davranışlarına kayıtsız kalmaya devam etmesi durumunda, çocuk da bir süre sonra talepkâr davranışlar sergilemeyi bırakır ve "savunmacı bağımsızlık" kişilik özelliği geliştirmiş olur (Rohner, 2005a). Böylece ebeveynlerinin ya da bir başkasının onayına, desteğine, ilgisine ihtiyacı olmadığını düşünür, oysaki bu duygusal ihtiyaç örtük bir şekilde varlığını sürdürmeye devam eder. Fakat çocuk için böyle bir ihtiyacın varlığını kabul etmek ve aynı zamanda da karşılanmadığını görmek daha acı verici olduğu için çocuk bu ihtiyaç içerisinde olduğunu inkâr eder. Reddedilme karşısında "savunmacı

bağımsız" davranışlar sergileyen çocuk kendini içten içe yaralanmış, acılı, güvensiz, öfkeli hisseder. Yaşadığı olumsuz duygular sonucunda çocuk da ebeveynini reddetme yoluna gidebilir, ona çok öfkelenebilir ve bu öfkeyi dışa vurabilir. Bu davranışlar, ergenlik döneminde aile içi şiddet döngülerine sebep olabilir. Yetişkinlik dönemine gelindiğinde ise diğer kişilerden (arkadaşlar, eş gibi) daha fazla olumlu tepkiler alma çabasına girebilirler yani duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha bağımlı kişiler olabilirler (Khaleque ve Rohner, 2012b; Rohner, 2021).

1.1.3.2 Düşmanlık ve saldırganlık

Düşmanlık, kişiyi saldırganlığa güdüleyen öfke, nefret veya kızgınlık gibi olumsuz bir duygudur. Saldırganlık, kişinin; diğer kişilere, nesnelere veya kendisine yönelik kasıtlı olarak zarar vermesi veya bu şekilde algılanmaya yol açacak davranışlarda bulunmasıdır. Aktif veya pasif olmak üzere iki farklı saldırganlık çeşidi bulunmaktadır. Aktif saldırganlık; alay etme, hakaret etme, aşağılama gibi sözel; vurma, tokat atma, tekmeleme, saç çekme, bir şey fırlatma gibi fiziksel şekillerde olabilir. Pasif saldırganlık; istenileni duymazdan gelme, erteleme, engelleme ya da somurtma, inat etme gibi şekillerde olabilir. Aktif saldırganlık, istenmeyen zarar verici bir davranışın kasıtlı olarak sergilenmesiyken; pasif saldırganlık, istendik bir davranışın kasıtlı veya farkında olmadan sergilenmemesidir (Rohner, 2005a).

Ebeveynlerin çocuğa yönelik reddetme biçimleri düşmanlık ve saldırganlık şeklinde olduğu takdirde, çocukları da bu şekilde bir rol modele maruz kaldıklarından, onlar da daha fazla düşmanlık ve saldırganlık deneyimleyebilirler. Kimi çocuk aktif veya pasif bir şekilde saldırganlık davranışını açıkça ortaya koyarken kimi çocuk öfkesini dışa vurması ebeveyni tarafından onaylanmadığı için duygusunu ifade edemeyebilir. Bu şekilde öfke duygusunu ifade edemeyen çocuk bu duyguyu içinde biriktirmeye, büyütmeye başlayabilir. Öfke duygusuyla baş edebilmek için sembolik olarak hayallerinde veya rüyalarında saldırgan davranışlar sergilediğini düşleyebilir ancak yine de aşırı bir şekilde bastırılmış olan öfkenin denetimi zamanla zorlaşabilir. Çocuğun zihni bu öfkeyle çok meşgul olabilir ve bu yüzden çevresini yoğun bir şekilde düşmanca algılayabilir. Zaman zaman kabul edilmiş çocuklar ya da yetişkinler de öfke denetiminde veya saldırganlık davranışlarını kontrol etmekte zorlanabilirler. Ancak reddedilmiş çocukların zihinsel tasarımları düşmanlık algısı üzerine kurulmaya başladığı için hem çocukluklarında hem de yetişkinlik dönemlerinde kabul edilmiş

çocuklara kıyasla düşmanlık deneyimleri daha yoğundur (Khaleque ve Rohner, 2012b; Rohner, 2021; Rohner ve diğ, 2012).

Gündelik hayatında düşmanlık duygusuyla hareket eden reddedilmiş çocuklar veya yetişkinler yoğun bir şekilde çevresindeki insanlara karşı şüpheci ve güvensiz olabilirler. Çocuklukta deneyimlenen reddedilmenin olumsuz sonuçlarını yeniden yaşamamak adına duygusal olarak daha temkinli hareket edebilirler. Güven duygusuna ilişkin çok küçük soru işaretlerine karşı bile hassas olabilirler. Zihnin yoğun bir şekilde güven arayışı içerisinde olması ruh sağlığı açısından yıpratıcı bir süreci beraberinde getirebilir (Khaleque ve Rohner, 2012b; Rohner, 2021, Rohner ve Britner, 2002).

1.1.3.3 Duygusal duyarsızlık (tepkisizlik)

Duygusal duyarlılık, kişinin hissettiği duyguları karşısındaki kişiye rahatça ve açıkça ifade edebilmesi ve gösterebilmesidir. Kişinin yakınlık, sıcaklık, ilgi, sevgi, güven, sempati, şefkat gibi duygularını; başka kişilere kuşku duymadan, savunmacı yaklaşmadan ne derece rahat ve doğal bir şekilde ifade edebildiği onun duygusal duyarlılık düzeyine bağlıdır. Duygusal olarak duyarlı kişiler diğerlerinin olumlu duygu ifadelerine kolaylıkla ve rahatça yakınlık gösteren ifadelerle karşılık verebilir ya da diğerlerine yakınlaşmak konusunda kolay hareket edebilirler. Duygusal olarak tepkisiz kişiler ise diğerlerine karşı ilgisini, sevgisini, güvenini, yakınlığını, sıcaklığını; şeffaf, açık ve rahat bir şekilde ifade etmek ve göstermekte zorlanan kişilerdir. Bu kişiler, kendilerini diğer insanlardan duygusal olarak soyutlarlar. Sosyal ve arkadaşça davranabilirler ancak derin duygusal bağlar kurmak konusunda başarılı değillerdir. Duygusal ilişkileri sınırlı, yüzeysel ve savunmacı olabilir. Aşırı uç vakalarda duygusal küntlük görülebilir. Her kişilik özelliğinde olduğu gibi burada da önemli olan nokta duygusal tepkisizliğin süresi ve yoğunluğudur (Rohner, 2005a; Rohner ve diğ, 2012).

Çocukluklarında kendilerini reddedilmiş algılayan kişiler, kabul edilmiş algılayanlara kıyasla hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemlerinde diğerleriyle duygusal bağ kurma, duygu alışverişinde bulunma gibi konularda daha çok sorun yaşamaktadır. Ebeveynlerinden sevgi, sıcaklık ve şefkat göremeyen çocuklar bu olumlu duyguları almayı da vermeyi de öğrenememişlerdir. Duygusal olarak bu duygulara yoğun hasret duysalar da savunmacı bir tutum içerisinde olabilirler. Birinden şeffaf bir şekilde sevgi görmelerine rağmen sonrasında bu duyguyu kaybetme ihtimallerini ve yaşayacakları duygusal hırpalanmayı düşünerek savunmacı bir şekilde sevgiyi almayı da vermeyi de

reddedebilirler. Çocukken olumlu duyguları deneyimleme şansı bulamadıkları için en iyi bildikleri şey olan olumsuz duygulardan kendilerini korumaya çalışırlar (Khaleque ve Rohner, 2012b; Rohner, 2021; Rohner ve diğ, 2005).

1.1.3.4 Duygusal dengesizlik

Duygusal denge; kişinin günlük hayatın getirdiği stresli olaylar, güçlükler, beklenmedik engeller, olumsuz sonuçlar karşısında duygu durumunu normal seviyede tutmaya çalışarak karşılaştığı sorunlarla baş etmeye çabalayabilmesidir. Duygusal olarak dengeli olan kişiler gün içerisinde karşılaştıkları küçük sorunlar karşısında genel olarak soğukkanlı davranarak kolaylıkla öfkelenmeden, gerilmeden sorunu çözmeye çabalarlar. Aşırı stresli olaylar ya da durumlar karşısında duygusal dengelerini bir süreliğine kaybetseler de bir süre sonra önceki duygu durumlarına geri dönmeyi başararak tekrar dengeyi sağlarlar (Rohner, 2005a; Rohner ve diğ, 2012).

Duygusal olarak dengeli olmayan kişilerin gün içerisindeki duygu durumları ise uçlarda, çok sık ve tahmin edilmesi zor bir şekilde değişkenlik gösterebilir. Günün bir vaktinde çok mutlu ve enerji doluyken başka bir vakitte çok hüzünlü ve çökkün olabilirler. Günlük hayatın içerisinde karşılaşılan küçük stresli olaylar veya durumlar karşısında soğukkanlılıklarını koruyamayarak olayı veya durumu aşılamayacak kadar büyük bir problem olarak görebilirler. Üstesinden gelemeyeceklerini düşündükleri için de yoğun bir çökkünlük, üzüntü duyguları deneyimleyebilirler (Rohner, 2005a, 2021; Rohner ve diğ, 2012). Çocukken ebeveynleri tarafından reddedilmiş bireyler, psikolojik olarak örselenmiş olduklarından stresle baş etmekte dayanıksız olabilirler ve bu durum onlarda duygusal olarak dengesiz olmakla sonuçlanabilir (Khaleque ve Rohner, 2012b; Rohner ve diğ, 2012).

1.1.3.5 Olumsuz öz saygı

Öz saygı, kişinin kendini ne derece değerli algıladığına dair bir değerlendirmeyi içerir. Öz saygı değerlendirmesi, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki uç arasındadır ve kişiler, öz değerlendirmelerine göre bu iki uç nokta arasında bir yerde yer alırlar. Olumlu öz saygı; kişinin kendisini beğenmesi, onaylaması, kabul etmesi, değerli bulması, saygıyı hak eden biri olarak görmesidir. Olumsuz öz saygı ise kişinin kendinden hoşnut olmaması, onaylamaması, düşük öz değer değerlendirme yapması, maruz kaldığı olumsuz davranışları hak ettiğini ve diğer insanlardan daha geride olduğunu düşünmesidir (Rohner, 2005a).

Çocuklar, görüşlerine en çok değer verdikleri kişiler tarafından yani ebeveynleri tarafından reddedildiklerini algıladıklarında; sevilecek, beğenilecek, değerli bulunacak biri olmadıklarına inanırlar (Mead, 1934). Çünkü ebeveynleri, onlara bunları hissettirmiş veya direkt olarak bunları söylemiştir. Dolayısıyla bir noktadan sonra ebeveynlerin çocuğa yönelik değerlendirmeleri, çocuğun da öz değerlendirmesini etkileyerek öz saygısında düşüşe sebep olabilmektedir (Khaleque ve Rohner, 2012b; Rohner ve diğ, 2012).

1.1.3.6 Olumsuz öz yeterlik

Öz yeterlilik, kişinin kendini ne derece yeterli algıladığına dair bir değerlendirmeyi içerir. Olumlu öz yeterlilik; kişinin kendini başarılı bulması, sorunlarla başa çıkabilecek yeterliliğe sahip algılaması, kendine güvenmesi, kendinden emin olması, kendini sosyal olarak yeterli algılamasıdır. Olumsuz öz yeterlilik ise bunun tam tersine; kişinin kendini yetersiz, başarısız, sorumluluklarını yerine getiremeyen, hedeflerine ulaşmak için yeterli düzeyde çabalamayan, geride kalmış olarak değerlendirmesidir (Rohner, 2005a).

Çocuklar, ebeveynleri tarafından beceriksiz, bir işi başaramayan, yetersiz, sorunları çözemeyen kişiler olarak değerlendirildiklerinde gerçekten de böyle olduklarına inanabilirler ve bu da öz yeterliliklerini zedeleyebilir (Mead, 1934). Bunun sonucunda da bir işin sorumluluğunu alırlarsa başarısız olacaklarına inandıkları için sorumluluk almaktan çekinebilirler. Çekimserlikleri, çevrelerinin de onları yetersiz algılamasına, küçük görmesine yol açabilir. Dolayısıyla okul ve iş yaşamında başarısız insanlar olarak görülebilirler (Rohner, 2021).

1.1.3.7 Olumsuz dünya görüşü

Dünya görüşü; hayatın, evrenin, varoluşun özüne yönelik bir değerlendirmedir. Dünya görüşü olumlu olan kişiler; evreni özünde güvenli, iyi, güzel, arkadaşça olarak ya da tehlikeli ve tehdit edici olmayan olarak değerlendirirler. Dünya görüşü olumsuz olan kişiler; evreni özünde kötü, güvensiz, düşmanca, tehlikeli, tehdit edici ve beklenmedik olumsuzluklarla dolu bir yer olarak değerlendirirler (Rohner, 2005a).

Rohner'e göre ebeveynlerle kurulan ilişkinin doğası; kişinin kendine, diğerlerine ve dünyaya bakış açısının zihinsel temellerini oluşturur. Bu temeller reddedicilik, güvensizlik, düşmanlık, kötü ilişkiler üzerine kurulunca yani çocuklar ebeveynleri

tarafından reddedilince dünyaya ve yaşamlarına bakış açıları da bu şekilde olumsuz olabilmektedir (Khaleque ve Rohner, 2012b; Rohner ve diğ, 2012).

1.1.4 Baş etme kuramı

EKAR kuramı perspektifinden bakıldığında, çocukken kendilerini ebeveynleri tarafından kabul edilmiş algılayan kişilerin ruhsal sağlık açısından olumlu bir gelişim göstermeleri beklenir. Ancak kabul edildiğini algılayan her çocuk sosyal, duygusal ve davranışsal olarak olumlu bir gelişim göstermeyebilmektedir. Aynı zamanda çocukken reddedildiğini algılayan kişiler de her zaman olumsuz bir gelişim göstermeyebilirler. EKAR kuramının baş etme alt kuramı; ebeveynleri tarafından reddedilmiş çocuk veya yetişkinler arasında, bu durumla baş etme açısından yaşanan farklılıkların sebeplerinin neler olduğu sorusuna da yanıt aramaktadır (Rohner ve diğ, 2012).

Kuram daha çok ciddi bir şekilde ebeveyn reddi algılayan ve bununla "duygusal" ve "araçsal" olarak baş edebilen kişilere odaklanmıştır. Duygusal olarak başa çıkanlar ebeveyn reddinin olumsuz etkilerinden bir şekilde kurtulabilen, ruhsal sağlıkları iyi olan kişilerdir. Araçsal olarak başa çıkanlar ise mesleki anlamda çok başarılı insanlar olmalarına rağmen ruhsal sağlıkları iyi olmayan insanlardır (Rohner ve diğ, 2005). Karar alma, kişisel algılamama ve öz değer farkındalığı gibi bazı sosyal bilişsel yeterlilikler, olumsuz deneyimlerle başa çıkma konusunda çocukken ebeveyn reddi algılayan kişiler arasındaki farklılıkları açıklamaktadır. Yaşanan zorlayıcı olay karşısında kendini, olayın devamını veya etkilerini değiştirebilecek etkinlikte gören ve bu konuda bir karar alabilen kişiler, zorluklarla başa çıkma açısından daha başarılı olmaktadır. Ayrıca kişinin öz değerinin farkında olması, yaşadığı olayı hak etmediğini düşünmesi ve bununla mücadele etmesi için de bir motivasyon kaynağıdır. Bunun tersine, zor durumlarda kaderci bir yaklaşım benimseyen kişi, olayla başa çıkmaya çalışmaz ve olayın olumsuz etkilerinden kendini koruyamayabilir. Bir diğer sosyal bilişsel beceri, karşılaşılan zorlukları kişisel algılamamaktır. Karşısındaki kişinin olumsuz görüşlerini ve ufak ihmalkâr davranışlarını kişisel olarak algılamayanlar, kişilerarası ilişkilerde deneyimlenebilecek olumsuz duygularla daha iyi başa çıkabilmektedir (Rohner ve diğ, 2012). Örneğin, sevgilisinin küçük bir şeyi unutmasını kişiselleştiren kişi, kendisinin sevilmediğini düşünüp duygusal olarak çökerken; kişiselleştirmeyip sevgilisinin yoğun olduğu için unutmuş olabileceğini düşünen kişi bu durumla daha kolay başa çıkabilir.

EKAR kuramı, ebeveyn reddi algılayan çocuklar arasındaki baş etme davranışı açısından meydana gelen farklılaşmaları, üç değişkenli bir modelle açıklar: kişinin kendisi, diğerleri ve bağlam. Kişinin kendisi; biyolojik ve kişilik özellikleriyle beraber çocuklukta oluşmaya başlayan zihinsel temsillerini içerir. Diğerleri; kabul eden veya reddeden ebeveynlerin kişisel özellikleriyle beraber çocuk tarafından algılanan reddedilmenin biçimi, sıklığı, süresi ve yoğunluğunu içerir. Bağlam; ebeveynler dışında kalan çocuğun çevresindeki insanlar ve sosyal durumsal özelliklerdir. Belirtilen üç değişkenin içeriklerindeki farklılıklar, kişilerin reddedilmenin olumsuz etkileri ile başa çıkmadaki farklılıklarını açıklamaktadır (Rohner, 2005a, 2021).

Çok yoğun ve şiddetli bir biçimde ebeveyn reddine maruz kalmış kişiler haricinde reddedilmiş çocuklar ve yetişkinler, yaşamın farklı noktalarında deneyimledikleri sağlıklı yaşantılar ve ilişkiler sayesinde ruhsal sağlıklarını korumayı ya da onarmayı başarabilirler. Sağlıklı bir evlilik, arkadaşlık, iş ortamı, psikoterapi süreci gibi faktörler, kişinin ebeveyn reddinin yaşam boyu olumsuz etkileriyle başa çıkmasında ve psikolojik olarak uyum sağlamasında bir güç kaynağıdır. Fakat yine de çocukluğunda kabul edilmiş olduğunu algılayan kişilere kıyasla daha az iyi hissedeceklerdir. Çocuklukta açılmış olan yaralar daima orada var olacaktır. Bu durumun olumsuz sonuçlarından biri de kişinin kendisi ebeveyn olduğunda çocuğuna karşı reddedici davranışlar sergilemesi ihtimalidir (Rohner, 2021).

1.1.5 Sosyokültürel sistemler kuramı

Sosyokültürel alt sistemler kuramı iki soruya yanıt aramaktadır. İlk olarak çocuklarına karşı reddedici veya kabul edici davranan ebeveynler arasındaki farklılıklara sebep olan toplumsal ve/ veya psikolojik faktörlerin neler olduğu ve ikinci olarak da ebeveyn kabul-red algısının toplumun yapısı ve toplumu oluşturan bireylerin davranış ve inançları ile ne kadar ilişkili olduğu sorularına yanıt aramaktadır (Rohner ve diğ, 2012). Sosyokültürel sistemler alt kuramı ebeveyn kabul-reddinin sosyokültürel belirleyicilerine odaklanmaktadır. Sosyokültürel belirleyiciler olarak ebeveyn davranışları, çocuğun kişiliği ve davranışları, aile etkileşimleri, inanç ve ifade sistemleri, ekonomik ve politik süreçler üzerinde durulmaktadır (Rohner, 2005a). Kuram; ebeveynleri tarafından reddedilen çocukların, kendileri ebeveyn olduklarında çocuklarını reddetme olasılıklarının yüksek olduğunu belirtmekte ve bazı ebeveynlerin

reddedici olmasının sebebini nesiller arasında bu döngünün var olmasıyla açıklamaktadır (Rohner ve diğ, 2005).

Sadece ebeveynin davranışları değil, çocuğun akranları ve çevresindeki diğer kişilerin yaklaşımı ve davranışları da önemlidir. Çevrenin davranışlarını da büyük ölçüde uzun yıllardır sahip olunan inançlar şekillendirmektedir. Gelenekler, sanatsal faaliyetler, müzikler, danslar, anlatılar toplumun dini ve kültürel inanç sistemlerinden etkilenir. Bütün bunlar, insanın kendini ifade etme biçimidir. Kişi, ait olduğu toplumun ifade sistemlerinden etkilenerek büyür, yetişir ve ebeveyn olur. Eğer ait olunan toplumun dünyaya ve diğerlerine ilişkin algıları sıcaklık, samimiyet, korumacılık gibi olumlu özellikler üzerine kuruluysa; o toplumun ebeveynleri de daha olumlu zihinsel temsillere sahip olarak yetişeceğinden çocuklarına karşı daha kabul edici olabilirler. Tam tersine toplumun dünyaya ve diğerlerine bakış açısı tehlikeli, tehdit edici, güvensiz, hain, düşmanca gibi algılar üzerine kuruluysa; o toplumun ebeveynleri çocuklarına karşı daha reddedici olabilmektedir (Rohner ve diğ, 2012; Rohner ve Frampton, 1982).

Aile içindeki sosyal ve duygusal ilişkilerin kalitesini etkileyen ve ebeveyn reddinde etkili olabilecek bir diğer faktör, ekonomik zorluklardır. Yoksulluk, ebeveyn reddine tek başına yol açan bir faktör olarak ele alınmasa da önemli faktörlerden biridir (Rohner, 2021). Yoksulluğa eşlik eden bir diğer faktör çocuğun tek ebeveynle büyümesidir. Tek ebeveyn durumlarında çocuğa ilgi ve bakım, ebeveyn için daha büyük bir sorumluluk olduğu için ebeveynin yetersiz kalabilme riski vardır. Ekonomik olarak daha fazla çalışmak zorunda kalan ebeveyn, günün sonunda çocuğuna yeterli vakti ayıramadığı için çocuğun duygusal ihtiyaçlarını ihmal edebilir. Ancak bu noktada çok yoksul olup da sevgisini ve şefkatini çocuğuna vermeyi ihmal etmeyen ebeveynler olduğunu da unutmamak gerekir (Rohner ve diğ, 2012).

Bu araştırmanın dayandığı EKAR kuramı çocukluğunda ebeveynleri tarafından reddedildiği algısı ile büyüyen kişilerin gerek çocukluk gerekse yetişkinlikte duygusal tepkisizlik ve duygusal dengesizlik gibi duygu düzenleme sorunları yaşayacağını belirtmektedir.

1.2 Duygu Düzenleme Güçlüğü

1.2.1 Duygu

Günlük hayatta insanı zorlayan ya da gülümseten birçok durum ya da olay gerçekleşir. Belirli yaşantılar belirli duygu deneyimlerini ve duygusal tepkileri doğurur. Sürpriz bir hediye alınca sevinmek, haksızlığa maruz kalınca öfkelenmek, sınavdan yüksek puan alınca mutlu olmak, birinin kalbini kırınca suçluluk hissetmek, ilginç bir bilgi öğrenince şaşırmak, tehlikeli bir hayvanla karşılaşınca korkmak, sevdiklerinle dans ederken eğlenmek, yakın birini kaybedince üzülmek gibi günlük hayatın içerisinde olan birçok yaşantı, birçok duyguyu beraberinde getirir.

Türk Dil Kurumu (t.y.) sözlüğüne göre duygu; kişilerin, nesnelerin veya olayların insanın iç dünyasına etkisi, insanı ruhsal olarak hareketlendirmesi ve insanda uyandırdığı his olarak tanımlanmaktadır. Gross (2008), duygu kavramının sınırlarını belirleyebilmek ve tanımını yapabilmek adına duyguların sahip olduğu üç özellik belirlemiştir. Bu özelliklerden ilki, herhangi bir kişinin, olayın veya durumun o kişide öznel bir anlam bulması ve sonrasında duyguyu ortaya çıkarmasıdır. İkincisi, duygunun beyinde meydana getireceği değişimler ile kişiyi belirli bir motor davranışa yöneltmesidir. Üçüncüsü, duyguların ve kişide yarattığı etkilerinin veya kişinin duygu sonrasında vereceği tepkilerinin değiştirilebilir ya da dönüştürülebilir olmasıdır.

Duygular, insanın ruhsal durumunu dışarı yansıtabilmesini sağlayan önemli bir işleve sahiptirler. Bu sayede diğerlerinin davranışı karşısında kişi ne hissettiğini anlatabilme fırsatı bulmakta veya diğerlerinin tepkilerine göre ne hissettiğini anlayabilmektedir. Sağlıklı bir iletişimin, ilişkinin, yapıcı problem çözmenin temelinde kişilerin kendi duygularını ifade edebilme ve diğerinin duygularını fark edebilme becerisi yatmaktadır. Duygular üzerinden kurulan iletişim, kişileri çözüme daha kolay yaklaştırır. Bu noktada kişilerarası ilişkilerde duyguların ve duygu dışa vurumunun önemi büyüktür (Avcı, 2019).

1.2.2 Duygu düzenleme

Deneyimlenen duygunun dışa vurumu noktasında duygu düzenleme kavramı ile karşılaşılmaktadır. Duygu düzenleme becerileri, kişinin gündelik hayatında duyguları ve davranışları arasında bağlantılar kurmasıını ve davranışlarının başlangıcını, organizasyonunu, devamlılığını yönetmesini sağlamaktadır. Hem uyumlu davranışı

başlatma ve organize etmede hem de uyumsuz davranışı önlemede duygu düzenleme etkin bir role sahiptir (Cicchetti ve diğ, 1995).

Duygusal uyarılmaların nöral sistemlere iletilmesiyle beraber duygu girdisi anlam kazanmaya başlar. Deneyimlenen duygunun ne olduğu anlaşıldığında bilişsel yorumlama aşamasına geçilir ve yorumlanan duygu davranışı güdüler. Karşılaşılan duruma nasıl bir tepki verileceği bu aşamada belirlenir ve bu noktada duygunun izlenmesi önemlidir. Deneyimlenen duygunun ortamın özelliklerine göre ifade edilmesi gerekir. Duygunun arzu edildiği gibi açığa çıkmasını engelleyen durumlar varsa davranış değiştirilebilir veya sergilenmekten vazgeçilebilir. Duygu düzenlemede önemli olan duygusal girdilerin, kişiyi; nöral süreçler, kontrol mekanizmaları ve duygu izleme süreçlerinin sonucunda duruma uygun davranışa yöneltebilmesidir (Cicchetti ve diğ, 1995).

Thompson'a (1994) göre duygu düzenleme; kişinin duygularını gözlemleyebilmesi, yorumlayabilmesi, duygusal tepkilerini kontrol edebilmesi, gerekiyorsa amacına uygun bir şekilde değiştirebilmesi gibi içsel ve dışsal süreçlerdir. Hissedilen duygu yoğunluğunun ayarlanabilmesi, zaman içerisindeki deneyim süresinin ve sıklığının sınırlandırılabilmesi gibi becerileri içermektedir. Duygu düzenleme farklı gelişim dönemlerinde farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Bebeklik döneminde duygular, bebeğin bakımından sorumlu kişiler tarafından düzenlenir. Bebeğin tepkilerinin takip edilmesi, ağladığı ya da huzursuz olduğu zamanlarda neye ihtiyaç duyduğunun belirlenmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, bebekle olumlu duygusal ilişki içerisinde olunması gibi davranışlar örnek verilebilir. Zamanla birlikte gelişen nörofizyoloji, sinir sistemleri aracılığıyla duygusal uyarılmaları kontrol etmeye başlar. Çocuk deneyimlediği duyguya dikkat etmeye, duygusu üzerine düşünmeye ve konuşmaya başlar. Böylece duygularını gözleyebilme ve yorumlayabilme becerisini geliştirir. Yaşayacağı olumsuz duygunun olumsuz etkilerinden korunmak için duyguyu yorumlama biçimini değiştirebilir. Duygu düzenlemenin içsel faktörleri gibi dışsal faktörleri de kişinin yaşadığı duygu deneyimi üzerinde etkilidir. Örneğin çocuk, yaşadığı zorlayıcı olayı ebeveynleriyle paylaşarak ve onlardan destek arayarak da duygularını düzenleme becerilerini geliştirebilir.

Gross'a (1998) göre duygu düzenleme; duygular aracılığıyla ortaya çıkan tepkilerin bilinçli veya otomatikleşmiş kontrolüdür. Hangi duyguların, ne zaman ve ne şekilde ifade edileceğini düzenleyebilme becerisidir. Duygunun doğrudan kontrol edilmesi

değil duygunun ifadesinde etkili olan fizyolojik, bilişsel, davranışsal faktörlerin kontrol edilmesidir. Gross duygu düzenlemeyi, geliştirdiği bir "süreç modeli" çerçevesinde ele almıştır. Duygu düzenleme süreci; duygusal girdinin duygusal tepkiye dönüşmeden önceki aşaması ve duygusal tepki verildikten sonraki aşaması olmak üzere ikiye ayrılır. Duygusal tepki verilmeden önceki süreçte öncül odaklı stratejiler; duygusal tepki açığa çıktıktan sonraki süreçte ise tepki odaklı stratejiler kullanılır. Duygu düzenleme sürecinde uygulanan, ilk dördü öncül odaklı, sonuncusu tepki odaklı olmak üzere toplamda beş adet strateji bulunmaktadır: 1) durum seçimi, 2) durum değişimi, 3) dikkatin dağıtılması, 4) biliş değişimi, 5) tepki değişimi.

Durum seçimi: kişinin kendisini iyi hissetmeyeceğini düşündüğü, bu şekilde bir izlenim aldığı kişilerden veya durumlardan kaçınarak daha iyi hissedeceğini düşündüğü kişilere veya durumlara yakınlaşmasıdır. Kişinin, sürekli kırıcı sözler söyleyen arkadaşıyla vakit geçirdiğinde kendini mutsuz hissedeceğini düşünerek o arkadaşıyla buluşmaktan kaçınması ve bunun yerine kendisine daha iyi gelecek olan örgü örme hobisiyle ilgilenmesi buna örnek verilebilir. Bu noktada kişinin istemediği ya da istediği durumu seçmesi halinde vereceği duygusal tepki, bu duygusal tepkinin onun üzerindeki etkisi ve etki süresi ile ilgili olarak kişi gerçekçi tahminlerde bulunamayabilir. Kısa vadede istenmedik durumdan kaçmaya çalışmanın uzun vadede daha da istenmedik bir duruma yol açma ihtimali vardır. Örneğin, kalabalık ortamlardan hoşlanmadığı için dışarı pek fazla çıkmayan kişi, bir vakitten sonra kendini sosyal olarak izole bir hayatın içine hapsedebilir ve bu durumu geç fark edebilir ya da hiç fark edemeyebilir (Gross, 1998; Gross ve Thompson, 2007).

Durum değişimi: durumun bırakacağı olumsuz duyguların ipuçlarının farkına varılarak durum gerçekleşmeden değiştirilmesi ya da ortadan kaldırılmasıdır. Bahsi geçen durum, dışsal faktörlerdir (Gross, 1998). Tarih sınavına çalışırken sıkılmak yerine telefonda komik videolar izleyerek eğlenmek, durum değişimine örnek verilebilir.

Dikkatin dağıtılması: deneyimlenen olumsuz duygudan ve yaşatacağı olumsuz etkilerden uzaklaşmak amacıyla dikkatin başka bir noktaya yönlendirilmesidir (Gross, 1998). Örneğin, sevgilisinden ayrıldığı ve ayrılığın yaratacağı olumsuz duygulardan uzaklaşmak için kişinin film izleyerek, gezerek, kitap okuyarak, çok çalışarak dikkatini başka alanlara yönlendirmesidir.

Biliş değişimi: deneyimlenen olaya veya duruma ilişkin algıların, yorumlamaların ve durumun üstesinden gelme derecesinin değerlendirilmesidir. Durumun anlamı ve önemi bilişsel olarak değişimlenir. Yeniden değerlendirme, yaşanan bir durum sonrasında deneyimlenen olumsuz duygunun derecesini değiştirmektir (Gross, 1998). Katıldığı yarışmada derece elde edemeyen kişinin; yarışmayı 'çok da önemli değildi' şeklinde değerlendirmesi, önemli olanın yarışmada performans sergilemiş olmak olduğunu düşünmesi, üzülmediğini ve yeniden katılabileceğini düşünmesi buna örnek verilebilir.

Tepki değişimi: tepki odaklı duygu düzenlemedir. Yaşanılan duygusal deneyim anında veya sonrasında verilecek deneyimsel, davranışsal ve fizyolojik tepkilerin uzatılması, kısaltılması, şiddetinin ayarlanması gibi düzenlenmeleri içerir (Gross, 1998). Yaşadığı ebeveyn kaybıyla baş etme yolu olarak kişinin alkol tüketmeye başlaması, haksızlığa uğrayan ve hayatı çok büyük bir darbe alan kişinin üzüntü ve öfke duygularını bastırmaya çalışması buna örnek verilebilir.

1.2.3 Duygu düzenleme güçlüğü

Duygu düzenlemenin kavramsallaştırılması noktasında iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bazı araştırmacılar (Garner ve Spears, 2000; Zeman ve Garber, 1996) duygu düzenlemeyi duygusal yaşantının, ifadelerin ve uyarılmaların kontrolü ve olumsuz duyguların olumsuz etkilerinin azaltılmasıyla açıklarken; bazı araştırmacılar (Cole ve diğ, 1994; Thompson, 1994) duyguların izlenmesi, farkındalığı, yorumlanması gibi duygu düzenlemenin fonksiyonel yapısına ilişkin açıklamalar yapmaktadır.

Duygu deneyiminin ve ifadesinin kontrolü ve kısıtlanması birçok psikopatolojinin temelinde yer alan bir faktördür (Aldao, 2013; Gross ve Munoz, 1995; Hayes ve diğ, 1996; Mennin ve diğ, 2002). Yaşadığı zorluklardan ve bu zorlukların olumsuz duygusal etkilerinden kendini korumak isteyen kişiler, bu duygulardan kaçınma çabası içerisine girebilmektedir. Duygunun işlevsel bir şekilde deneyimlenmemesi ya da ifade edilmemesi var olan sorunu çözmez. Ayrıca olumsuz duyguların kabul edilmemesi ya da olumsuz duygusal ifadelerin saklanması daha çok fizyolojik uyarılmayı beraberinde getirmekte ve duygu düzenlemeyi daha da zorlaştırabilmektedir (Cole ve diğ, 1994; Thompson, 1994).

Duygu düzenleme, olumsuz duyguların ortadan kaldırılması değil; esnek stratejilerle amaca, bağlama uygun olarak duygusal uyarılmanın süresini ve yoğunluğunu ayarlamaktır. Bu sayede davranışlara yön veren duygular, dürtüsel olmayan bir biçimde duruma uygun olarak deneyimlenebilecektir (Gratz ve Roemer, 2004).

Gratz ve Roemer (2004), duygu düzenleme literatüründeki çalışmaları inceleyerek duygu düzenleme güçlüğü kavramını tanımlamışlardır. Duygu düzenleme güçlüğünü, duygu deneyiminin dört aşamasında yaşanan zorluklar ile kavramsallaştırmışlardır: 1) duyguların farkındalığı ve anlaşılması, 2) duyguların kabulü, 3) olumsuz duygular deneyimlenirken dürtüsel davranışların kontrolü ve hedefe uygun davranma, 4) kişisel hedefleri, içinde bulunulan duruma uygun olacak şekilde değiştirebilmek için uygun duygu düzenleme stratejilerini esnek bir biçimde uygulayabilme.

Duyguların farkındalığı ve anlaşılması için duyguların ne olduğu, fizyolojik, kişisel, davranışsal sonuçlarının ne olabileceği gibi faktörlerin bilinmesi faydalı olacaktır. Kendini sinirli hisseden kişinin içsel olarak kendini gözlemleyerek; öfke duygusu deneyimlediğini, fizyolojik olarak kalp atışlarının hızlandığını, davranışsal olarak bir yere vurma dürtüsüne sahip olduğunu, yaşadığı durumu haksızlık olarak değerlendirdiğini fark etmesi, kişinin duygu farkındalığı ve anlaşılırlığını artıracaktır (Gratz, 2007; Gratz ve Gunderson, 2006).

Duyguları kabul etmemenin ve duygulardan kaçınmanın uzun vadede olumsuz sonuçları olduğunun öğretilmesi duygu kabulünün artmasında faydalı olacaktır. Kısa vadeli duygusal acıdan kaçan kişi uzun vadeli bir ıstırap çekebilir. Ayrıca duyguların kabulü duygusal uyarılmanın artmasını önleyecektir ve kaçınmadan daha az acı deneyimlenecektir (Gratz, 2007; Gratz ve Gunderson, 2006). Yakınını kaybeden kişi çok yoğun bir acı yaşar ve bu normaldir. Kişi yaşadığı üzüntüyü kabul eder ve bu duyguyu açık bir şekilde yaşamayı tercih ederse normal koşullarda yas sürecini sağlıklı bir şekilde atlatabilecektir. Duygusunu kabul etmek yerine kaçmayı tercih eder ve duygusunu bastırırsa, kişi çözümlenmemiş yas yaşayabilir.

Güçlü ve olumsuz duyguların yıkıcı davranışlara ve olumsuz sonuçlara yol açmasının önüne geçmek adına dürtü kontrolüyle ilgili bilgilere sahip olmak duygu düzenleme açısından faydalı olacaktır. Dürtülerin kontrolü için duyguların fark edilmesi, anlaşılması ve kabul edilmesi önemlidir. Böylece kişi sahip olduğu dürtünün sebebini daha iyi kavrayabilecek ve o duyguyu dışa yansıtmanın daha uyumlu bir yolunu

bulacaktır (Gratz, 2007; Gratz ve Gunderson, 2006). Örneğin, kişi öfkelendiği arkadaşına vurmak yerine öfke duygusunu arkadaşına uygun bir dille aktarabilecektir.

Kişinin hem kişisel hedeflerine hem de içinde bulunduğu duruma uygun olacak şekilde duygu düzenleme stratejilerini esnek bir biçimde kullanabilmesi için çeşitli stratejilerin öğretilmesi faydalı olacaktır. Garnefski ve diğ. (2001) dokuz farklı bilişsel duygu düzenleme stratejisi belirlemiştir: 1) kendini suçlama, 2) başkalarını suçlama, 3) kabullenme, 4) plana yeniden odaklanma, 5) olumlu yeniden odaklanma, 6) ruminasyon, 7) olumlu yeniden değerlendirme, 8) perspektife yerleştirme, 9) felaketleştirme. Benliğin suçlanması yerine davranışların suçlu bulunarak davranış değişikliğine gidilmesi; başkalarını suçlamak yerine davranışın sorumluluğunun alınması; olumsuz duygusal deneyimin kabul edilmesi ve duygunun meydana çıkması durumunda deneyime açık olunması; olumsuz olayla nasıl başa çıkılacağı, nasıl bir yol izleneceği üzerine seçenekler üretilip değerlendirilmesi; olumsuz yaşantıdan kaçınmamak; olumsuz olaya ilişkin sürekli ve yoğun bir biçimde düşünülmemesi; olayın ifade ettiği anlamın olumlu yönde değiştirilmesi; olumsuz yaşantının diğerleriyle karşılaştırılarak öneminin düşürülmesi; deneyimlenen olayın olumsuz etkilerinin çok fazla abartılmaması, felaketleştirilmemesi gibi stratejiler kullanılabilir.

1.2.4 Ebeveyn kabul-reddi ve duygu düzenleme güçlüğü

Duyguların nasıl ifade edileceği, diğerlerinin duygularına nasıl tepki verileceği gibi soruların cevapları aile içindeki ilişkilerde tecrübe edilerek, gözlemlenerek öğrenilir. Aile içinde kurulan duygusal bağlar, kişinin sosyo-duygusal gelişiminin temelini oluşturur (Goleman, 2011). Bebeklik ve çocukluk döneminde ebeveynlerle kurulan ilişkinin doğası ve kalitesi, duygu düzenleme becerilerinin gelişimi için çok önemlidir (Cole ve diğ, 1994; Jaffe ve diğ, 2010). Dolayısıyla ebeveyn kabul-reddi gibi ebeveyn-çocuk ilişkilerini ele alan araştırmaların odaklandığı bir kavram duygu düzenleme güçlüğüdür.

Morris ve diğ. (2007) yaptıkları çalışmalarda çocuğun duygu düzenleme becerilerinin gelişmesinde aile içindeki faktörlere vurgu yapan bir model geliştirmişlerdir. Burada üç temel aile içi faktörden bahsedilmektedir. Birincisi, duygu düzenleme konusunda ebeveynlerin çocuğa rol model olmasıdır. Çocuklar hangi duyguların kabul edilebilir hangi duyguların olumsuz olduğunu, yaşanan olaylar karşısında nasıl bir duygusal tepki verebileceklerini, duyguların nasıl ifade edilebileceğini, diğerleriyle nasıl

paylaşılabileceğini, duygularını nasıl kontrol edebileceklerini ilk olarak ebeveynlerinden gözlemleyerek öğrenirler. Ebeveynler bu noktada doğru rol model olamadıklarında çocuklar da bu becerileri geliştiremeyebilirler. İkincisi, duygusal sosyalleşmelerde ebeveynlerin çocuklarına verdiği tepkiler ve duygu koçluğudur. Duygu koçluğu, ebeveynlerin çocuklarının duygularının farkında olması, duygusal ifadelerini anlamaya ve buna uygun tepkiler vermeye çalışması, duygularını ifade etmesinde destekleyici ve cesaretlendirici olması, olumsuz duygularını nasıl kontrol edebileceğini öğretmesi, olumlu duygu gösterilerine olumlu karşılık vermesi gibi sağlıklı davranışları ya da tersi davranışları içermektedir. Üçüncü faktör olan ailenin duygusal iklimi ise ebeveyn-çocuk bağlanması, ebeveynlik tarzı, anne-baba ilişkileri gibi konuları kapsamaktadır. Bu üç faktör göz önünde bulundurulduğunda; ebeveynin yanlış rol model olması, sağlıklı duygu koçluğu yapmaması ve uygun duygusal tepkiler vermemesi, aile ikliminin güvensiz, otoriter ya da ihmalkar olması, anne-baba ilişkilerinin yıkıcı olması gibi faktörler çocuğun duygu düzenleme becerilerinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyecektir. Araştırmacıların duygu düzenleme becerileriyle ilişkili buldukları bu ebeveyn davranışları, Rohner'in EKAR kuramındaki ebeveyn reddiyle benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla çocuğun duygu düzenleme becerilerinin gelişiminin ebeveyn kabul-reddi ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

Araştırma bulguları da ebeveyn kabul reddi ile duygu düzenleme sorunları arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Örneğin, Tepeli ve diğ. (2014) tarafından 5-6 yaş arasındaki çocuklar ve anneleriyle yapılan bir çalışmada ebeveyn kabul-reddinin soğukluk/ sevgisizlik, kayıtsızlık/ ihmal, düşmanlık/ saldırganlık ve ayrışmamış ret alt boyutlarından yüksek puan alan çocukların duygu tanıma becerilerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Hurrel ve diğ. (2015) tarafından kaygı bozukluğu tanısı almış ve herhangi bir psikopatolojik tanı almamış olan 7-12 yaşları arasındaki çocuklar ve ebeveynleriyle yapılan bir çalışmada, çocukların duygu düzenleme becerileri ile ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Kaygı bozukluğu tanısı alan çocukların, duygularını düzenlemede diğer çocuklara kıyasla daha fazla zorluk yaşadıkları bulunmuştur. Çocukların duygu düzenleme becerileri ile olumsuz duygularıyla başa çıkmalarında annelerinin destekleyici (problem odaklı, duygu odaklı ve duygusal ifadeyi teşvik edici) veya destekleyici olmayan tepkileri (cezalandırıcı, durumu minimize edici, rahatsızlık ifade edici) arasında anlamlı bir ilişki bulunurken

babaların tepkileri ile bir ilişki bulunmamıştır. Kaygılı çocukların olumsuz duygu deneyimlerine karşılık olarak annelerin destekleyici olmayan tepkileri, çocukların duygu düzenleme becerilerini olumsuz yönde yordamıştır. Adrian ve diğ. (2011) tarafından yapılan bir başka çalışmada intihar girişimi nedeniyle hastaneye yatırılan ergenlik çağındaki kız çocuklarının duygu düzenleme becerileri, akran ilişkileri ve aile içi ilişkileri incelenmiştir. Bulgular, akran ve aile içi ilişkilerde yaşanan çatışmaların ve duygu düzenleme konusunda destek eksikliğinin intihar olgusuyla ilişkili olduğunu göstermiştir.

Bayındır ve diğ. (2017) tarafından Türkiye'de yapılan bir çalışmada anaokuluna giden çocukların anneleri ve öğretmenlerinden veri toplanarak ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme ve sosyal yetkinlik arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çocukların ebeveyn kabul-reddini anneleri, duygu düzenleme becerilerini ve sosyal yetkinliklerini ise öğretmenleri değerlendirmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına gösterdikleri sevgi ve sıcaklık düzeyleri, çocukların duygu düzenleme becerileri ve sosyal yetkinlikleri ile pozitif yönde ilişkili bulunurken öfke ve saldırganlık ifadeleri ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Abacı (2018) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada ebeveyn kabul-reddi ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün ve kişilerarası problemlerin aracılık rolleri incelenmiştir. Bulgular, algılanan ebeveyn reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve kişilerarası problemlerin psikolojik belirtileri pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Ayrıca kadın katılımcılarda ebeveyn kabul-reddi ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğü ve kişilerarası problemlerin hem ayrı ayrı aracı olduğu hem de duygu düzenleme güçlüğünün kişilerarası problemleri yordamasıyla birlikte seri aracı olduğu bulunmuştur. Erkek katılımcılarda ise yalnızca duygu düzenleme güçlüğünün aracılık etkisi bulunmuştur. Başka bir çalışmada (Çini, 2022) ebeveyn reddi duygu düzenleme güçlüğü ile pozitif yönde ilişkili bulunmuş ve bu ilişkinin kişiler arası problemlerle sonuçlandığı bulgulanmıştır. İnce (2020) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada da ebeveyn kabul-reddi, reddedilme duyarlılığı, duygu düzenleme güçlüğü ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre anne-baba ret algısı ile somatizasyon, olumsuz benlik, depresyon, anksiyete ve öfke-saldırganlık gibi psikolojik belirtiler arasında duygu düzenleme güçlüğünün hem tek başına aracı hem de reddedilme duyarlılığını yordamasıyla birlikte seri aracı olduğu bulunmuştur. Özetle, EKAR kuramının

ebeveyn reddinin duygusal dengesizliğe yol açabileceği önermesi görgül araştırma bulguları ile de desteklenmiştir. EKAR kuramı, ebeveyn ret algısının duygu düzenleme güçlüğünün yanı sıra düşmanlık ve saldırganlığa da yol açabileceğini belirtmektedir.

1.3 Saldırganlık

Saldırganlık alanyazında farklı yaklaşımlar tarafından farklı yönlerine vurgu yapılarak tanımlanmıştır. Dürtüsel tanımlamalara göre saldırganlık, canlıların yaşamlarını devam ettirebilmek için doğuştan sahip oldukları ve onları saldırgan davranmaya iten temel bir güçtür. Güdüsel tanımlamalara göre saldırganlık, kişinin zarar verme amacı ya da niyetiyle hareket etmesidir. Davranışsal tanımlamalara göre saldırganlık, zarar verme niyeti içerse de içermese de sonuç olarak zarar verici ve gözlemlenebilir bir davranışın sergilenmesidir (Baron ve Richardson, 1994). Duygusal tanımlamalara göre ise saldırganlık, öfke gibi yıkıcı duyguların sonucunda ortaya çıkan bir dışavurumdur (Berkowitz, 1993).

Buss (2012), saldırganlığı, başkalarına zarar veren ya da inciten bütün davranışlar olarak tanımlamıştır. Bandura (1983), saldırganlığı direkt olarak başkasının ya da mülkünün zarar görmesine yol açan davranışlar olarak tanımlamıştır. Baron ve Richardson (1994) ise saldırganlığı fiziksel, sözel ya da hangi yolla yapılırsa yapılsın, amacı diğer bir canlıyı incitmek ya da ona zarar vermek olan, aynı zamanda karşı tarafta da olumsuz duygular yaratarak kaçma isteği uyandıran her türlü davranış olarak tanımlamaktadır.

Saldırganlığın tanımında olduğu gibi nasıl sınıflandırılacağı noktasında da farklı yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin, Fromm (1995), saldırganlığı savunmacı ve yıkıcı saldırganlık olmak üzere ikiye ayırmıştır. Savunmacı saldırganlık, insanlarda ve hayvanlarda görülen saldırganlıktır. Evrimsel olarak genlerimizde bulunan ve yaşamak için diğer canlılarla verilmesi gereken mücadelede başvurulan saldırganlığı temsil etmektedir. Yıkıcı saldırganlık ise yalnızca insanlarda var olan, herhangi bir amaca hizmet etmeyen, zalimlik ve yıkıcılıktan beslenen saldırganlık çeşididir.

Buss'a (2012) göre saldırganlığın üçlü sınıflaması; fiziksel-sözel saldırganlık, aktif-pasif saldırganlık ve doğrudan-dolaylı saldırganlık şeklindedir. Fiziksel-sözel saldırganlık; diğerine fiziksel olarak, örneğin, vurarak zarar verme ya da sözel olarak,

örneğin, hakaret ederek zarar verme davranışını içerir. Aktif-pasif saldırganlık; diğerine aktif bir şekilde, örneğin, saçını çekerek zarar verme ya da pasif bir şekilde, örneğin, görmezden gelerek zarar verme davranışını içerir. Doğrudan-dolaylı saldırganlık; zarar verilmek istenen kişiye direkt olarak bir davranışta bulunma gibi doğrudan ya da kişinin başka bir yakınına veya eşyasına zarar verme, kişinin arkasından konuşma gibi dolaylı şekilde sergilenen davranışladır. Buss ve Perry (1992) saldırganlığı üç bileşene ve dört alt boyuta ayırmışlardır. Saldırganlığın fiziksel ve sözel saldırganlık boyutu davranışsal bileşenini, düşmanlık boyutu bilişsel bileşenini, öfke boyutu duygusal bileşenini ifade eder. Fiziksel saldırganlık, diğerine vurmak gibi fiziksel olarak zarar vermeyi, sözel saldırganlık ise diğerini aşağılamak gibi sözel olarak incitmeyi içerir. Düşmanlık, diğerinin güvenilmez biri olduğunu düşünmeyi içerir. Öfke ise diğerine karşı öfke, nefret gibi olumsuz duygular hissetmeyi içerir. Mevcut çalışmada da saldırganlık, bu sınıflama çerçevesinde ele alınmıştır.

1.3.1 Saldırganlığı açıklayan yaklaşımlar

Alanyazında saldırganlığın nasıl ortaya çıktığı ve hangi faktörlere bağlı olduğunu açıklayan farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu bölümde; saldırganlığı dürtüsel, bilişsel ve öğrenme olmak üzere farklı alanlarda temellendirerek açıklayan yaklaşım ve kuramlar ele alınacaktır.

1.3.1.1 Dürtü temelli yaklaşımlar

Dürtü temelli yaklaşımlar, saldırganlığı yaşamı destekleyen unsurların yoksunluğu neticesinde, kişiyi o yoksunluğu gidermek amacıyla saldırgan davranmaya motive eden dürtüler olarak tanımlamışlardır. Dollard ve diğ. (1939) tarafından genel çerçevesi çizilen ve daha sonraları diğer araştırmacılar tarafından geliştirilen engellenme saldırganlık kuramı, dürtü odaklı geliştirilen kuramlardan en gözde olanıdır. Kuram, saldırganlık için engellenmenin tek başına yeterli ve gerekli olduğu üzerine bir hipotezden yola çıkılarak oluşturulmuştur (Miller, 1948'de atıfta bulunulduğu gibi). Sonraları, Miller (1948), engellenmenin saldırganlığı kışkırtan bir dürtü olduğunu ancak her zaman saldırganlığa yol açmadığını ya da her saldırganlığın bir engellenme sonucu olmadığını belirtmiştir. Bu noktada hedefe giden yolda karşılaşılan engellerin büyüklüğü, hedefin başarılması durumunda alınacak doyum beklentisi, kişinin hâlihazırda engellenebileceği beklentisinin olması, engellemenin

keyfi olması, ne kadar engellemeyle karşılaşıldığı gibi faktörler de saldırganlığın ortaya çıkmasını etkilemektedir. Ayrıca saldırgan davranıldığı takdirde ceza tehdidi ya da misilleme ile karşılaşılacak bir durum varsa daha az saldırgan davranılabilir. Bunun dışında engellenme karşısında kişi, direkt olarak engellenmeye sebep olan kişiye karşı değil başka birine karşı saldırgan davranabilir, yani, yön değiştirmiş saldırganlık da sergileyebilir.

Berkowitz (1993), engellenme saldırganlık kuramıyla ilişkili olarak birtakım güncellemeler yapmıştır. Engellenme gibi itici uyaranlar kişiyi saldırganlığa hazır hale getirir ve ortama saldırgan ipuçlarının (silah, bıçak gibi) eklenmesiyle beraber saldırgan davranışların sergilenme olasılığı artabilir. Berkowitz, saldırgan ipuçları dışında duygusal ve bilişsel süreçlere de vurgu yapmıştır. İtici uyaranlar, olumsuz duygu durumunun yaşanmasına sebep olduğu takdirde saldırganlığa yol açarlar. Her zaman hedefe giden yolda karşılaşılan engellenmeler; kişide olumsuz duygulara sebep olmaz ya da kişi bunu bir engellenme olarak değerlendirmez ve bu durumda saldırganlığa başvurmaz. Başka bir açıdan olumsuz duygular deneyimlense bile kişinin bu duyguyu nasıl yorumladığı da saldırganlığı etkiler. Örneğin, kişi, engellenme karşısında deneyimlediği duyguyu öfke olarak yorumlarsa saldırganlık, korku olarak yorumlarsa kaçma davranışı sergileyebilir.

1.3.1.2 Öğrenme temelli yaklaşımlar

Bandura (1983), sosyal öğrenme kuramında saldırganlığın ortaya çıkmasında dürtüsel faktörleri göz ardı etmemiştir ancak saldırganlığın bir sosyal öğrenme olduğuna vurgu yapmıştır. Kişiler, fiziksel olarak saldırgan davranma potansiyeline sahiptirler ancak sosyal öğrenmelerin etkisiyle saldırgan davranmayı tercih ederler. Kişinin saldırgan davranabilmesi için öncelikle bu davranışın neden ve nasıl sergileneceğini öğrenmesi gerekir. Çünkü insanlar bu bilgilerle doğmazlar, diğer insanlarla etkileşim içerisine girerek öğrenirler.

Bandura'ya (1983) göre, saldırgan davranış çocukken öğrenilmeye başlar ve iki şekilde öğrenilir: gözleyerek ve doğrudan deneyimleyerek. Çocuk, saldırgan davranışın nasıl sergileneceğini ya da sergilediği takdirde neyle karşılaşacağını bilemeyebilir ve bu yüzden ilk başta direkt olarak deneyimlemek yerine gözlemek, onun için daha güvenli bir yoldur. Çocuk, akranını veya bir yetişkini hatta televizyondaki, masallardaki karakterleri gözleyerek davranışı öğrenebilir ve bu

öğrenme kendisi için bir rehber haline gelir. Gözleyerek saldırgan davranışı öğrenen çocuk, davranışı taklit ederek de ilk deneyimini gerçekleştirmiş olur. Doğrudan saldırgan davranışı deneyimleyen çocuk, davranışı karşısında ödüllendirildiği takdirde davranışı pekişir ve pekişen davranışın sergilenme sıklığı artar.

Bandura (1983), saldırganlığın artmasıyla ilişkili olan faktörleri üçe ayırmıştır: 1) Dışsal kaynaklar: saldırgan davranışın ilk sergilendiğinde doğrudan maddi ve sosyal ödüllerle pekiştirilmesi, kişinin gelecekte maruz kalma ihtimali olan kötü muameleden kurtulmasını sağlaması. 2) Gözleyerek öğrenme: bir başkasında ya da medyada saldırgan davranışın nasıl sergilendiğinin ve ödüllendirildiğinin gözlenmesi, ardından model alınan kişinin ya da hikâye kahramanının taklit edilmesi. 3) Kendini ödüllendirme-cezalandırma: kişinin saldırgan davranışının sonucunda gurur duyması, kendini onaylaması gibi içsel ödüller de saldırgan davranışı pekiştirmektedir.

Saldırganlığın açıklanmasında faydalanılan diğer kuramların aksine sosyal öğrenme kuramı daha umut verici bir yaklaşım içerisindedir. Çünkü saldırganlığın sonradan öğrenilen bir davranış olması, beraberinde onun değiştirilebileceği bilgisini de getirmektedir. Yetiştiği ailede ya da toplumda saldırgan sosyal modellere maruz kalan çocuğun, karşılaştığı çatışmalarda saldırgan eğilim içerisinde olması beklendik bir durumdur. Ancak bu konuda eğitimler alarak yıkıcı olmak yerine yapıcı çatışma çözme yollarını öğrenmesi sağlanabilir. Bu şekilde saldırgan davranışları azaltılabilir. Öte yandan saldırganlığı dürtüsel olarak açıklayan kuramlarda bunu başarmak çok daha zordur (Baron ve Richardson, 1994).

1.3.1.3 Sosyal bilgi işleme modeli

Engellenme saldırganlık kuramı (Miller, 1948) ve sosyal öğrenme kuramının (Bandura, 1983) saldırganlık tanımlaması, sosyal bilgi işleme modelinde (Crick ve Dodge, 1996) saldırganlığın iki farklı çeşidini karşılamaktadır. Engellenme sonucunda ortaya çıkan saldırganlık, reaktif saldırganlık; amaca ulaşmak için saldırganlığın araç olarak kullanılması, proaktif saldırganlıktır (Dodge ve Coie, 1987). Saldırgan davranışın belirleyicisi, erken dönemde öğrenilen şemalardır. Davranışlar, altı adımdan oluşan bilgi işleme adımları sonucunda ortaya çıkar: sosyal ipuçlarının kodlanması, yorumlanması, amacın belirlenmesi, verilebilecek tepkilerin belirlenmesi, bu tepkiler arasından birinin seçilmesi ve davranışın sergilenmesi. Her aşamada erken dönemde öğrenilen şemalar etkili olur. Reaktif saldırganlıkta, bilgi işlemenin kodlama

ve yorumlama aşamalarında hatalar olduğu görülmektedir. Reaktif saldırganlar, başlarına gelen olayları algılarken ve yorumlarken karşısındakine düşmanca niyet yükleme hatası yaparlar. Karşısındaki kişinin niyeti zarar vermek olmasa bile, onlar niyetin bu olduğunu düşünerek saldırgan bir tepki verebilirler. Proaktif saldırganlıkta bilgi işlemenin verilecek tepkiye karar verilme aşamasında hatalar olduğu görülmektedir. Proaktif saldırganlar, başlarına gelen olaylara ne tepki vereceklerini seçerken diğerlerinden alacakları sosyal ya da maddi ödülleri değerlendirerek karar verirler. Saldırgan davranış sonucunda diğerlerinden onay alacaklarını ve içsel olarak da kendilerini daha güçlü hissedeceklerini düşünerek saldırgan bir tepki vermeyi seçerler. Her iki saldırganlık türünde de erken dönemde çatışma çözme ile ilişkili öğrenilen şemalar ve kalıplar etkilidir (Coie ve diğ, 1991; Crick ve Dodge, 1996; Dodge, 1980; Dodge ve Crick, 1990).

1.3.2 Ebeveyn kabul-reddi ve saldırganlık

EKAR kuramının kişilik alt kuramında da belirtildiği gibi çocukken ebeveynlerinden ret algılayan kişiler diğerlerine karşı düşmanca bir algıya sahip oldukları için, ebeveynlerinden kabul algılayan kişilere kıyasla çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde daha fazla saldırgan davranma eğilimindedirler (Rohner, 2004, 2021; Rohner ve diğ, 2012). Ebeveyn kabul-reddi ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelendiği boylamsal bir çalışmada (Paley ve diğ, 2000), 12-14 yaşları arasındaki ergenlerden, ebeveynlerinden, kardeşlerinden ve öğretmenlerinden toplanan veriler sonucunda, ebeveynleri tarafından düşmanlık ve düşük sıcaklık algılayan ergenlerin; hem kardeşleri hem de öğretmenleri tarafından yapılan değerlendirmelerde, sosyal olarak sorunları çözmede saldırganca yollara başvurdukları bulunmuştur. Bu bulgu; ergenlerin düşmanca tutumlara sahip olan ebeveynlerini rol model aldıkları ve bu nedenle sosyal olarak işlevsiz yollara başvurdukları şeklinde yorumlanmıştır. Kültürlerarası, boylamsal bir çalışmada (Rothenberg ve diğ, 2021) dokuz farklı ülkeden ve toplamda 1315 çocuk ve ebeveynlerinden toplanan verilerle anne-baba ret algısı ile içselleştirme ve dışsallaştırma davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre hem anneden hem de babadan algılanan dört ret biçimi, çocukların üzüntü, yalnızlık, kaygı, sinirlilik gibi içselleştirme sorunlarıyla ve yalan söyleme, zorbalık, ani ruh hâli değişimi, öfke krizleri, fiziksel şiddet gibi dışsallaştırma davranışlarıyla ilişkili bulunmuştur. Benzer olarak, Lila ve diğ. (2007) tarafından yapılan bir çalışmada anne ret algısının çocuğun içselleştirme ve dışsallaştırma

davranış problemlerini yordadığı bulunurken, baba ret algısının direkt olarak yordamadığı bulunmuştur. İkiz kardeşlerle gerçekleştirilen bir başka çalışmada (Waller ve diğ, 2018), 227 tek yumurta ikizinin ebeveynlerinden toplanan veriler incelendiğinde saldırganlığın, genetiğin ötesinde çevresel faktörlerden biri olan ebeveyn davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Sıcak ebeveynlerle büyüyen çocuklara kıyasla sert ebeveynlerle büyüyen çocukların saldırganlık ve katı-duygusuzluk puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Hale ve diğ. (2005) tarafından 10-19 yaşları arasındaki 1329 Hollandalı çocukla yapılan bir başka çalışmada algılanan ebeveyn kabul-reddinin depresyon düzeyi ve saldırganlıkla ilişkisi incelenmiştir. Ebeveyn reddi depresyon düzeyi ve saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca algılanan ebeveyn reddi ile saldırganlık arasındaki ilişkide depresyonun aracı rolü olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışmada da (De La Torre-Cruz ve diğ, 2014) anne-baba tutumları ve çocuğun akranlarına yönelik düşmanca ve saldırgan davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre otoriter ebeveynlerin çocuklarının, hoşgörülü ebeveynlerin çocuklarına kıyasla akranlarına karşı daha saldırgan davranma eğiliminde oldukları bulunmuştur.

Türkiye'de, 20-45 yaşları arasındaki yetişkinlerle yapılan bir çalışmada (Saka, 2022), ebeveyn kabul reddinin bilişsel çarpıtmaların yordayıcısı olduğu bulgulanmıştır. Bir bebek, ihtiyaçlarının karşılanması ve kabul edilmesi için bir bakımverene bağımlı olarak dünyaya gözlerini açmaktadır. Buna karşı kendini güvende hisssetmeyen, ihtiyaçları karşılanmayan bir bebeğin bağımlılık süreci de görece uzun sürebilmektedir. Uzun süren bağımlılık sürecinde ebeveyni tarafından ret algılayan kişinin tehdide karşı duyarlılık geliştirme ve aynı zamanda diğerlerine ve hayata karşı düşmanlık algısıyla yaklaşma ihtimali de artmaktadır. Türkiye'de yapılan başka bir çalışmada (Aytekin, 2015), anne-baba tarafından algılanan düşmanlık, ihmal, ayrışmamış ret ile saldırganlık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer olarak, Ayyıldız (2021) da anne ve baba reddinin saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Kılıç Yıldız ve Dağ'ın (2017) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada ebeveynlerden algılanan ret arttıkça depresif belirtilerin ve öfke ifadelerinin arttığı bulunmuştur. Özellikle babadan algılanan ret ve reddin düşmanlık/ saldırganlık boyutu öfkenin dışavurumunu ve düşük öfke kontrolünü yordamıştır. Alanyazındaki araştırma bulguları genellikle ebeveyn reddinin öfke ve saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir.

1.3.3 Duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık

Olumlu ya da olumsuz bir durum karşısında hissedilen duyguların denetimi davranışsal tepkiyi doğrudan etkilemektedir (Özdoğan, 2017). Dolayısıyla alanyazında duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişkileri bulgulayan çalışmalar da bulunmaktadır. Davidson ve diğ. (2000) yaptıkları araştırmalarda insan beynindeki fonksiyonların duygu düzenleme ile ilişkisine odaklanmışlardır. Orbitofrontal korteks, amigdala, ön singulat korteks gibi sinir devreleri insan duygularını düzenlemede rol oynamaktadır. Bu sinir devreleri insan beynindeki prefrontal korteks yapılanması içerisindedir. Prefrontal korteksin kişilik ve toplum içerisinde nasıl davranılacağına karar vermek gibi görevleri vardır. Dürtüsel saldırganlık ve şiddet içerikli davranışların sergilenmesi, prefrontal korteksteki işlevsiz mekanizmalarla açıklanmaktadır. Dolayısıyla prefrontal korteksteki herhangi bir sebepten kaynaklanan işlevsizlik, kişinin olumsuz duygularını düzenleyememesine ve saldırgan davranışlar içerisine girmesine yol açabilmektedir. Holley ve diğ. (2017) tarafından lisans öğrencileriyle yapılan bir çalışmada bilişsel engelleme ve esnekliği içeren yürütücü işlevlerdeki yetersizlik ve duygu düzenleme güçlüğü ile saldırgan davranışlar arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Hem yürütücü işlevlerdeki yetersizlik hem de duygu düzenleme güçlüğünün yüksek olması ise saldırgan davranışlardaki daha fazla artışla ilişkili bulunmuştur.

Duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişkiler, beyindeki sistemlere ek olarak çevresel faktörlerle de açıklanmaktadır. Örneğin, Cohn ve diğ. (2010) tarafından lisans mezunu erkek katılımcılarla gerçekleştirilen bir çalışmada, erkeklerin duygusal kısıtlayıcılığı ile saldırganlığı arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolü araştırılmıştır. Duygusal kısıtlayıcılık, toplum tarafından bazı duygu deneyiminin ve duygusal ifadelerin bir zayıflık olarak değerlendirilmesi durumunda, kişinin duygularını deneyimleme noktasında kendini engellemesidir. Özellikle erkeklerin üzülmek, ağlamak gibi duygu ifadelerinin geleneksel toplum tarafından bir zayıflık olarak değerlendirilmesi sonucunda erkekler, kendilerini hep güçlü göstermek ve duygularını kısıtlamak zorunda kalmaktadırlar. Araştırmanın bulgularına göre de duygusal kısıtlayıcılığı yüksek olan erkekler aynı zamanda saldırgan davranışlara daha fazla başvurmaktadırlar. Ayrıca duygusal kısıtlayıcılık ve saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rol oynadığı bulunmuştur.

Türkiye'de, 15-18 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada (Kayhan, 2017), duygu düzenleme güçlüğünün bütün alt boyutları saldırgan davranışlarla ilişkili bulunmuştur. Özellikle dürtülerin kontrolünde güçlük yaşama alt boyutu saldırgan davranışların yordanmasına görece daha fazla katkı sunmuştur. Cenkseven Önder ve Canoğulları (2020) tarafından lise öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada ergenlerin saldırgan davranışlarının açıklanmasında duygusal başa çıkma ve duygu düzenleme değişkenlerinin %45 oranında bir açıklama gücüne sahip olduğu bulunmuştur. Dışsal ve içsel duygu düzenlemede işlevsizlik; fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, düşmanlık ve öfke olmak üzere saldırganlığın bütün alt boyutlarıyla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Duygusal başa çıkma açısından duygularını daha az ifade eden katılımcıların fiziksel saldırganlık; duygularını daha az işlemleyen katılımcıların ise düşmanlık ve sözel saldırganlık değerlendirmeleri daha yüksek çıkmıştır. Akdemir ve Gündüz (2022) tarafından lise öğrencileriyle gerçekleştirilen başka bir çalışmada, duygu düzenleme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir psiko-eğitim programının, öğrencilerin duygu düzenleme ve reaktif-proaktif saldırganlık düzeylerine etkisi incelenmiştir. Dokuz hafta süren ve haftada bir verilen psiko-eğitim programının içeriği; duyguların farkındalığı, karmaşıklığı, duygu-düşünce-davranış örüntüsü, pozitif-negatif duyguları tanıma ve negatif duyguları pozitife çevirme, duygular sonucunda ortaya çıkan davranışların düzenlenmesi, duyguların ifade edilmesi ve ifadenin iletişimdeki önemi, duygu düzenleme teknikleri gibi başlıklara sahiptir. Araştırma sonucunda duygu düzenleme becerilerinin gelişimi ile reaktif ve proaktif saldırganlığın negatif yönde ilişkili olduğu ve verilen eğitimin duygu düzenleme becerilerinde artışa, reaktif-proaktif saldırganlıklarında ise düşüşe yol açtığı bulgulanmıştır.

1.3.4 Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık

Alanyazında ebeveyn kabul-reddi olarak kavramsallaştırılmasa da ebeveyn-çocuk ilişkilerini, duygu düzenleme güçlüğünü ve saldırgan davranışları aynı anda inceleyen, duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolünün de araştırıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Chang ve diğ. (2003) tarafından anaokulu düzeyindeki Çinli çocuklarla yapılan bir çalışmada sert ebeveynlik, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Sert ebeveynlik, EKAR kuramında ebeveyn reddinin alt boyutlarından biri olan ebeveyn düşmanlığı/ saldırganlığı ölçeğiyle değerlendirilmiştir. Babalara kıyasla annelerin sert ebeveynliği çocuğun düşük duygu

düzenleme becerilerini daha fazla yordarken; annelere kıyasla da babaların sert ebeveynliği çocuğun saldırgan davranışlarındaki artışı daha fazla yordamıştır. Hem annelerin hem babaların sert ebeveynliği ile çocuğun okuldaki saldırgan davranışlarının sıklığı arasındaki ilişkide düşük duygu düzenleme becerilerinin aracılık rolü üstlendiği bulunmuştur.

Türkiye'de, lise düzeyindeki 776 öğrenciyle ile yapılan bir çalışmada (Özdoğan, 2017), ebeveyn duygusal erişilebilirliği ile reaktif-proaktif saldırganlık arasında duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolü araştırılmıştır. Çocuğun reaktif-proaktif saldırganlığının yüksek olması; duygu düzenleme güçlüğünün yüksek, ebeveyn duygusal erişilebilirliğinin düşük olmasıyla ilişkili bulunmuştur. Buna ek olarak ebeveynin duygusal erişilebilirliği ile çocuğun reaktif-proaktif saldırganlığı arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün kısmi aracı role sahip olduğu bulunmuştur. Aile içinde duyguların ifade edilmediği, duygusal bağların kurulmadığı, birbirine karşı uzak ve soğuk ailelerde büyüyen kişiler, duygularını düzenleme noktasında güçlük yaşamaktadır ve bu güçlükler sosyal ilişkilerinde reaktif-proaktif saldırgan davranışlar sergilemelerine yol açmaktadır. Ekşi (2021) tarafından ergen katılımcılarla gerçekleştirilen çalışmada, ebeveynden algılanan yüksek fiziksel ve psikolojik kontrol düzeyinin yüksek duygu düzenleme güçlüğü ile ilişkili olduğu ve duygu düzenleme güçlüğü ile fiziksel, sözel ve ilişkisel saldırganlık düzeyleri arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Ayrıca duygu düzenleme güçlüğünün alt boyutu olan dürtülerin kontrolünde zorlanma, saldırganlığın fiziksel ve sözel boyutlarının yordanmasında; amaçlara yönelik hareket etmede zorlanma ise ilişkisel saldırganlığın yordanmasında en fazla katkı sunan değişkenler olmuştur.

Shields ve Cicchetti (1998) 6-12 yaş aralığında bulunan, ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalmış, 141 çocuk ile böyle bir muameleye maruz kalmamış 87 çocuğu karşılaştırdıkları çalışmada, kötü muameleye maruz kalan çocukların kalmayanlara göre daha fazla reaktif saldırgan davranışlar sergilediklerini gözlemişlerdir. Ayrıca, kötü muamele gören çocuklar dikkat eksikliği ve duygu düzenleme becerilerinin zayıf olduğunu gösteren davranışlar ve tepkiler de vermişlerdir. Araştırmacılar, kötü muameleye maruz kalan kişilerin duygu düzenleme becerisinde güçlük yaşadıklarını ve duygularını düzenlemede zorluk yaşayan kişilerin de reaktif saldırgan davranışlara daha fazla başvurduklarını bulgulamışlardır. Ramsden ve Hubbard (2002), yaptıkları çalışmada aile içinde pozitif ve negatif duygu

ifadelerinin kullanımı, ebeveynin duygu koçluğu, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve saldırganlığı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Aile içinde duygu ifadelerinin kullanılmaması, paylaşılmaması ve ebeveynin yetersiz duygu koçluğu ile çocuğun saldırganlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ancak duygu düzenleme güçlüğü aracılığıyla değişkenler arasındaki ilişki anlamlı hale gelmiştir. Zeman ve diğ. (2006) de derleme çalışmalarında çocuğun duygu düzenleme becerisinin gelişmesinde ebeveyn davranışlarının önemine vurgu yapmışlardır. Ayrıca yetersiz duygu düzenleme becerilerinin bir sonucu olarak çocuğun öfke, üzüntü gibi zorlayıcı duygularının depresyon gibi içselleştirme ve saldırganlık gibi dışsallaştırma problemlerine dönüşebileceğine işaret edilmiştir.

İncelenen çalışmalar ve kuramsal açıklamalar doğrultusunda, çocuğun hayatla tanıştığı yer olan evinin ve ev içerisinde ilk sosyal ilişkilerini kurduğu ebeveynlerinin, çocuğun duygusal ve davranışsal gelişimi üzerinde büyük bir etki alanına sahip olduğu söylenebilmektedir. Sıcaklığın, şefkatin, sevginin hissettirildiği, duygular üzerine konuşulan, duyguların kolaylıkla ifade edilebildiği, sorunların yapıcı yollarla çözülebildiği aile ortamında yetişen çocuklar; tam tersine sevginin paylaşılmadığı, olumlu ya da olumsuz duyguların ifade edilmediği, sorunların yıkıcı yollarla çözülmeye çalışıldığı aile ortamında yetişen çocuklara kıyasla daha az duygu düzenleme güçlüğü yaşamakta ve saldırgan davranışlara daha az yönelmektedirler.

1.4 Araştırmanın Amacı

EKAR kuramına göre ebeveynleri tarafından sevgi, sıcaklık, şefkat, ilgi, destek, onay, övgü gibi davranışlara değil de sevgisizlik, soğukluk, ilgisizlik, ihmalkârlık, aşağılama, düşmanlık ve saldırganlık gibi davranışlara maruz kalan çocuklar, kendilerini reddedilmiş algılarlar (Rohner, 1980, 2004). Reddedici tutumlara sahip ebeveynlerle büyüyen çocuklar, diğerlerinin duygularını anlama, kendi duygularının farkına varabilme, duygularını dışa yansıtabilmenin sağlıklı yollarını bulabilme konusunda daha çok zorlanmaktadırlar. Bu durumun ortaya çıkmasında, ebeveynin çocuğun hislerine ve yaşadıklarına karşılık olarak uygun duygusal tepkiler vermemiş olması, çocuğun duygularını ifade etmesine ya da açıkça deneyimlemesine izin vermemiş olması, çocukla duygusal iletişim kurmamış olması gibi faktörlerin önemli bir etkisi söz konusudur (Morris ve diğ, 2007; Rohner ve diğ, 2012).

Çocukken duygularını düzenleyebilme becerisini geliştiremeyen bireylerin, yetişkinlikte de duygu düzenleme güçlüğü yaşaması nedeniyle diğerleriyle olan ilişkilerinde sorunlar yaşaması olasıdır (Çini, 2022; Rohner, 2021). İstenmedik ya da beklenmedik bir durum karşısında kişi, düşmanlık algısını ve öfke duygusunu kontrol etmekte zorlanarak saldırgan davranışlara başvurabilir. Kişinin bu şekilde saldırganlığa başvurması da yine çocukken sorunların nasıl yapıcı yollarla çözüleceğine dair bir rol modele maruz kalmamış olmasıyla ilişkilendirilebilmektedir. İstenmedik davranışı karşısında ebeveynleri tarafından genellikle azarlanan, şiddet gören, cezalandırılan, sevgiden yoksun bırakılan kişinin, ebeveynlerinden öğrendiği bu davranışlar, hayatının geri kalanında karşılaştığı olaylara vereceği tepkilere yön verecektir (Paley ve diğ, 2000; Rohner, 2004, 2021).

Özetle, EKAR kuramının kişilik alt kuramında çocuklukta algılanan ebeveyn reddinin yetişkinlik döneminde duygusal tepkisizlik, duygusal dengesizlik, düşmanlık ve saldırganlıkla sonuçlanabileceği belirtilmiştir (Rohner, 2021). Alanyazında ebeveyn kabul-reddinin duygu düzenleme güçlüğü ile ve saldırganlık ile ilişkisini ayrı ayrı sınayan çalışmalar kuramın bu önermelerini desteklemiştir. Ayrıca saldırganlığın yordayıcılarını inceleyen çalışmalar da duygu düzenleme güçlüğünün saldırganlığı pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Alanyazın ışığında, algılanan ebeveyn reddinin duygu düzenleme güçlüğünü, duygu düzenleme güçlüğünün de saldırganlığı yordayacağı düşünülmüştür. Ayrıca, EKAR kuramının kişilik alt kuramında ebeveyn reddinin sonuçlarının çocukluk ve ergenlik dönemleriyle sınırlı kalmayıp yetişkinlik döneminde de gözlendiği belirtildiğinden bu çalışmada genç yetişkinlerde ebeveyn kabul-ret algısı, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı ebeveynden algılanan kabul-ret ile saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolünü test etmekti. Araştırmada test edilen model Şekil 1.1'de verilmiştir.

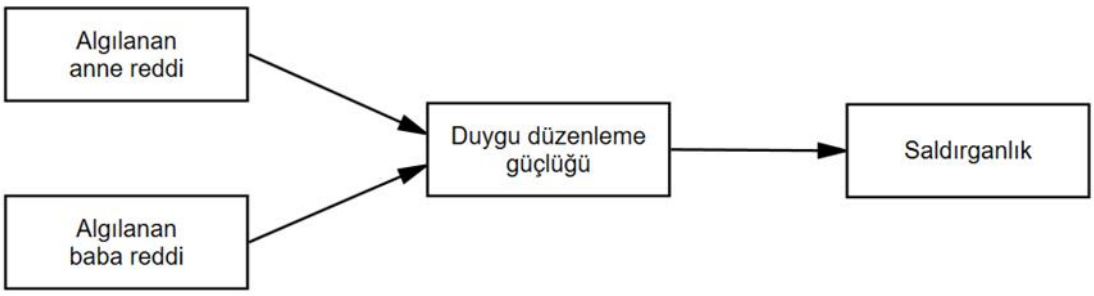

Şekil 1.1 : Araştırma modeli.

1.5 Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H1 = Algılanan anne reddi, duygu düzenleme güçlüğünü pozitif yönde yordayacaktır.

H2 = Algılanan baba reddi, duygu düzenleme güçlüğünü pozitif yönde yordayacaktır.

H3 = Algılanan anne reddi, saldırganlığı pozitif yönde yordayacaktır.

H4 = Algılanan baba reddi, saldırganlığı pozitif yönde yordayacaktır.

H5 = Duygu düzenleme güçlüğü, saldırganlığı pozitif yönde yordayacaktır.

H6 = Algılanan anne reddi ve saldırganlık arasında duygu düzenleme güçlüğü aracı rol oynayacaktır.

H7 = Algılanan baba reddi ve saldırganlık arasında duygu düzenleme güçlüğü aracı rol oynayacaktır.

2. YÖNTEM

2.1 Katılımcılar

Araştırma örneklemi 211 kadın (%52) ve 195 erkek (%48) olmak üzere toplam 406 gönüllü katılımcıdan oluşmuştur. Genç yetişkinlik gelişim döneminde bulunan katılımcıların yaşları 18-30 arasında değişmektedir. Yaş ortalamaları ise 21.56'dır (*SD* = 2.84). Katılımcıların %75.9'u öğrenci (*N*= 308), %22.9'u (*N*= 93) çeşitli meslek gruplarından, %1.2'si ise (*N*= 5) herhangi bir meslek belirtmemiştir. Katılımcıların %94.8'i (*N*= 385) çeşitli bölümlerde (60 farklı bölüm) eğitim gördüğünü belirtirken %5.2'si (*N*= 21) herhangi bir bölüm belirtmemiştir. Gönüllü katılımcılardan %0.5'i (*N*= 2) ilkokul mezunu, %2.5'i (*N*= 10) ortaokul mezunu, %2.5'i (*N*= 10) lise mezunu, %73.6'sı (*N*= 299) üniversite öğrencisi, %1'i (*N*= 4) ön lisans mezunu, %18.2'si (*N*= 74) lisans mezunu ve %1.7'si (*N*= 7) lisansüstü mezunudur. Katılımcılardan annelerinin eğitim seviyesiyle ilgili toplanan bilgiler incelendiğinde %6.7'sinin (*N*= 27) annesinin okur-yazar olmadığı, %3.4'ünün (*N*= 14) okur-yazar, %34.7'sinin (*N*= 141) ilkokul mezunu, %14.5'inin (*N*= 59) ortaokul mezunu, %24.9'unun (*N*= 101) lise mezunu, %1.2'sinin (*N*= 5) ön lisans mezunu, %13.3'ünün (*N*= 54) lisans mezunu ve %1.2'sinin (*N*= 5) lisansüstü mezunu olduğu kaydedilmiştir. Katılımcılardan babalarının eğitim seviyesiyle ilgili toplanan bilgiler incelendiğinde ise %3'ünün (*N*= 12) babasının okur-yazar olmadığı, %2'sinin (*N*= 8) okur-yazar, %21.9'unun (*N*= 89) ilkokul mezunu, %16'sının (*N*= 65) ortaokul mezunu, %32'sinin (*N*= 130) lise mezunu, %1.2'sinin (*N*= 5) ön lisans mezunu, %20'sinin (*N*= 81) lisans mezunu ve %3.9'unun (*N*= 16) lisansüstü mezunu olduğu tespit edilmiştir.

2.2 Veri Toplama Araçları

2.2.1 Demografik bilgi formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan ve katılımcıdan yaş, cinsiyet, meslek, okuduğu bölüm, kendisinin-annesinin-babasının eğitim durumu ile ilgili bilgilerinin alındığı bir anket formudur (EK A).

2.2.2 Ebeveyn Kabul-Reddi Ölçeği - Yetişkin Kısa Formu (EKRÖ-K)

Katılımcıların anne ve babalarından, ayrı ayrı, algıladıkları kabul-ret düzeylerini ölçmek amacıyla Rohner ve diğ. tarafından 1978 yılında geliştirilen 60 maddelik Ebeveyn Kabul-Reddi Ölçeği'nin maddelerinden oluşturulan 24 maddelik kısa formu kullanılmıştır (Rohner, 2005b). Ölçekte katılımcılardan, çocukken ebeveynlerinin onlara karşı davranışlarını hatırlamaları ve maddeleri o döneme göre değerlendirmeleri istenmektedir. Ölçeğin çocuk, ebeveyn ve yetişkin olmak üzere üç versiyonu bulunmaktadır. Yetişkinlerin anne ve babalarını ayrı ayrı değerlendirdikleri, anne ve baba formu vardır. Dedeler ve diğ. (2017) tarafından ölçeğin yetişkin kısa formunun Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin sıcaklık/ şefkat, kayıtsızlık/ ihmal, düşmanlık/ saldırganlık ve ayrışmamış ret olmak üzere dört alt ölçeği mevcuttur. Sıcaklık/ şefkat alt ölçeği ebeveyn kabulünü, diğer alt ölçekler ebeveyn reddini değerlendirmektedir. Sıcaklık/ şefkat alt ölçeği 9 maddeden oluşmakta ve sarılma, öpme, başını okşama, sevdiğini söyleme, övme gibi ebeveyn davranışlarını içermektedir. Kayıtsızlık/ ihmal alt ölçeği 5 maddeden oluşmakta ve çocuğun duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına karşı ebeveyn ilgisizliğini değerlendirmektedir. Düşmanlık/ saldırganlık alt ölçeği 6 maddeden oluşmakta ve vurma, tokat atma, aşağılama, hakaret etme, bağırma gibi ebeveyn davranışlarını içermektedir. Ayrışmamış ret alt ölçeği 4 maddeden oluşmakta ve tam olarak bir ebeveyn davranışını karşılamaksızın çocuğun kendini reddedilmiş hissetmesini içerir. Ölçek, 24 maddeden oluşan dörtlü Likert tipi (1 = hiçbir zaman doğru değil, 4 = hemen her zaman doğru) bir öz bildirim ölçeğidir ve alt ölçekler veya toplam puan üzerinden hesaplanabilmektedir. Sıcaklık/ şefkat alt ölçeğinin maddeleri tersine puanlanarak soğukluk alt boyutu oluşturulmakta ve ölçek toplamında ret puanı hesaplanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puan ranjı 24 ile 96 arasındadır. Ölçek toplamında yüksek puanlar, ebeveyn reddi algısının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenirlilik çalışmasında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları, anne formu için ölçek toplamında .92, sıcaklık/ şefkat alt ölçeğinde .88, kayıtsızlık/ ihmal alt ölçeğinde .77, düşmanlık/ saldırganlık alt ölçeğinde .79, ayrışmamış ret alt ölçeğinde .75 olarak kaydedilmiştir. Baba formu için ölçek toplamında .96, sıcaklık/ şefkat alt ölçeğinde .95, kayıtsızlık/ ihmal alt ölçeğinde .85, düşmanlık/ saldırganlık alt ölçeğinde .86, ayrışmamış ret alt ölçeğinde .88 olarak kaydedilmiştir (Dedeler ve diğ, 2017, s. 188). Mevcut çalışmada Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise anne

formu için ölçek toplamında .90, sıcaklık/ şefkat alt ölçeğinde .88, kayıtsızlık/ ihmal alt ölçeğinde .63, düşmanlık/ saldırganlık alt ölçeğinde .68, ayrışmamış ret alt ölçeğinde .72 bulunmuştur. Baba formu için ölçek toplamında .95, sıcaklık/ şefkat alt ölçeğinde .94, kayıtsızlık/ ihmal alt ölçeğinde .81, düşmanlık/ saldırganlık alt ölçeğinde .84, ayrışmamış ret alt ölçeğinde .85 bulunmuştur (ölçeğin telif hakkı olduğu için ölçek maddeleri eklerde verilememiştir).

2.2.3 Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği (DDGÖ)

Gratz ve Roemer (2004) tarafından geliştirilen Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, katılımcıların duygularını düzenlemede ne derece güçlük yaşadıklarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır (EK B). Rugancı ve Gençöz (2010) tarafından ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenirlilik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin farkındalık, açıklık, hedefler, dürtü, stratejiler ve kabul etmeme olmak üzere altı alt ölçeği mevcuttur. Bu alt ölçekler sırasıyla, duyguların farkında olamama (2-6-8-17-34. maddeler), duygusal tepkilerin anlaşılamaması (1-4-5-7-9. maddeler), hedefe yönelik davranışlarda bulunamama (13-18-20-26-33. maddeler), dürtüleri kontrol edememe (3-14-19-24-27-32. maddeler), duygu düzenleme stratejilerine ulaşamama (15-16-22-28-30-31-35-36. maddeler) ve duygusal tepkileri kabul edememe (11-12-21-23-25-29. maddeler) düzeyleriyle ilgili bilgi vermektedir. Ölçeğin orijinalinde 36 madde bulunmaktadır ama Türkçe geçerlilik ve güvenirlilik çalışmasında yapılan analizler sonucunda 10. maddenin ölçekten çıkarılarak uygulanması gerektiği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak, ölçek 35 maddeden oluşan beşli Likert tipi (1 = hemen hemen hiç, 5 = hemen hemen her zaman) bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçekte 1-2-6-7-8-17-20-22-24-34. maddeler tersine puanlanan maddelerdir. Ölçek, alt ölçekler veya toplam puan üzerinden hesaplanabilmektedir. Ölçekten alınabilecek puan ranjı 35 ile 175 arasındadır. Yüksek puan duygu düzenlemede daha fazla güçlük yaşamaya işaret etmektedir. Ölçeğin orijinal formunda Cronbach Alfa içtutarlılık katsayıları ölçek toplamında .93 iken alt ölçeklerinde .80 ile .89 arasında değişmektedir (Gratz ve Roemer, s. 47). Ölçeğin Türkçe versiyonunun Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise ölçek toplamı için .94, farkındalık alt ölçeği için .75, açıklık alt ölçeği için .82, hedefler alt ölçeği için .90, dürtü alt ölçeği için .90, stratejiler alt ölçeği için .89 ve kabul etmeme alt ölçeği için .83 olarak kaydedilmiştir (Rugancı, 2008, s. 65). Mevcut çalışmada Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise ölçek toplamı için .95, farkındalık

alt ölçeği için .78, açıklık alt ölçeği için .83, hedefler alt ölçeği için .89, dürtü alt ölçeği için .88, stratejiler alt ölçeği için .89 ve kabul etmeme alt ölçeği için .88 bulunmuştur.

2.2.4 Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)

Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, katılımcıların saldırganlık düzeylerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır (EK C). Demirtaş Madran (2013) tarafından ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenirlilik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık olmak üzere dört alt ölçeği mevcuttur. Fiziksel saldırganlık alt ölçeği, diğerine fiziksel olarak zarar vermeyi (2-5-8-11-13-16-22-25-29. maddeler), sözel saldırganlık alt ölçeği diğerini sözlü ifadeler kullanarak incitmeyi (4-6-14-21-27. maddeler), öfke alt ölçeği saldırganlığın duygusal bileşenini (1-9-12-18-19-23-28. maddeler), düşmanlık alt ölçeği ise saldırganlığın bilişsel bileşenini (3-7-10-15-17-20-24-26. maddeler) değerlendirmektedir. Ölçek 29 maddeden oluşan beşli Likert tipi (1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = kesinlikle katılıyorum) bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçekte iki madde (9 ve 16.) tersine puanlanmaktadır. Ölçek, alt ölçekler veya toplam puan üzerinden hesaplanabilmektedir. Ölçekten alınabilecek puan ranjı 29 ile 145 arasındadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar saldırganlık düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçeğin orijinal formunda Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları, ölçek toplamı için .89, fiziksel saldırganlık alt ölçeği için .85, sözel saldırganlık alt ölçeği için .72, öfke alt ölçeği için .83 ve düşmanlık alt ölçeği için .77 olarak kaydedilmiştir (Buss ve Perry, 1992, s. 455). Türkçe versiyonunun Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise ölçek toplamı için .85, fiziksel saldırganlık alt ölçeği için .78, sözel saldırganlık alt ölçeği için .48, öfke alt ölçeği için .76 ve düşmanlık alt ölçeği için .71 olarak kaydedilmiştir (Demirtaş Madran, 2013, s. 127). Mevcut çalışmada Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise ölçek toplamı için .90, fiziksel saldırganlık alt ölçeği için .85, sözel saldırganlık alt ölçeği için .65, öfke alt ölçeği için .81 ve düşmanlık alt ölçeği için .74 bulunmuştur.

2.3 İşlem

Veri toplamaya başlamadan önce 2023 yılı Aralık ayında Bursa Teknik Üniversitesi Etik Kurul'undan yazılı izin alınmıştır (EK D). EKRÖ izin alınarak kullanılan bir ölçek olduğundan ölçeğin orijinal geliştiricisinden izin alınmıştır (EK E). Gerekli

izinlerin alınmasının ardından 2024 Ocak ve Şubat aylarında veri toplama süreci tamamlanmıştır. Katılımcıların araştırmaya daveti kampüs içerisinde, sosyal medya ve e-mail aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılımın tamamen gönüllülük esaslı olduğu davet sırasında belirtilmiştir. Aydınlatılmış Onay Formu (EK F) çerçevesinde araştırmanın amacı, katılımcılardan ne beklenildiği, toplanan bilgilerin nasıl kullanılacağı, katılım koşulları, katılımcı hakları, gizlilik ilkesi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ardından araştırmaya katılmak için gönüllü olan kişiler, belirlenen anket ve ölçek formlarını doldurmuşlardır. Veri toplama süreci yüz yüze (279 katılımcı) ve internet ortamında (127 katılımcı) olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleşmiştir. Yüz yüze toplanan veriler; Bursa Teknik Üniversitesi psikoloji laboratuvarında, sınıflarda ve kampüsün farklı alanlarında toplanmıştır. Katılımcıların ölçek ifadelerini okurken dikkatlerinin dağılmaması ve gizlilik ilkesinin ihlal edilmemesine yönelik ortam koşullarının oluşturulmasına özen gösterilmiştir. İnternet ortamında toplanan veriler; Google Formlar üzerinden form oluşturularak ve ardından araştırma linkinin ilgili katılımcılarla birebir paylaşılmasıyla toplanmıştır. Katılımcılardan gönüllü olmaları durumunda, ölçek ifadelerini okurken sessiz ve yalnız oldukları bir ortamda doldurmaları talep edilmiştir. Herhangi bir kimlik bilgisi ya da mail adresi istenmeyerek gizlilik ilkesine dayalı hareket edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde mevcut tez çalışmasının hipotezlerini sınamak amacıyla yapılan analizlerin istatistiksel sonuçları sunulacaktır. Toplanan verilerin analizinde SPSS 21 Paket Programı ve AMOS 21 Paket Programı kullanılmıştır. Öncelikle değişkenlerin betimsel istatistikleri, ardından araştırma değişkenlerinde katılımcıların cinsiyetlerine göre bir farklılaşma olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan analizlerin bulguları, sonrasında araştırma değişkenleri arasındaki korelasyonel analizlere dair bulgular ve son olarak aracılık analizine dair bulgular paylaşılacaktır.

Katılımcıların Anne-EKRÖ, Baba-EKRÖ, DDGÖ ve BPSÖ'nden ve ölçeklerin alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin verilerin normal dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığı test edilmiştir. Normal dağılım parametresinin karşılanabilmesi için çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerlerinin -2 ile +2 arasında yer alması gerekmektedir (Bachman, 2004, s. 100). Yapılan test sonuçlarına göre, Anne-EKRÖ'nin toplamı ile soğukluk ve düşmanlık alt boyutları normal dağılım gösterirken ihmal ve ayrışmamış ret alt boyutları normal dağılım göstermemiştir. Baba-EKRÖ'nin toplamı ile soğukluk ve ihmal alt boyutları normal dağılım gösterirken düşmanlık ve ayrışmamış ret alt boyutları normal dağılım göstermemiştir. DDGÖ'nin ise toplamı ile farkındalık, açıklık, hedefler, dürtü, stratejiler ve kabul etmeme olmak üzere bütün alt boyutları normal dağılım göstermiştir. BPSÖ'nin de toplamı ile fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık olmak üzere bütün alt boyutları normal dağılım parametresini karşılamıştır. Veri setinden herhangi bir katılımcının çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Veri setindeki kayıp verilere seri ortalaması atanarak analizler gerçekleştirilmiştir ve toplamda 69 katılımcıya bu işlem yapılmıştır.

3.1 Betimleyici İstatistikler

Çizelge 3.1'de algılanan anne reddi, algılanan baba reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlığı incelemek için kullanılan ölçeklerin toplam ve alt ölçek puanlarının, örneklem içerisindeki betimsel istatistikleri sunulmuştur.

Çizelge 3.1 : Araştırma değişkenlerinin betimsel istatistikleri.

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Ranj (Min-Max)	Çarpıklık	Basıklık
Anne-EKRÖ (t)	35.44	9.83	24-73	1.27	1.85
Anne-soğukluk	13.58	4.47	9-30	1.00	.76
Anne-ihmal	7.46	2.37	5-18	1.46	2.49
Anne-düşmanlık	9.30	3.05	6-20	.83	-.16
Anne-ayrışmamış ret	5.10	1.75	4-14	2.31	6.16
Baba-EKRÖ (t)	40.65	14.16	24-96	1.32	1.75
Baba-soğukluk	17.33	6.84	9-36	.67	-.28
Baba-ihmal	9.44	3.46	5-20	.84	.51
Baba-düşmanlık	8.59	3.65	6-24	1.72	2.67
Baba-ayrışmamış ret	5.28	2.39	4-16	2.41	5.38
DDGÇ (t)	89.67	25.41	35-160	.31	-.54
Farkındalık	11.26	3.95	5-24	.59	.19
Açıklık	12.61	4.36	5-25	.46	-.24
Hedefler	17.06	5.10	5-25	-.39	-.57
Dürtü	15.15	6.00	6-30	.41	-.67
Stratejiler	20.05	7.59	8-40	.43	-.61
Kabul etmeme	13.54	6.18	6-30	.72	-.32
BPSÖ (t)	80.03	18.20	37-137	-.32	-.12
Fiziksel saldırganlık	21.08	7.40	9-44	.50	-.19
Sözel saldırganlık	15.30	3.73	5-25	.20	-.12
Öfke	19.27	6.08	7-35	.35	-.31
Düşmanlık	24.38	5.86	8-40	.01	-.08

(t) = toplam, N = 406.

3.2 Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Algılanan anne ve baba reddinin, duygu düzenleme güçlüğünün ve saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bağımsız gruplar için T- Testi analizi yapılmıştır. Ölçeklerden alınan toplam puanlarla yapılan analizde, değişkenler, normal dağılım varsayımını karşılamıştır. Varyansların homojenliği varsayımını ihlal eden değişkenler için Levene Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre cinsiyetler arasında baba ret algısı açısından anlamlı bir fark bulunmazken (p > .05) anne ret algısı, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık açısından anlamlı farklar olduğu (p < .05) bulunmuştur (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2 : Araştırma ana değişkenlerinin cinsiyete göre incelenmesine ait bağımsız gruplar için T- Testi bulguları.

Değişkenler	Cinsiyet	*N*	Ortalama	Standart Sapma	*t*
Algılanan anne reddi	Kadın	211	36.90	10.93	3.19**
	Erkek	195	33.85	8.22	
Algılanan baba reddi	Kadın	211	41.56	14.41	1.33
	Erkek	195	39.68	13.86	
Duygu düzenleme güçlüğü	Kadın	211	93.18	27.13	2.94**
	Erkek	195	85.88	22.87	
Saldırganlık	Kadın	211	76.10	18.02	-4.63***
	Erkek	195	84.18	17.48	

*** = p < .001, ** = p < .01, * = p < .05.

Çizelge 3.2'de özetlendiği üzere kadın katılımcıların annelerinden algıladıkları toplam ret puanlarının ortalaması (M = 36.90, SD = 10.93), erkek katılımcıların puan ortalamalarından (M = 33.85, SD = 8.22) anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur (t(404) = 3.19, p = .002). Duygu düzenleme güçlüğü açısından da yine kadın katılımcıların puan ortalaması (M = 93.18, SD = 27.13), erkek katılımcılardan (M = 85.88, SD = 22.87) anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur (t(404) = 2.94, p = .004). Saldırganlık puanları açısından ise tam tersi bir durum söz konusudur ve erkek katılımcıların (M = 84.18, SD = 17.48) BPSÖ toplamında, kadın katılımcılara (M = 76.10, SD = 18.02) kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığı bulunmuştur (t(404) = -4.63, p = .000).

Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık değişkenlerine ait alt boyutlarda da cinsiyet değişkeninin anlamlı farklılıklar yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Alt boyutlar cinsiyete göre incelenirken normal dağılım göstermeyen değişkenler (anne ihmal, anne ayrışmamış ret, baba düşmanlık ve baba ayrışmamış ret) Mann Whitney U- Testi ile (Çizelge 3.3), normal dağılım gösteren değişkenler ise (anne soğukluk, anne düşmanlık, baba soğukluk, baba ihmal, farkındalık, açıklık, hedefler, dürtü, stratejiler, kabul etmeme, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık) bağımsız gruplar için T- Testi ile (Çizelge 3.4) analiz edilmiştir. Varyansların homojenliği varsayımını ihlal eden değişkenler için Levene Testi kullanılarak bu varsayım karşılanmıştır.

Çizelge 3.3 : Araştırma ana değişkenlerinin alt boyutlarının cinsiyete göre incelenmesine ait Mann Whitney U- Testi bulguları.

Değişkenler	Cinsiyet	*N*	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	*U*
Anne-ihmal	Kadın	211	218.33	46068.00	17443.00**
	Erkek	195	187.45	36553.00	
Anne-ayrışmamış ret	Kadın	211	215.31	45430.00	18081.00*
	Erkek	195	190.72	37191.00	
Baba-düşmanlık	Kadın	211	205.30	43319.00	20192.00
	Erkek	195	201.55	39302.00	
Baba-ayrışmamış ret	Kadın	211	209.88	44284.50	19.226.50
	Erkek	195	196.60	38336.50	

** = $p < .01$, * = $p < .05$.

Çizelge 3.3'te özetlendiği üzere kadın katılımcıların anne-ihmal (U = 17443.00, Z = -2.696, p = .007) ve anne-ayrışmamış ret (U = 18081.00, Z = -2.322, p = .020) puanlarının, erkek katılımcıların puanlarından anlamlı düzeyde (p < .05) yüksek olduğu bulunmuştur. Baba-düşmanlık ve baba-ayrışmamış ret alt boyutları açısından gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmamıştır (p > .05).

Çizelge 3.4 : Araştırma ana değişkenlerinin alt boyutlarının cinsiyete göre incelenmesine ait bağımsız gruplar için T- Testi bulguları.

Değişkenler	Cinsiyet	*N*	Ortalama	Standart Sapma	*t*
Anne-soğukluk	Kadın	211	13.93	4.85	1.69
	Erkek	195	13.18	4.00	
Anne-düşmanlık	Kadın	211	9.79	3.23	3.45**
	Erkek	195	8.76	2.74	
Baba-soğukluk	Kadın	211	17.71	6.63	1.64
	Erkek	195	16.92	7.05	
Baba-ihmal	Kadın	211	9.70	3.43	1.58
	Erkek	195	9.16	3.49	
Farkındalık	Kadın	211	11.06	4.29	-1.09
	Erkek	195	11.48	3.54	
Açıklık	Kadın	211	13.28	4.64	3.28**
	Erkek	195	11.89	3.93	
Hedefler	Kadın	211	18.10	4.97	4.38***
	Erkek	195	15.93	5.00	
Dürtü	Kadın	211	15.40	6.03	.87
	Erkek	195	14.88	5.96	
Stratejiler	Kadın	211	21.48	8.02	4.07***
	Erkek	195	18.49	6.79	
Kabul etmeme	Kadın	211	13.85	6.65	1.04
	Erkek	195	13.21	5.61	
Fiziksel saldırganlık	Kadın	211	18.13	6.32	-9.17***
	Erkek	195	24.27	7.15	
Sözel saldırganlık	Kadın	211	14.51	3.58	-4.49***
	Erkek	195	16.14	3.72	
Öfke	Kadın	211	19.31	6.19	.14
	Erkek	195	19.22	5.97	
Düşmanlık	Kadın	211	24.14	6.31	-.85
	Erkek	195	24.63	5.34	

*** = $p < .001$, ** = $p < .01$.

Çizelge 3.4'te özetlendiği üzere anne-düşmanlık (t(401) = 3.45, p = .001), açıklık (t(401) = 3.28, p = .001), hedefler (t(404) = 4.38, p = .000) ve stratejiler (t(401) = 4.07, p = .000) puanlarının, erkek katılımcıların puanlarından anlamlı düzeyde (p < .05) yüksek olduğu bulunmuştur. Fiziksel (t(404) = -9.17, p = .000) ve sözel saldırganlık puanları (t(404) = -4.49, p = .000) açısından ise erkekler, kadınlardan anlamlı düzeyde (p < .05) daha yüksek puanlar almışlardır. EKRÖ'nin anne formunun yalnızca soğukluk alt boyutunda, baba formunun ise soğukluk ve ihmal alt boyutlarında cinsiyetler arasında anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmamıştır (p > .05). DDGÖ'nin farkındalık, dürtü ve kabul etmeme alt ölçeklerinde cinsiyetler arasında anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmamıştır (p > .05). BPSÖ'nin ise öfke ve düşmanlık alt boyutları açısından cinsiyetler arasında anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmamıştır (p > .05).

3.3 Korelasyon Analizlerine İlişkin Bulgular

Araştırma ana değişkenleri olan algılanan anne ve baba reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık değişkenleri arasındaki ilişkiler de araştırılmıştır. Algılanan anne ve baba reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık değişkenlerinin dördü de normal dağılım parametresini karşıladığından dolayı verilere Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5 : Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki korelasyon katsayıları.

	1.	2.	3.
1. Algılanan anne reddi	-		
2. Algılanan baba reddi	.521***	-	
3. Duygu düzenleme güçlüğü	.291***	.301***	-
4. Saldırganlık	.219***	.238***	.429***

*** = $p < .001$

Çizelge 3.5'te özetlendiği üzere algılanan anne reddinin; baba reddi (r = .521, p = .000), duygu düzenleme güçlüğü (r = .291, p = .000) ve saldırganlık (r = .219, p = .000) ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı şekilde algılanan baba reddinin de duygu düzenleme güçlüğü (r = .301, p = .000) ve saldırganlık (r = .238, p = .000) ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasında da (r = .429, p = .000) pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Algılanan anne-baba reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık değişkenlerinin alt boyutları arasındaki ilişkilerin tespiti, varsa ilişkinin yönünü ve gücünü incelemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır (Çizelge 3.6). İlişkiler, normal dağılım parametresini karşılayan değişkenler için (anne soğukluk, anne düşmanlık, baba soğukluk, baba ihmal, farkındalık, açıklık, hedefler, dürtü, stratejiler, kabul etmeme, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık) Pearson Korelasyon analiziyle incelenmiştir. Normal dağılım parametresini karşılamayan değişkenler için ise (anne ihmal, anne ayrışmamış ret, baba düşmanlık ve baba ayrışmamış ret) Spearman Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Çizelge 3.6'da da alt boyutlara ilişkin korelasyon analizi bulguları özetlenmiştir.

Çizelge 3.6 : Ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık değişkenlerinin alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
1. A-soğukluk	-																
2. A-ihmal[1]	.463**	-															
3. A-düşmanlık	.590**	.479**	-														
4.A-ayrışmamış[1]	.628**	.437**	.637**	-													
5. B-soğukluk	.521**	.396**	.442**	.430**	-												
6. B-ihmal	.333**	.535**	.392**	.233**	.748**	-											
7. B-düşmanlık[1]	.202**	.410**	.279**	.227**	.423**	.512**	-										
8.B-ayrışmamış[1]	.178**	.386**	.270**	.264**	.490**	.544**	.695**	-									
9. Farkındalık	.200**	-.018	.033	.086	.080	-.013	.022	.030	-								
10. Açıklık	.272**	.133**	.082	.117*	.138**	.131**	.131**	.169**	.473**	-							
11. Hedefler	.179**	.167**	.137**	.142**	.233**	.199**	.271**	.220**	.155**	.421**	-						
12. Dürtü	.196**	.148**	.189**	.169**	.211**	.212**	.248**	.239**	.272**	.514**	.551**	-					
13. Stratejiler	.234**	.178**	.201**	.164**	.223**	.211**	.303**	.261**	.346**	.561**	.624**	.716**	-				
14. Kabul	.230**	.161**	.193**	.187**	.200**	.171**	.275**	.244**	.276**	.467**	.378**	.525**	.699**	-			
15. Fiziksel	.139**	.103*	.069	.110*	.091	.092	.199**	.160**	.177**	.159**	.039	.360**	.171**	.105*	-		
16. Sözel	.154**	.121*	.123*	.111*	.113*	.114*	.217**	.153**	-.027	.054	.028	.193**	.075	.031	.561**	-	
17. Öfke	.176**	.183**	.135**	.131**	.135**	.141**	.206**	.179**	.115*	.293**	.246**	.519**	.342**	.219**	.604**	.527**	-
18. Düşmanlık	.213**	.160**	.136**	.122*	.233**	.208**	.263**	.243**	.209**	.408**	.397**	.503**	.551**	.484**	.359**	.339**	.508**

[1] = Spearman Korelasyon analizi kullanılarak raporlanan değerleri göstermektedir. ** = $p < .01$, * = $p < .05$. $N = 406$.

3.4 Aracılık Analizine İlişkin Bulgular

Mevcut tez çalışmasının temel amacı Şekil 1.1'de de sunulduğu gibi anne ve babadan algılanan ret ile saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolünün incelenmesiydi. Belirlenen amaç doğrultusunda Anne-EKRÖ, Baba-EKRÖ, DDGÖ ve BPSÖ'nden alınan toplam puanlar ile oluşturulan model, AMOS 21 programı kullanılarak test edilmiştir. Model, belirtilen ölçeklerin alanyazında birçok çalışmada kullanılan, geçerliliği ve güvenirliliği kanıtlanmış ölçekler olması sebebiyle Yapısal Eşitlik Modelleri (YEM) içerisinde yer alan Yol (path) analizi kullanılarak test edilmiştir (Bayram, 2013).

Literatürle paralel olarak bu çalışmada da erkeklerin saldırganlık puanlarının kadınlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olması nedeniyle cinsiyet değişkeninin olası etkilerini görebilmek ve kontrol edebilmek için cinsiyet yordayıcı (dışsal) değişken olarak modele dâhil edilmiş ve anlamlı bir katkı sunması sebebiyle analiz sırasında modelden çıkarılmamıştır (Collier, 2020, s. 147). YEM'de yordanan değişkenlerin sürekli olması şartı aranırken yordayıcı değişkenler için böyle bir gereklilik bulunmamaktadır (Collier, 2020, s. 8; Klein, 2023, s. 10). Cinsiyet değişkeni kukla değişken (dummy) olarak modele dâhil edilmiş ve erkekler "0", kadınlar "1" olarak kodlanmıştır (Collier, 2020, s. 240). Anne reddi, baba reddi ve cinsiyet değişkenleri arasına alanyazın ve model teorik alt yapısı gereği kovaryanslar eklenmiştir. Anne reddi, baba reddi ve cinsiyet değişkeni ile saldırganlık değişkeni arasına direkt ve duygu düzenleme güçlüğü üzerinden dolaylı yollar eklenmiştir (Collier, 2020, s. 147). Baba reddi ile saldırganlık arasındaki direkt yolun anlamsız olması sebebiyle, bu yol analizden çıkarılmıştır (Bayram, 2013).

Yol analizinin varsayımları karşılanmıştır (Collier, 2020; Klein, 2023). Verilerin çok değişkenli normal dağılıma sahip olduğu saptanmıştır (Bentler, 2006). Ardından Maksimum Olabilirlik tahmincisi kullanılarak yol analizi yapılmıştır (Byrne, 2016, s. 123). Oluşturulan modelin uygun olup olmadığının tespiti için birden çok uyum indeksi incelenmiştir. Kikare (x^2) bölü serbestlik derecesi (*df*) oranının (CMIN/DF) 0-2 arasında olması iyi bir uyumu, 2-3 arasında olması kabul edilebilir bir uyumu göstermektedir. Yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) ve standardize edilmiş ortalama hataların (kalıntıların) karekökü (SRMR) değerlerinin 0-.05 arasında olması iyi bir uyumu, .05-.10 arasında olması kabul edilebilir bir uyumu

göstermektedir. Normlaştırılmış uyum indeksi (NFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), iyilik uyum indeksi (GFI), Tucker-Lewis indeksi (TLI) ve arttırmalı uyum indeksinin (IFI) .95-1.00 arasında olması iyi bir uyumu, .90-.95 arasında olması kabul edilebilir bir uyumu göstermektedir. Düzeltilmiş iyilik uyum indeksinin (AGFI) .90-1.00 arasında olması iyi bir uyumu, .85-.90 arasında olması kabul edilebilir bir uyumu göstermektedir. (Bayram, 2013; Bentler, 1990; Karagöz, 2019). Mevcut çalışmada, CMIN/DF (2.49) ve RMSEA (.06) indeksleri kabul edilebilir bir uyumu, SRMR (.01), NFI (.99), CFI (.99), GFI (.99), TLI (.95), IFI (.99) ve AGFI (.96) indeksleri de iyi bir uyumu göstermiştir. Sonuç olarak uyum iyiliği değerleri, modelin veriye iyi uyum sağladığını göstermiştir ve yol analizi sonuçları (Şekil 3.1) incelenmiştir.

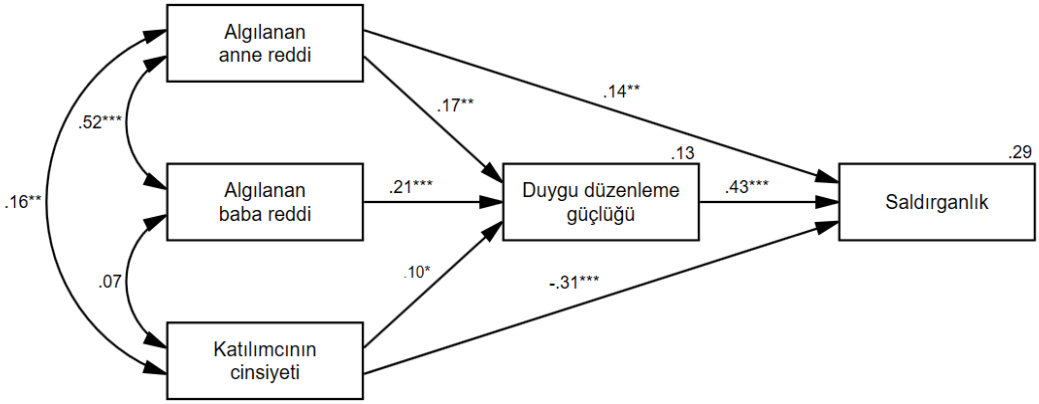

Şekil 3.1 : Yol analizi sonuçları.

*** = $p < .001$, ** = $p < .01$, * = $p < .05$, $N = 406$.

Şekil 3.1'de test edilen model üzerindeki direkt yolların standardize edilmiş regresyon katsayıları ve içsel (egzojen) değişkenlerin açıklanan varyansları (R^2) gösterilmiştir. Toplam etkiler çerçevesinde incelendiğinde, katılımcıların duygu düzenleme güçlüğü puanlarındaki değişimin %13'ü ($R^2 = .13$) baba reddi ($\beta = .21$, $p < .001$), anne reddi ($\beta = .17$, $p < .01$) ve cinsiyet ($\beta = .10$, $p < .05$) tarafından açıklanmıştır. Saldırganlık puanlarındaki değişimin ise %29'u ($R^2 = .29$) duygu düzenleme güçlüğü ($\beta = .43$, $p < .001$), cinsiyet ($\beta = -.26$, $p < .001$), anne reddi ($\beta = .21$, $p < .001$) ve baba reddi ($\beta = .09$, $p < .001$) tarafından açıklanmıştır.

Değişkenler arasındaki direkt etkiler incelendiğinde algılanan baba reddi ve saldırganlık arasındaki yol ($p > .05$) haricinde diğer bütün yolların istatistiksel düzeyde anlamlı ($p < .05$) bir yordama gücüne sahip olduğu bulunmuştur. Algılanan anne reddinin ($\beta = .17$, $p < .01$) ve baba reddinin ($\beta = .21$, $p < .001$) duygu düzenleme güçlüğünü pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Cinsiyet açısından bakıldığındaysa

kadınların duygu düzenleme güçlüğü puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (β = .10, p < .05). Algılanan anne reddi saldırganlığı pozitif yönde yordamıştır (β = .14, p < .01). Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin saldırganlık puanlarının kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (β = -.31, p < .001). Duygu düzenleme güçlüğü saldırganlığı pozitif yönde yordamıştır (β = .43, p < .001).

Algılanan anne reddi ve baba reddi ile saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolünün araştırıldığı dolaylı etkiler incelendiğinde ise bütün dolaylı etkilerin istatistiksel düzeyde anlamlı olduğu bulunmuştur (p < .05). Hem direkt hem de dolaylı etkilerin anlamlı olması durumunda kısmi, yalnızca dolaylı etkilerin anlamlı olması durumunda tam aracılıktan söz edilmektedir (Baron ve Kenny, 1986). Dolaylı etkilerin anlamlı olup olmadığı yeniden örnekleme (Bootstrapping) yöntemiyle incelenmiştir (Preacher ve Hayes, 2008). Yeniden örnekleme 5.000 ve güven aralığı %95 olarak belirlenerek aracılık analizleri yapılmıştır (Hayes, 2018, s. 103) (Çizelge 3.7).

Çizelge 3.7 : Dolaylı etkilere ilişkin Bootstrap analizinin standardize edilmemiş bulguları.

İlişkiler	Dolaylı Etki	Standart Hata	%95 Güven Aralığı		*p*	Sonuç
			Düşük	Yüksek		
AAR → DDG → S	.134	.048	.051	.235	< .01	Kısmi aracı
ABR → DDG→ S	.115	.033	.056	.184	< .001	Tam aracı

AAR = Algılanan anne reddi, ABR = Algılanan baba reddi, DDG = Duygu düzenleme güçlüğü ve S = Saldırganlık.

Çizelge 3.7'de gösterildiği üzere, duygu düzenleme güçlüğünün; algılanan anne reddi ve saldırganlık arasında kısmi aracı (b = .13, SE = .05, p < .01), algılanan baba reddi ve saldırganlık arasında ise tam aracı (b = .12, SE = .03, p < .001) role sahip olduğu bulunmuştur. Özetle, bulgular, algılanan anne reddinin hem duygu düzenleme aracılığı ile hem de direkt olarak saldırganlığı yordadığını, algılanan baba reddinin ise duygu düzenleme aracılığı ile saldırganlığı yordadığını göstermiştir.

4. TARTIŞMA

Mevcut tez çalışmasının amacı çocukluktaki ebeveyn kabul-ret algısı, yetişkinlikteki duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelenmesiydi. Çalışmanın temel amacı doğrultusunda ebeveyn reddinin duygu düzenleme güçlüğü aracılığı ile saldırganlıkla ilişkili olduğunu öneren bir model test edilmiştir. Alanyazında saldırganlığın cinsiyete bağlı olarak farklılaştığı sıklıkla vurgulandığından ve bu araştırmada da erkeklerin saldırganlık puanları kadınlardan anlamlı biçimde yüksek olduğundan cinsiyet değişkeni de yordayıcı değişken olarak modele eklenmiştir. Aracılık analizinin yanı sıra araştırma değişkenlerinde cinsiyete göre farklılaşma olup olmadığı ve değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olup olmadığı ek analizler çerçevesinde incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular bir önceki bölümde sunulmuştur. Bu bölümde ise bulgular ve bulguların alanyazınla tutarlılığı tartışılmıştır. İlk olarak anne reddi, baba reddi ve cinsiyet arasındaki ilişkiler, sonrasında duygu düzenleme güçlüğünü açıklayan bulgular, ardından saldırganlığı açıklayan bulgular ve son olarak aracılık analizine ilişkin bulgular tartışılmıştır.

4.1 Anne Reddi, Baba Reddi ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiler

Mevcut çalışmada katılımcıların çocukluk dönemlerini düşünerek yaptıkları değerlendirmelerde, annelerinden algıladıkları ret ile babalarından algıladıkları reddin pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, alanyazında yapılan araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir (Abacı, 2018; Bilen, 2013; Chen ve Rubin, 1994; Cournoyer ve diğ, 2005; Çini, 2022; Forehand ve Nousiainen, 1993; Gelgör, 2016; Giaouzi ve Giovazolias, 2015; Khaleque ve diğ, 2019; Tavas, 2020; Varan ve diğ, 2008). Bu bulgu, çocuk yetiştirme ve bakımı noktasında benzer tutumlara sahip kişilerin birbirlerini eş olarak tercih etmiş olabileceği ya da ebeveynlerin birbirlerinin davranışlarından etkilenerek farkında olarak veya olmayarak çocuklarını büyütürken ortak bir anlayış geliştirdiği şeklinde yorumlanmaktadır (Çini, 2022). Algılanan anne reddi ve baba reddinin pozitif yönde ilişkili bulunmasının olası nedenlerinden biri de

kişilerin anne ve babalarını değerlendirmelerinin bireysel özelliklerinden de etkilenmiş olmasıdır. Ebeveyn reddi her ne kadar ebeveyn davranışlarına bağlı olsa da kişinin subjektif algısı da bu değerlendirmelerde rol oynamaktadır. Dolayısıyla kişinin beklentileri, yüklemeleri, farkındalıkları gibi pek çok bireysel özelliği de hem annesini hem de babasını değerlendirmesini etkilemektedir.

Algılanan anne ret ve baba ret düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı da çalışma kapsamında incelenmiştir. Anne ret algısı toplam puanı ve ihmal, düşmanlık, ayrışmamış ret alt boyutları açısından kadınların erkeklerden daha yüksek puanlar aldığı bulunurken; anne soğukluk alt boyutu, baba ret algısı toplam puanı ve baba ret algısı alt boyutları açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Alanyazında, hem anne hem de baba ret algısının cinsiyetler arasında anlamlı farklılıklar göstermediğini bulgulayan çalışmalar bulunmaktadır (Cournoyer ve diğ, 2005; Eryavuz, 2006; İnce, 2020; Varan, 2005). Bu çalışmaların bulguları, mevcut çalışmada ulaşılan baba reddinin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusuyla tutarlıyken, anne reddinin kadınlarda daha fazla olduğu bulgusuyla tutarsızlık göstermektedir. Öte yandan, alanyazında ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocuğun cinsiyeti arasındaki ilişkileri farklı kuramlar çerçevesinde ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Belli (2018) tarafından yapılan bir çalışmada kadınlar, anne ve babalarını erkeklere kıyasla daha otoriter değerlendirmişlerdir. Tokgöz (2017) tarafından yapılan çalışmada ise erkeklere kıyasla kadınlar ebeveynlerini daha fazla denetleyici/ kontrolcü olarak değerlendirmişlerdir. Bu çalışmaların bulguları da mevcut çalışmanın anne reddinin kadınlarda daha fazla olduğu bulgusuyla tutarlıyken, baba reddinin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusuyla tutarsızlık göstermektedir. Ayrıca, alanyazında hem anneden hem de babadan algılanan ret düzeyinin erkeklerde kadınlara kıyasla daha yüksek olduğunu bulgulayan çalışmalar da mevcuttur (Batum ve Öktem, 2011; Dural ve Yalçın, 2014; Dwairy, 2010; Vulic-Prtoric ve Macuka, 2006). Bu çalışmaların bulguları ise mevcut çalışmanın hem anne ret algısına hem de baba ret algısına ilişkin bulgusuyla uyuşmamaktadır.

Bu çalışmada baba kabul-ret algısı açısından cinsiyetler arasında bir fark bulunmaması Türk kültüründeki baba figürünün özelliklerinden kaynaklanıyor olabilir. Babanın çocuklarına karşı mesafeli olması, açıkça sevgisini göstermemesi, anne kadar çocuklarının istek ve ihtiyaçlarıyla ilgili olmaması, çocuklarıyla sohbet etmemesi gibi geleneksel öğretilere sahip olması durumunda, kız çocuğuna karşı da erkek çocuğuna

karşı da tutarlı davranışlar sergilemesi olasıdır (İnci, 2023). Bu gibi faktörler, baba ret algısında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık çıkmadığı bulgusunu açıklayabilir. Anne kabul-ret algısında ise kadınların erkeklere kıyasla daha fazla ret algılaması, Türk kültüründe, kız ve erkek çocuklarına karşı farklı yaklaşımlar sergilenmesinden ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanıyor olabilir. Babanın mesafeli duruşunun aksine anneler, çocuklarıyla daha sıcak ve yakın ilişkiler kurarlar. Ancak anneler, kız çocuklarından ev işlerine yardım etmesini, "hanım hanımcık" olmasını, aşırılık yapmamasını beklerken oğlan çocuklarına karşı bu konularda daha hoşgörülü davranırlar (Ersöz, 2010). Dolayısıyla erkek çocuklarına kıyasla kız çocuklarının anneleriyle daha fazla çatışma yaşaması olasıdır. Bu gibi faktörler, anne kabul-ret algısında kadınların daha fazla ret algıladığı bulgusunu açıklayabilir. Fakat, alanyazında anne-baba ret algısının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen çalışmaların, hem birbiri içindeki tutarsızlığı hem de mevcut çalışmanın bulgularıyla tutarsızlığı göz önüne alındığında, cinsiyetin ebeveyn ret algısıyla ilişkili olduğu bulgusunun tartışmalı olduğu söylenebilir.

4.2 Duygu Düzenleme Güçlüğünün Açıklanması

Mevcut çalışmada algılanan anne reddi ve baba reddi ile duygu düzenleme güçlüğü arasındaki direkt ilişkiler incelendiğinde, katılımcıların çocukluk dönemlerinde annelerinden ve babalarından algıladıkları reddin genç yetişkinlik dönemlerindeki duygu düzenleme güçlüklerini pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Dolayısıyla araştırmanın anne reddi (H1) ve baba reddinin (H2) duygu düzenleme güçlüğünü yordadığı hipotezleri, bulgular tarafından desteklenmiştir.

Duygu düzenleme becerileri çocukluk döneminde gelişmeye başlamaktadır ve yapılan çalışmalar da bu becerinin gelişmesinde ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesine ve sıcaklığına vurgu yapmaktadır (Morris ve diğ, 2007; Jaffe ve diğ, 2010). Örneğin, İtalyan yetişkin katılımcılarla yapılan bir çalışmada (Tani ve diğ, 2018), EKAR kuramında yer alan ebeveyn soğukluk ve ihmal algısına benzer şekilde çocuklukta algılanan anne-baba soğukluğu, kayıtsızlığı ve ihmalinin yetişkinlik dönemindeki duygu düzenleme güçlüğü ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca anneye kıyasla babadan algılanan soğukluk, kayıtsızlık ve ihmalin duygu düzenleme güçlüğünü daha fazla yordadığı bulunmuştur. Belçika'da 10-16 yaşları arasındaki obez katılımcılarla yapılan bir çalışmada (Vandewalle ve diğ, 2014), üzüntü ve öfke

duygularının deneyimlenmesi durumunda başvurulan pes etme, geri çekilme, saldırgan davranma, öz değersizleştirme ve boyun eğme gibi uyumsuz duygu düzenleme stratejileri, çocukluktaki anne ret algısı ile ilişkili bulunurken baba ret algısı ile ilişkili bulunmamıştır. İsveç'te üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen bir çalışmada (Kitahara, 1987), özellikle ebeveyn reddinin alt boyutlarından biri olan algılanan anne-baba soğukluğunun, katılımcıların düşük özsaygısını ve duygusal dengesizliğini yordadığı bulunmuştur. Aurino ve diğ. (2016) tarafından yapılan bir çalışmada, çocuklukta hem anne hem de babadan algılanan reddin yetişkinlikteki yalnızlık düzeyiyle ilişkili olduğu ve bu ilişkiye duygusal dengesizliğin aracılık ettiği bulunmuştur. Hurrel ve diğ. (2015) tarafından yapılan bir çalışmada ise kaygı bozukluğu tanısı almış çocukların olumsuz duygu deneyimlerine karşılık olarak ebeveynlerinden aldıkları destekleyici olmayan tepkiler ile çocukların duygu düzenleme becerileri negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Burgoyne ve Grant-Marsney (2024) tarafından yapılan çok yakın tarihli bir çalışmada, yetişkin katılımcıların algıladıkları ebeveyn sıcaklığı ile uyumlu duygu düzenleme stratejilerinden biri olan bilişsel yeniden değerlendirme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde de mevcut çalışmanın bulgularıyla tutarlı bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin, Pektaş (2015) tarafından yapılan bir çalışmada çocukken ebeveynleri tarafından reddedildiğini algılayan üniversite öğrencilerinin duygu düzenlemenin bütün alt boyutlarında güçlük yaşadıkları bulunmuştur. Ayrıca erkek ve kadın katılımcıların hem anne hem de baba ret algısı ile depresif ve sürekli kaygı belirtileri arasında duygu düzenleme güçlüğünün bütün alt boyutlarının aracı role sahip olduğu, çalışmanın bir diğer önemli bulgusudur. Kuyumcu ve Rohner (2016) tarafından yürütülen bir çalışmada erkek katılımcıların hem anne hem babalarından algıladıkları kabul arttıkça duygu düzenleme güçlüklerinin düştüğü, kadın katılımcıların ise yalnızca babalarından algıladıkları kabul ile duygu düzenleme güçlükleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencileriyle yürütülen diğer çalışmalarda (Abacı, 2018; Çini, 2022), algılanan ebeveyn reddinin duygu düzenleme güçlüğü ile ilişkili olduğu ve ebeveyn reddinin duygu düzenleme güçlüğü aracılığıyla kişilerarası problemleri yordadığı bulgulanmıştır. Benzer bir çalışmada (İnce, 2020), ebeveynlerinden ret algılayan kişilerin reddedilmeye karşı duyarlı hâle geldiği ve duygu düzenlemede

güçlükler yaşadığı, bu durumun da psikolojik belirtilere yol açtığı bulgulanmıştır. Tepeli ve diğ. (2014) tarafından yapılan bir çalışmada ise DDGÖ'ndeki duygusal ifadelerin anlaşılırlığı (açıklık) boyutuyla benzer fakat tersi olan duygu tanıma becerisinin ebeveyn ret algısı ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışmada da (Şenel ve Çakmak Tolan, 2022), hem anne reddi hem de baba reddi içsel ve dışsal olmak üzere işlevsel olmayan duygu düzenleme becerileri ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Mevcut çalışmanın anne reddi (H1) ve baba reddi (H2) ile duygu düzenleme güçlüğü arasındaki ilişkilere dair bulgularının EKAR kuramını ve sunulan araştırmaların bulgularını desteklediği görülmektedir ve kişilerin çocuklukta hem anneden hem de babadan algıladıkları reddin, yetişkinlik dönemlerinde deneyimledikleri duygu düzenleme güçlüklerini yordadığı görülmektedir. Ebeveynleriyle sıcak bir ilişki içerisinde olamayan, onlardan gerekli düzeyde sevgi, ilgi, bakım alamayan, ebeveynleri tarafından fiziksel ve duygusal olarak ihmal/ istismar edilen, ihtiyaçları karşılanmayan, ebeveynleriyle duygularını, düşüncelerini, deneyimlerini paylaşamayan kişilerin; duygu düzenleme becerisinin geliştiği bebeklik ve çocukluk dönemlerinde duygularının farkında olmak, duyguları ifade edebilmek, diğerinin duygusunu anlayıp ona uygun tepkiler verebilmek, olumsuz duyguları yönetebilmek gibi becerilerde sağlıklı pratikler yapamaması ya da bu becerileri nasıl geliştirebileceğine dair olumlu bir rol modele sahip olmaması gibi sebepler, bu kişilerin yetişkinlik dönemlerinde de duygu düzenleme güçlüğü yaşamalarına yol açabilmektedir.

Bu çalışmada duygu düzenleme güçlüğü ile ilişkili bulunan diğer bir değişken cinsiyettir. Cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde kadınların toplam duygu düzenleme güçlüğü puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca duygu düzenleme güçlüğünün duygusal ifadelerin açıklığı, hedeflere yönelik hareket etme ve durumla uyumlu stratejileri kullanabilme güçlükleri alt boyutlarında kadınlar daha yüksek puanlar alırken duyguların farkındalığı, dürtü kontrolü ve duygusal ifadelerin kabulü güçlükleri alt boyutlarında ise cinsiyetler arasında bir fark bulunmamıştır. Pektaş (2015) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada da mevcut çalışmanın bulgularıyla tutarlı sonuçlara ulaşılmıştır. Duygu düzenleme güçlüğünün açıklık, hedefler ve stratejiler alt boyutlarında kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek puanlar aldıkları bulunmuştur. Neumann ve diğ. (2010) tarafından

yapılan bir başka çalışmada duyguların ifade edilmesinde açık olma, sıkıntılı bir durum içerisindeyken hedeflere yönelik hareket edebilme, duruma uygun etkili stratejileri kullanabilme ve olumsuz duygusal ifadeleri kabul edebilme gibi duygu düzenleme becerilerinde kadınların erkeklere kıyasla daha fazla zorlandıkları, erkeklerin de duygularının farkında olabilme becerisinde kadınlara kıyasla daha fazla zorlandıkları ve son olarak dürtü kontrolünde erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Hampel ve Petermann (2006), çalışmalarında, DDGÖ'ndeki durumla uyumlu stratejileri kullanamama alt boyutuna benzer olan boyun eğme, pasif kaçınma ve ruminasyon gibi uyumsuz duygu düzenleme stratejilerini, erkeklere kıyasla kadınların daha çok kullandıklarını raporlamışlardır. Bu bulgular, mevcut çalışmanın cinsiyet ve duygu düzenleme güçlüğü arasındaki ilişkiye dair bulgusuyla tutarlılık göstermektedir. Kadınların erkeklere kıyasla daha fazla duygu düzenleme güçlüğü yaşıyor olması, toplumsal cinsiyet rolleriyle açıklanabilmektedir (Sumbas ve Erdemir, 2021). Toplum içerisinde kadınlar daha duygusal, erkekler daha rasyonel olarak nitelendirilir. Buna karşın çocukluktan itibaren kadının öfke duygusunu ifade etmesine izin verilmemesi, duygusal tepkilerin anlaşılmasını zorlaştıran bir faktördür. Ayrıca herhangi bir problem karşısında kadınların ilişkilere odaklanarak, erkeklerin ise problem çözmede başarı odaklı hareket etmesi beklenir. Böylece kadın, hedefe yönelik hareket etmede erkek kadar hızlı davranamamaktadır çünkü birçok koşulu göz önünde bulundurmaktadır. İlişkisel faktörleri de göz önüne alan kadın, problemle baş etmede derin düşünme gibi uyumsuz stratejiler kullanabilmektedir. Bu gibi kültürel faktörler kadınların daha fazla duygu düzenleme güçlüğü yaşamaları ile sonuçlanabilmektedir.

Alanyazında, DDGÖ'nin kullanıldığı ve üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada (Akhun, 2012), mevcut çalışmanın bulgularından farklı olarak duygu düzenleme güçlüğü açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu tutarsızlığın, katılımcıların eğitim seviyesinden kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Üniversite sürecinde alınan eğitim, kurulan sosyal ilişkiler, farklı bir şehirde tek başına yaşamaya başlama gibi faktörler kişilerin öz farkındalıklarını ve kişisel gelişimlerini desteklemektedir. Bu gelişimin katılımcıların duygu düzenleme becerilerinin de güçlenmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla üniversite süreciyle beraber cinsiyetin duygu düzenleme güçlüğü üzerindeki etkisi de azalıyor olabilir. Akhun'un çalışmasının aksine mevcut çalışmada farklı eğitim seviyelerinden

katılımcıların da çalışmaya dâhil edilmiş olması, üniversite öğrencileri içerisinde hazırlık ve birinci sınıf öğrencilerinin ağırlıklı olması, iki çalışma arasındaki bulguların tutarsızlığını açıklıyor olabilir.

4.3 Saldırganlığın Açıklanması

Mevcut çalışma için oluşturulan modelde algılanan anne reddi ve baba reddi ile saldırganlık arasındaki direkt ilişkiler incelendiğinde, katılımcıların annelerinden algıladıkları reddin saldırganlığı pozitif yönde yordadığı bulunurken babalarından algıladıkları reddin saldırganlığı direkt olarak anlamlı düzeyde yordamadığı bulunmuştur. Dolayısıyla araştırma modeli özelinde, bulguların, anne reddinin saldırganlığı yordadığı hipotezini (H3) desteklediği, baba reddinin saldırganlığı direkt olarak yordadığı hipotezini (H4) ise desteklemediği görülmüştür. Ancak bu baba reddinin saldırganlığı yordamadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü baba reddi duygu düzenleme aracılığı ile saldırganlığı yordamıştır. Bu bulgu baba reddi ile saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenlemenin önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir.

Alanyazında, ebeveyn-çocuk ilişkileri ile saldırganlık arasındaki ilişkileri inceleyen ve mevcut çalışmayla benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Lila ve diğ. (2007) tarafından yapılan bir araştırmada, mevcut çalışmanın bulgularıyla tutarlı olarak anne ret algısının çocuğun içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemlerini yordadığı bulunurken, baba ret algısının direkt olarak yordamadığı bulunmuştur. Kültürlerarası boylamsal bir çalışmada (Rothenberg ve diğ, 2022), anne-baba ret algısı ile içselleştirme ve dışsallaştırma davranışları arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Boylamsal başka bir çalışmada (Paley ve diğ, 2000), ebeveynlerinden düşük sıcaklık ve düşmanlık algılayan ergenlerin sosyal ilişkilerinde saldırgan davranışlara daha fazla yöneldikleri bulunmuştur. Akse ve diğ. (2004) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ebeveyn reddinin saldırganlık ve depresyonla ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca ebeveyn reddi ile saldırganlık arasındaki ilişkide aşırı kontrolcülüğün aracı rol oynadığı bulunmuştur. Benzer bir çalışmada (Hale ve diğ, 2008), depresif belirtiler, saldırganlık ve algılanan ebeveyn reddi arasındaki ilişkiler, 4 yıllık ölçümlerle boylamsal olarak incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre depresif belirtiler ebeveyn ret algısını pozitif yönde, ebeveyn ret algısı da saldırganlığı pozitif yönde yordamıştır. Tek yumurta ikizleriyle yapılan bir çalışmada (Waller ve diğ, 2018), sert ebeveynlerle büyüyen çocukların saldırganlık ve katı-

duygusuzluk puanlarının sıcak ebeveynlerle büyüyen çocuklara kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynlik stilleri ile saldırganlık arasındaki ilişkileri inceleyen bir çalışmada da (De La Torre-Cruz ve diğ, 2014), demokratik ebeveynlere kıyasla otoriter ebeveynlerin çocuklarının daha saldırgan davranışlar sergiledikleri bulunmuştur.

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin, Ayyıldız (2021) tarafından yapılan bir çalışmada anne ve baba reddinin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunurken saldırganlığın sözü edilen alt boyutlarının anne ve baba kabulü ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Benzer başka bir çalışmada (Aytekin, 2015), EKRÖ'nde ebeveyn reddinin alt boyutları olan düşmanlık, ihmal ve ayrışmamış ret ile saldırganlık arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu bulgulanmıştır. Başka bir çalışmada da (Kılıç Yıldız ve Dağ, 2017), algılanan ebeveyn reddi ile öfke ifadelerinin sıklığı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yurttaş Özcan (2021) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık ile demokratik anne-baba tutumu negatif yönde, otoriter ve koruyucu anne-baba tutumu ise pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Ergüder (2016) tarafından yine üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada ebeveynden algılanan duygusal istismar ve ihmalin; flörte yönelik kontrol etme, aşağılama, düşmanca geri çekilme, gözdağı verme gibi psikolojik saldırganlık davranışlarını ve öfkenin dışa yansıtılmasını, kontrol edilmemesini yordadığı bulunmuştur. Ayrıca ebeveyn duygusal istismarı/ ihmali ile flörte yönelik psikolojik saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin dışa yansıtılmasının ve kontrol edilmemesinin aracı rol oynadığı bulunmuştur.

Türkiye'de, EKAR kuramı çerçevesinde ebeveyn kabul-reddinin saldırganlıkla ilişkisini araştıran ve yetişkinlerle yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak benzer değişkenler çerçevesinde ele alınan çalışmalar ve farklı ülkelerde yapılan çalışmalar ile mevcut araştırmanın bulguları birbiriyle tutarlılık göstermektedir. Ele alınan bulgular EKAR kuramı açısından yorumlanırsa, hayatta en güven duyduğu insanlar yani ebeveynleri tarafından özellikle ebeveyn reddinin alt boyutlarından olan ebeveyn düşmanlığına maruz kalarak reddedildiğini algılayan kişinin, yalnızca ebeveynlerine karşı değil diğer insanlara karşı da düşmanca bir algıya sahip olabilmektedir. Bu nedenle ebeveynleri tarafından kabul edildiğini algılayan

kişilere kıyasla reddedildiğini algılayan kişilerin, EKAR kuramının kişilik alt kuramında da bahsedildiği gibi daha saldırgan bir kişilik yapılanması geliştirdiği söylenebilmektedir. Bandura'nın (1983) sosyal öğrenme kuramı açısından çocukların ebeveynlerinin saldırgan davranışlarını gözleyerek taklit ettikleri ve belki sosyal olarak pekiştirildikleri için de saldırgan davranışlarının arttığı şeklinde de bulgular yorumlanabilir. Crick ve Dodge'un (1996) sosyal bilgi işleme kuramı açısından ise ebeveynlerle kurulan ilişkilerde düşmanlık ve saldırganlık içerikli erken dönem şemalarının, kişilerin saldırganlık davranışını açıklayabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada saldırganlık ile ilişkili bulunan diğer bir değişken cinsiyettir. Cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde erkeklerin saldırganlık puanlarının kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca saldırganlığın fiziksel ve sözel saldırganlık alt boyutlarında erkeklerin, kadınlardan anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığı bulunurken öfke ve düşmanlık alt boyutlarında cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Alanyazında, bu bulguyla tutarlı bulgulara ulaşan birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'de, saldırganlığın alt boyutları açısından genç yetişkinlerle yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle fiziksel saldırganlıkta erkeklerin kadınlardan anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldıkları bulunmuştur (Akıl, 2018; Algur, 2019; Demirtaş Madran, 2013; Yaşartürk ve diğ, 2022). Benzer şekilde, mevcut çalışmanın bulgularıyla tutarlı olarak fiziksel ve sözel saldırganlık alt boyutlarında erkeklerin puanlarının daha yüksek olduğunu bulgulayan çalışmalar da bulunmaktadır (Çelik, 2006; Çelik ve Kocabıyık, 2014; Doğan ve Çötok, 2020; Kayhan, 2017). Ayrıca biyolojik temelli çalışmalardan bazıları da erkeklerde daha çok bulunan testesteron hormonu ile saldırganlık arasında pozitif yönlü ilişkiler olduğunu bulmuşlardır (Dabbs ve diğ, 1987; Dabbs ve Morris, 1990; O'Carrol ve Bancroft, 1985).

Erkeklerin, kadınlara kıyasla saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olması toplumsal cinsiyet rolleriyle açıklanabilmektedir (Çelikkaleli ve diğ, 2023). Kadınların ve erkeklerin öfke ve düşmanlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar olmamasına karşı fiziksel ve sözel olarak saldırganlığın ifade edilmesinde ise erkeklerin daha yüksek puanlar alması da yine öfke duygusunun dışa yansıtılması konusunda toplumun erkekler ve kadınlardan farklı beklentileri olmasıyla ilişkilidir. Örneğin, erkeklerin öfke duygusunu daha saldırgan yollarla ifade etmesi toplumsal olarak onaylanan ve beklenen bir durumdur. Buna karşı kadının öfke duygusunu içinde yaşayarak ya da

ağlayarak ifade etmesi beklenir. Dolayısıyla erkeklerde daha fazla bulunan testesteron hormonuna ilişkin biyolojik temelli araştırmalar ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların ve erkeklerin öfke ifade tarzını etkilemesine ilişkin yapılan çalışmalar, erkeklerin saldırganlık düzeyinin kadınlara kıyasla daha yüksek olmasını açıklayabilmektedir.

Duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişki incelendiğinde katılımcıların öz bildirimlerine göre duygu düzenleme güçlüğü düzeyleri, saldırganlık düzeylerini pozitif yönde yordamıştır. Dolayısıyla araştırmanın bulguları, duygu düzenleme güçlüğünün saldırganlığı pozitif yönde yordadığı hipotezini (H5) desteklemiştir. Bu bulgu alanyazında, duygu düzenleme güçlüğünün saldırganlıkla ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışmanın bulgusu ile tutarlıdır (Akdemir ve Gündüz, 2022; Conway, 2005; Ersan, 2017; Kabasakaloğlu, 2019; te Brinke ve diğ, 2018). Yapılan çalışmaların çoğu ergenler ya da daha küçük yaştaki çocuklarla gerçekleştirilmiş olsa da yetişkin katılımcılarla yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Cohn ve diğ. (2010) tarafından genç yetişkinlerle yapılan bir çalışmada duygu düzenleme güçlüğünün bütün alt boyutları ile şok verme davranışıyla ölçülen saldırganlık arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Roberton ve diğ. (2014) tarafından yetişkin suçlularla yapılan bir çalışmada uyumsuz duygu düzenleme becerilerine sahip kişilerin uyumlu duygu düzenleme becerilerine sahip kişilere kıyasla saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Miles ve diğ. (2015) tarafından üniversiteli kadın öğrencilerle yapılan bir çalışmada da duygu düzenleyememenin önceden planlanan saldırganlıkla ve dürtüsel saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Benzer olarak, üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada (Donahue ve diğ, 2014), duygu düzenleme güçlüğünün bütün alt boyutları ile fiziksel saldırganlığın pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca olumsuz duygu deneyimi ile fiziksel saldırganlık arasında erkeklerin dürtü kontrolünde ve duygu farkındalığında yaşadığı zorlukların aracı rol oynadığı bulunurken, kadınların sadece dürtü kontrolünde yaşadığı zorlukların aracı rol oynadığı bulunmuştur. Davidson ve diğ. (2000), prefrontal korteksteki herhangi bir işlevsizliğin duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili olduğunu bulgulamışlardır. Holley ve diğ. (2017), benzer bir bulguyu yürütücü işlevlerdeki yetersizlikle açıklamışlardır. Bu iki çalışma duygu düzenleme güçlüğü ve

saldırganlık düzeyinin beyindeki ortak mekanizmaların işleviyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde de mevcut çalışmanın bulgularıyla tutarlı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin, Kayhan (2017) tarafından yapılan bir çalışmada DDGÖ'nin alt boyutları olan dürtü kontrolünde, duygusal tepkilerin kabulünde, hedeflere uygun hareket etmede, duruma uygun stratejilerin kullanımında, duygusal ifadelerde açıklıkta ve duygusal farkındalıkta güçlük yaşama ile saldırganlık arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Sekizkardeş (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, benzer şekilde, duygu düzenleme güçlüğünün bütün alt boyutları öfke kontrolü ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Cenkseven Önder ve Canoğulları (2020), yaptıkları çalışmada, içsel ve dışsal duygu düzenlemede işlevsizlik ile saldırganlığın fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, düşmanlık ve öfke olmak üzere bütün alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu bulgulamışlardır. Üniversite öğrencileriyle (Dede, 2019) ve yetişkin katılımcılarla (Toksöz, 2022) yapılan çalışmalar da bilişsel duygu düzenlemede adaptif olmayan startejiler kullanan kişilerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Akdemir ve Gündüz (2022), duygu düzenleme becerilerini geliştirmeye yönelik bir psiko-eğitim programının lise öğrencilerine uygulanmasının, öğrencilerin duygu düzenleme becerilerinin gelişmesiyle ve reaktif-proaktif saldırganlıklarının azalmasıyla ilişkili bulmuşlardır. Karpat (2018), madde kullanım bozukluğu olan yetişkin erkek katılımcılarla yaptığı çalışmada duygu düzenleme güçlüğü ile saldırganlık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ve duygu düzenleme güçlüklerinden duruma uygun duygu düzenleme stratejilerini kullanamama ile dürtüleri kontrol edememe alt boyutlarının saldırganlığı anlamlı düzeyde yordadığını bulgulamıştır. Altın (2017), amatör düzeyde futbol oynayan sporcularla yaptığı çalışmada kendini suçlama, başkalarını suçlama, ruminasyon gibi adaptif olmayan bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin saldırganlık ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuştur.

Özetle, bu araştırmanın duygu düzenleme güçlüğünün saldırganlığı pozitif yönde yordadığı bulgusu alanyazındaki çalışmaların bulgularını desteklemektedir. Duygusal tanımlamalara göre saldırganlığın, zorlayıcı duygular sonucunda ortaya çıktığı belirtilmektedir (Berkowitz, 1993). Kişinin, karşılaştığı istenmedik olay karşısında öfke, üzüntü, hayal kırıklığı, nefret gibi duygular deneyimlemesi normal bir durumdur.

Bu noktada istenmeyen durum, deneyimlenen zorlayıcı duygunun saldırganlığa dönüşmesidir. Dolayısıyla deneyimlediği zorlayıcı duygunun yıkıcılığının farkında olmayan, duygusunu olumlu yollarla karşısındaki kişiye açamayan, duygusuyla başa çıkmada uyumlu stratejileri kullanamayan, duygu kontrolünü sağlamakta zorluk yaşayan kişinin, duygusunu ilkel yollarla, yani, saldırganlıkla ifade etme olasılığı da artmaktadır.

4.4 Anne-Baba Reddi ve Saldırganlık Arasındaki İlişkide Duygu Düzenleme Güçlüğünün Aracı Rolü

Araştırmada test edilen modeldeki dolaylı ilişkiler incelendiğinde, ilk olarak, genç yetişkinlerin annelerinden algıladıkları reddin duygu düzenleme güçlüğü aracılığıyla saldırganlık düzeylerini yordadığı bulunmuştur. Algılanan anne reddi ve saldırganlık arasındaki hem direkt ilişki hem de duygu düzenleme güçlüğü üzerinden dolaylı ilişki anlamlı olduğundan dolayı anne reddi ve saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün kısmi aracı olduğu bulunmuştur. Modeldeki ikinci dolaylı ilişki incelendiğinde ise genç yetişkinlerin babalarından algıladıkları reddin duygu düzenleme güçlüğü aracılığıyla saldırganlık düzeylerini yordadığı bulunmuştur. Algılanan baba reddi ve saldırganlık arasındaki direkt ilişkinin anlamsız olması, yalnızca dolaylı ilişkinin anlamlı olması sebebiyle baba reddi ve saldırganlık arasında duygu düzenleme güçlüğünün tam aracı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla araştırma bulguları anneden algılanan reddin (H6) ve babadan algılanan reddin (H7) duygu düzenleme güçlüğü aracılığı ile saldırganlığı yordadığı hipotezlerini desteklemiştir.

Mevcut bulguyla tutarlı olarak, alanyazında, ebeveyn-çocuk ilişkisini çocuğun duygu düzenlemesi ve saldırganlığı ile ilişkili bulan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların büyük bir bölümü çocukluk ve ergenlik dönemindeki katılımcılar ya da ebeveynleriyle gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Chang ve diğ. (2003) tarafından anaokulu düzeyindeki Çinli çocuklarla yapılan bir çalışmada anne ve babaların düşmanlığı/ saldırganlığı ile çocuğun okuldaki saldırgan davranışlarının sıklığı arasındaki ilişkide düşük duygu düzenleme becerilerinin aracılık rolü üstlendiği bulunmuştur. Shields ve Cicchetti (1998), ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalmış ve kalmamış çocukları karşılaştırdıkları çalışmalarında, kötü muameleye maruz kalan çocukların daha fazla duygu düzenleme güçlüğü yaşadıklarını ve duygu düzenleme güçlüklerinin de reaktif-proaktif saldırgan davranışlarıyla ilişkili olduğunu bulgulamışlardır. Benzer

bir başka çalışmada da (Eisenberg ve diğ, 1999), annenin çocuğun olumsuz duygularına verdiği olumsuz, sert, aşırı tepkisel, zorlayıcı, kontrolcü şiddet içerikli gibi cezalandırıcı tepkileri ile çocuğun duygu düzenleme becerisindeki yetersizlik ve problem davranışları pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Ramsden ve Hubbard (2002) ise çalışmalarında ailenin olumsuz duygu koçluğu ve tutumları ile çocuğun saldırganlığı arasında doğrudan bir ilişki bulamazken duygu düzenleme güçlüğü aracılığıyla dolaylı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde de ebeveyn-çocuk ilişkisinin duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlıkla ilişkili olduğunu bulgulayan çalışmaların olduğu görülmektedir. Örneğin, Karaduman (2021) tarafından ebeveynler ve 4-5 yaş çocukları ile yürütülen bir çalışmada hem anneden hem de babadan algılanan ret, uyumlu duygu düzenleme ile negatif yönde ilişkili ve tepkisellik, öfke kontrolsüzlüğü, huysuzluk gibi dayanıksızlık/ olumsuzluk ifadeleri ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bayındır ve diğ. (2017) tarafından yapılan bir çalışmada ebeveynlerin sıcaklık (soğukluğun tersi) düzeyleri ile çocukların duygu düzenleme becerileri pozitif yönde, öfke ve saldırganlık ifadeleri negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Kara (2021) ise çalışmasında ebeveynin bilişsel duygu düzenleme becerileri ile çocuğun duygu düzenleme becerilerinin pozitif yönde, çocuğun duygu düzenleme becerileri ile problem davranışlarının negatif yönde ilişkili olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca, alanyazında mevcut çalışmanın bulgularıyla tutarlı olarak ebeveyn-çocuk ilişkisi ile saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rol oynadığını bulgulayan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Çeliker Cengiz (2022), annelerle yaptığı bir çalışmada otoriter ebeveynlik ile çocuğun kaygılı, hiperaktif, saldırgan olması gibi problem davranışları arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğü, davranışları duruma uygun düzenleyememe gibi öz düzenleme becerilerindeki yetersizliğin aracı rol oynadığını bulgulamıştır. Başka bir çalışmada (Özdoğan, 2017), ebeveyn-çocuk ilişkisinde duygusal etkileşimin yetersiz olması ile ergenin reaktif ve proaktif saldırganlığı arasında duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolü olduğu bulunmuştur. Yıldırım (2022) tarafından yapılan bir çalışmada ise annenin yeniden değerlendirme, bastırma, kaçınma gibi duygu düzenleme becerileri ile çocuğun problem davranışları arasındaki ilişkide çocuğun duygu düzenleme becerilerinin aracı olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışmada (Ören, 2017), ergenlik ve beliren yetişkinlik gelişim döneminin hem erkek hem de kadın katılımcılarında, anneden algılanan psikolojik kontrol ile fiziksel ve dolaylı

saldırganlık arasında duygu düzenleme yetersizliğinin aracı rol oynadığı bulunmuştur. Babadan algılanan psikolojik kontrol ile fiziksel ve dolaylı saldırganlık arasında duygu düzenleme yetersizliğinin aracılığı ise yalnızca kadın katılımcılarda bulunmuştur. Erzi ve Ekşi (2021) de benzer şekilde, hem anne hem de babanın psikolojik kontrolü ile çocuğun ilişkisel saldırganlığı arasında duygu düzenleme güçlüğünün aracı rol oynadığını bulmuşlardır. Çocukların duygu düzenleme güçlüğü ve ilişkisel saldırganlığının, ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrol ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Alanyazında yapılan çalışmaların incelenmesi sonucunda, mevcut çalışmanın anne reddi (H6) ve baba reddi (H7) ile saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rol oynadığı hipotezlerine ait bulguların alanyazınla tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Ebeveyn reddi olarak kavramsallaştırılmasa da ebeveyn ile çocuk arasında kurulan bağın kabul ve sıcaklıktan uzaklaşması ile çocuğun duygu düzenleme becerilerinin yetersiz kaldığı ve çocuğun duygularını düzenlemekte zorluk yaşamasıyla da saldırganlık gibi uyumsuz davranışlarının arttığı görülmektedir. Bu etkinin çocukluk ve ergenlikle sınırlı kalmadığı, yetişkinlikte de devam ettiği görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevcut tez çalışmasında, katılımcıların ebeveyn kabul-ret algısı, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir ve araştırma sonuçlarına göre, göre, hem anneden hem de babadan algılanan ret düzeyi arttıkça duygu düzenleme güçlüğü, dolayısıyla da saldırganlık düzeyi artmaktadır. Cinsiyet açısından incelendiğinde; kadınların, anne ret algısı ve duygu düzenleme güçlüğü düzeyi daha yüksek bulunurken erkeklerin, saldırganlık düzeyi daha yüksek bulunmuştur ve baba ret algısı açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Yol analizi sonuçlarına göre ise duygu düzenleme güçlüğü, anne ret algısı ile saldırganlık arasında kısmi aracı rol oynarken baba ret algısı ve saldırganlık arasında tam aracı rol oynamıştır. Diğer bir deyişle, katılımcıların ebeveynlerinden algıladıkları reddin düzeyi arttıkça duygu düzenleme güçlüklerinin de aracılığıyla saldırganlık düzeyleri artmaktadır. Araştırma sonuçlarının alanyazında yapılan çalışmaların sonuçlarıyla tutarlılık gösterdiği görülmüştür.

Mevcut tez çalışması bazı sınırlılıkları da barındırmaktadır. Aşağıda, bu sınırlılıklar doğrultusunda gelecek çalışmalarda araştırma kapsamının nasıl geliştirilebileceğine ve araştırmanın ebeveyn-çocuk ilişkisi ve sonuçlarına dair bulgusunun hayatın farklı alanlarında nasıl değerlendirilebileceğine dair önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmada ebeveyn kabul-reddi, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişkiler yalnızca genç yetişkin katılımcılarla sınırlandırılarak araştırılmıştır. Alanyazında, incelenen değişkenlere ilişkin çocukluk ve ergenlik dönemlerini de kapsayacak şekilde boylamsal çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Gelecek çalışmalarda, Türk katılımcılarla, diğer gelişim dönemlerinin de örnekleme dâhil edildiği boylamsal çalışmalar yapılarak farklı gelişim dönemlerindeki değişimler de incelenebilir.

Araştırmada ebeveyn ret algısı, genç yetişkinlerin duygu düzenleme güçlüğü aracılığıyla saldırganlığını yordamıştır fakat bu bulgu tek bir kuşakla sınırlandırılarak incelenmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı sergilemiş oldukları düşmanlık/ saldırganlık davranışlarında, kendilerinin ebeveynlerinden algıladıkları kabul-ret,

duygu düzenleme becerileri, zihinsel temsilleri gibi faktörler öne çıkmaktadır. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda, anne-babaların ve büyükanne-büyükbabaların kendi ebeveynlerinden algıladıkları kabul-ret düzeyi, duygu düzenleme becerileri ve saldırganlık düzeyleri gibi faktörler de incelenerek kuşaklararası bir döngüselliğin olup olmadığı araştırılabilir.

Çalışmadaki diğer bir sınırlılık, istatistiksel analizlerde, EKRÖ'nin alt boyutlarından bazılarının çok değişkenli normal dağılım varsayımını karşılamaması sebebiyle, YEM kapsamında araştırma değişkenlerinin yalnızca toplam puan üzerinden analize dâhil edilmiş olmasıdır. Gelecek çalışmalarda daha fazla katılımcıya ulaşılarak ya da daha gelişmiş yöntemlerle ebeveyn kabul-reddinin, duygu düzenleme güçlüğünün ve saldırganlığın alt boyutlarıyla farklı modeller oluşturularak analizler gerçekleştirilebilir. Ayrıca, EKRÖ'nin retrospektif bir ölçüm aracı olmasından dolayı ebeveyne yönelik çocukluktaki ve yetişkinlikteki algıların aynı olup olmadığının belirlenememesi, çalışmanın başka bir sınırlılığı sayılabilir.

Ebeveyn kabul-reddi literatüründe; Türkiye'de genç yetişkinlerle gerçekleştirilen, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlığın bir arada incelendiği ve aracı rolün araştırıldığı başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmanın alana önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Saldırganlık hem bireyi hem çevresindekileri olumsuz yönde etkileyen bir durum olmakla beraber toplum düzenini bozduğu için de onaylanmayan bir davranıştır. Çocukken ebeveynleri tarafından kabul görmeyen kişinin yetişkinlikte de toplum tarafından kabul görmemesi kişide daha çok psikolojik zorlanmalara yol açabilmektedir. Bu noktada mevcut çalışmanın; anne-baba olma sorumluluğunun bir insan hayatındaki önemini bir kez daha vurgulamasıyla önemli bir noktaya değinmektedir. Günümüzde; anne ve baba olmanın beraberinde getirdiği birçok sorumluluğa, çocukla kurulan ilişkinin nasıl sağlıklı olabileceğine, çocuğun istek ve ihtiyaçlarına nasıl karşılık verilebileceğine, çocuğun duygu ve düşüncelerinin etkin bir şekilde dinlenmesine, çocukla geçirilen anların nasıl kaliteli zamanlara dönüştürülebileceğine dair açıklamalar yapan birçok kanal bulunmaktadır. Kimi anne-baba bu kanalları araştırarak çocuğuyla sağlıklı bir ilişki kurmanın farkındalığına sahip olsa da kimi anne-baba hâlâ bu konuda farkındalık geliştirememiştir. Ayrıca açıklama yapan kaynakların doğru bilgiler verip vermediği de denetlenmemektedir. Dolayısıyla hem doğru bilgi veren kanalların ebeveynlere ulaşabilmesi hem de bütün ebeveynlerin farkındalık geliştirebilmesi adına, hamilelik döneminde olan anneler ve eşlerine

yönelik psiko-eğitim programlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Mevcut çalışmanın da konuyla ilgili yapılabilecek farkındalık çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir. Bunlardan farklı olarak ebeveyn kabul-reddinin olumsuz etkilerinden biri de genç yetişkinlik dönemindeki kişilerde duygu düzenleme güçlüğüne yol açıyor olmasıydı. Konuyla ilişkili olarak genç yetişkinlerin duygu düzenleme becerilerini geliştirmeye yönelik yapılabilecek psiko-eğitim programlarının, kişilerin duygusal farkındalığını arttırarak olumsuz duyguları yönetmelerine faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Abacı, F. D. (2018). *Ebeveyn kabul-reddi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide duygu düzenleme ile kişilerarası problemlerin rolü* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Adrian, M., Zeman, J., Erdley, C., Lisa, L., ve Sim, L. (2011). Emotional dysregulation and interpersonal difficulties as risk factors for nonsuicidal self-injury in adolescent girls, *Journal of Abnormal Child Psychology, 39*(3), 389-400.

Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy, *American Psychologist, 44*(4), 709-716.

Akdemir, A., ve Gündüz, B. (2022). The effect of emotion regulation skills psychoeducation program on emotion regulation difficulties and reactive-proactive aggressions of adolescents, *Education and Science, 47*(209), 311-334.

Akhun, M. (2012). *Üniversite öğrencilerinde, algılanan ebeveynlik biçimleri, erken dönem uyumsuz şemaları, benlik kurguları, ayrılma-bireyleşme ve duygu düzenleme güçlüğünün psikolojik belirtilerle ilişkisi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akıl, A. M. (2018). Üniversite öğrencilerinde saldırganlığın bazı demografik özelliklerle ilişkisinin incelenmesi. *The Journal of Social Science, 2*(3), 29-37.

Akse, J., Hale, W. W. III, Engels, R. C. M. E., Raaijmakers, Q. A. W., ve Meeus, W. H. J. (2004). Personality, perceived parental rejection and problem behavior in adolescence, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology: The International Journal for Research in Social and Genetic Epidemiology and Mental Health Services, 39*(12), 980-988.

Aldao A. (2013). The future of emotion regulation research: Capturing context. *Perspectives on Psychological Science, 8*(2), 155-172.

Algur, V. (2019). *Üniversite öğrencilerinin anksiyete ve depresyon düzeyleri ile fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ali, S., Khaleque, A., ve Rohner, R. P. (2015). Influence of perceived teacher acceptance and parental acceptance on youth's psychological adjustment and school conduct: A cross-cultural meta-analysis, *Cross-Cultural Research: The Journal of Comparative Social Science, 49*(2), 204-224.

Altın, M. O. (2017). *Amatör düzeyde futbol oynayan sporcuların bilişsel duygu düzenleme ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*

(Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aurino, C. Auricchio, S., Senese, V. P., ve Rohner, R. P. (2016). Emotional instability mediates the relation between remembrances of parental acceptance-rejection in childhood and the level of adults' loneliness, *6th International Congress on Interpersonal Acceptance and Rejection,* Madrid, Spain: June 7-10.

Avcı, Ö. (2019). *Duygusal Zekâ ve İletişim*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Aytekin, E. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin ebeveyn kabul red algısı ve demografik değişkenlere göre incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ayyıldız, B. (2021). *Ergenlerdeki saldırganlığın açıklanmasında aile iletişim kalıpları ve algılanan ebeveyn kabul düzeyinin rolü* (Yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

Bachman, L. F. (2004). *Statistical Analyses for Language Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.

Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information, *Psychological Bulletin, 112*(3), 461-484.

Bandura, A. (1983). Psychological Mechanism of Aggression. In R. G. Geen, ve E. U. Donnerstein (Eds.), *Agression: Theoretical and Empirical Reviews* (Vol. 1, pp. 1-40). New York: Academic Press.

Baron, R. A., ve Richardson, D. R. (1994). *Human Agression*. New York: Plenum Press.

Baron, R. M., ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations, *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(6), 1173–1182.

Batum, P. ve Öktem, F. (2011). Öğrenme bozukluklarında ebeveyn kabulü/reddi ile içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 18*(1), 5-19.

Bayındır, D., Güven, G., Sezer, T., Akşin-Yavuz, E., ve Yılmaz, E. (2017). The relationship between maternal acceptance-rejection levels and preschoolers' social competence and emotion regulation skills, *Journal of Education and Learning, 6*(2), 305-316.

Bayram, N. (2013). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Amos Uygulamaları*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.

Belli, M. (2018). *Ergenlerde algılanan ebeveyn tutumu, akıllı telefon kullanımı ve sosyal kaygı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models, *Psychological Bulletin, 107*(2), 238-246.

Bentler, P. M. (2006). *EQS 6 Structural Equations Program Manual*. Encino, CA: Multıvariate Software, Inc.

Berkowitz, L. (1993). *Aggression: It Causes, Consequences and Control*. New York: McGraw-Hill.

Bilen, J. (2013). *Anne-baba kabul-reddinin psikolojik uyum üzerindeki etkisinin kimlik duygusu açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Burgoyne, B., ve Grant-Marsney, H. (2024). The impact of parent-child interactions on emotion regulation in adulthood, *Modern Psychological Studies, 30*(1), 1-31.

Buss, A. H. (2012). *Pathways to Individuality: Evolution and Development of Personality Traits*. Washington, DC: American Psychological Association.

Buss, A. H., ve Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire, *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(3), 452-459.

Byrne, B. M. (2016). *Structural Equation Modelling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming*. New York: Routledge.

Cenkseven Önder, F. ve Canoğulları, Ö. (2020). Ergenlerde saldırganlık: Duygu düzenleme ve duygusal başa çıkmanın rolü. *Kastamonu Education Journal, 28*(3), 1198-1208.

Champney, H. (1941). The variables of parent behavior, *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 36*(4), 525-542.

Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A., ve McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and aggression, *Journal of Family Psychology, 17*(4), 598–606.

Chen, X., ve Rubin, K. H. (1994). Family conditions, parental acceptance, and social competence and aggression in Chinese children, *Social Development, 3*(3), 269-290.

Ciccarelli, S. K., ve White, J. N. (2019). *Psikoloji: Bir keşif gezintisi* (D. N. Şahin, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Cicchetti, D., Ackerman, B. P., ve Izard, C. E. (1995). Emotions and emotion regulation in developmental psychopathology, *Development and Psychopathology, 7*(1), 1-10.

Cohn, A. M., Jakupcak, M., Seibert, L. A., Hildebrandt, T. B., ve Zeichner, A. (2010). The role of emotion dysregulation in the association between men's restrictive emotionality and use of physical aggression, *Psychology of Men and Masculinity, 11*(1), 53-64.

Coie, J. D., Dodge, K. A., Terry, R., ve Wright, V. (1991). The role of aggression in peer relations: An analysis of aggression episodes in boys' play groups, *Child Development, 62*(4), 812-826.

Cole, P. M., Michel, M. K., ve Teti, L. O. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: a clinical perspective, *Monographs of the Society for Research in Child Development, 59*(2-3), 73-100.

Collier, J. E. (2020). *Applied Structural Equation Modeling Using AMOS: Basic to Advanced Techniques*. New York: Routledge.

Conway, A. M. (2005). Girls, agression, and emotion regulation, *American Journal of Orthopsychiatry, 75*(2). 334-339.

Cournoyer, D. E., Sethi, R., ve Cordero, A. (2005). Perceptions of parental acceptance-relection and self-concepts among Ukrainian University students, *Ethos, 33*(3), 335-346.

Crick, N. R., ve Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms on reactive and proactive aggression, *Child Development, 67*(3), 993-1002.

Crick, N. R., ve Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression, *Child development, 67*(3), 993-1002.

Criss, M. M., Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A., ve Lapp, A. L. (2002). Family adversity, positive peer relationships, and children's externalizing behavior: a longitudinal perspective on risk and resilience, *Child Development, 73*(4), 1220-1237.

Cüceloğlu, D. (2010). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çelik, H. ve Kocabıyık, O. O. (2014). Genç yetişkinlerin saldırganlık ifade biçimlerinin cinsiyet ve bilişsel duygu düzenleme tarzları bağlamında incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(1), 139-155.

Çeliker Cengiz, K. (2022). *The mediatıng role of self-regulatıon on the relatıonshıp between parentıng styles and problem behavıors among preschoolers* (Master's thesis). Boğaziçi University, Institute for Graduate Studies in the Social Sciences, İstanbul.

Çelikkaleli, Ö., Özsoy, G. ve Tümtaş, M. S. (2023). Ergenlerde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine göre saldırganlığın incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(2), 421-437.

Çini, A. (2022). *Ebeveyn kabul-reddi ile kişilerarası problemler arasındaki ilişkide zihinselleştirme ve duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolü* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dabbs, J. M., ve Morris, R. (1990). Testosterone, social class, and antisocial behavior in a sample of 4,462 men, *Psychological Science, 1*(3), 209-211.

Dabbs, J. M., Jr, Frady, R. L., Carr, T. S., ve Besch, N. F. (1987). Saliva testosterone and criminal violence in young adult prison inmates, *Psychosomatic Medicine, 49*(2), 174-182.

Davidson, R. J., Putnam, K. M., ve Larson, C. L. (2000). Dysfunction in the neural circuitry of emotion regulation--a possible prelude to violence, *Science, 289*(5479), 591-594.

De La Torre-Cruz, M. J., Garcia-Linares, M. C., ve Casanova-Arias, P. F. (2014). Relationship between parenting styles and aggressiveness in adolescents, *Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 12*(1), 147-170.

Dede, A. G. (2019). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı travmaları ile bilişsel duygu düzenleme becerileri ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dedeler, M., Akün, E. ve Durak Batıgün, A. (2017). Yetişkin Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği – Kısa Form'un uyarlama çalışması. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 30*(3), 181-193.

Demirtaş Madran, H. A. (2013). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 24*(2), 124-129.

Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children's aggressive behavior, *Child Development, 51*(1), 162-170.

Dodge, K. A., ve Coie, J. D. (1987). Social-information-processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups, *Journal of Personality and Social Psychology, 53*(6), 1146-1158.

Dodge, K. A., ve Crick, N. R. (1990). Social information-processing bases of aggressive behaviour in children, *Personality and Social Psychology Bulletin, 16*(1), 8-22.

Doğan, T. ve Çötok, N. A. (2020). Mutluluk saldırganlık ilişkisine yönelik bir araştırma. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 275-299.

Donahue, J. J., Goranson, A. C., McClure, K. S., ve Van Male, L. M. (2014). Emotion dysregulation, negative affect, and aggression: A moderated, multiple mediator analysis, *Personality and Individual Differences, 70*, 23-28.

Dural, G. ve Yalçın, İ. (2014). Üniversite öğrencilerinde ebeveyn kabulü ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 27*(3), 221-232.

Duygu. (t.y.). Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi güncel Türkçe sözlüğü. Erişim Ocak 25, 2024, adresi https://sozluk.gov.tr/

Dwairy, M. (2010). Parental acceptance–rejection: A fourth cross-cultural research on parenting and psychological adjustment of children, *Journal of Child and Family Studies, 19*(1), 30-35.

Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., ve Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: longitudinal relations to quality of children's social functioning, *Child Development, 70*(2), 513-534.

Eisenberg, N., Gershoff, E. T., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Cumberland, A. J., Losoya, S. H., Guthrie, I. K., ve Murphy, B. C. (2001). Mother's emotional expressivity and children's behavior problems and social competence: Mediation through children's regulation, *Developmental Psychology, 37*(4), 475-490.

Ekşi, H. (2021). *Lise öğrencilerinde ebeveyn ilişkileri, duygu düzenleme güçlüğü, psikolojik kontrol ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Er, G. ve Akgün, S. (2016). Ergenlikte reaktif-proaktif saldırganlığın, empati ve çocuk yetiştirme stilleri ile ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 23*(3), 211-226.

Ergüder, L. (2016). *The mediator role of anger expression styles between experiencing parental psychological aggression and psychological dating aggression perpetration among college students* (Master's thesis). Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences, Ankara.

Ersan, C. (2017). *Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık düzeylerinin duygu ifade etme ve duygu düzenleme açısından incelenmesi* (Doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Ersöz, A. G. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. *Gazi Türkiyat, 1*(6), 167-182.

Eryavuz, A. (2006). *Çocuklukta algılanan ebeveyn kabul veya reddinin yetişkinlik dönemi yakın ilişkileri üzerindeki etkileri* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Erzi, S. ve Ekşi, H. (2021). Ergenlikte ebeveyn kontrolü ve ilişkisel saldırganlık: duygu düzenlemenin aracı rolü. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry and Psychology, 3*(2), 106-114.

Forehand, R., ve Nousiainen, S. (1993). Maternal and paternal parenting: Critical dimensions in adolescent functioning, *Journal of Family Psychology, 7*(2), 213-221.

Fromm, E. (995). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri* (Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.

Garnefski, N., Kraaij, V., ve Spinhoven, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and emotional problems, *Personality and Individual Differences, 30*(8), 1311-1327.

Garner, P. W., ve Spears, F. M. (2000). Emotion regulation in low-income preschoolers, *Social Development, 9*(2), 246-264.

Gelgör, F. Z. (2016). *Anne, baba ve çocuk tarafından algılanan ebeveyn kabul-red ve kontrolünün çocuğun duygu düzenleme becerisi ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Giaouzi, A., ve Giovazolias, T. (2015). Remembered parental rejection and social anxiety: The mediating role of partner acceptance-rejection, *Journal of Child and Family Studies, 24*(11), 3170-3179.

Goleman, D. (2011). *Duygusal Zekâ* (B. S. Yüksel, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Gratz, K. L. (2007). Targeting emotion dysregulation in the treatment of self-injury, *Journal of Clinical Psychology, 63*(11), 1091-1103.

Gratz, K. L., ve Gunderson, J. G. (2006). Preliminary data on an acceptance-based emotion regulation group intervention for deliberate self-harm among women with borderline personality disorder, *Behavior Therapy, 37*(1), 25-35.

Gratz, K. L., ve Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 26*(1), 41-54.

Gross, J. J. (1998). Antecedent- and response-focused emotion regulation: Divergent consequences for experience, expression, and physiology, *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(1), 224-237.

Gross, J. J. (2008). Emotion Regulation. In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, ve L. F. Barrett (Eds.), *Handbook of Emotions* (3rd ed., pp. 497-512). New York: Guilford Press.

Gross, J. J., ve Munoz, R. F. (1995). Emotion regulation and mental health. *Clinical Psychology: Science and Practice, 2*, 151-164.

Gross, J. J., ve Thompson, R. A. (2007). Emotion Regulation: Conceptual Foundations. In J. J. Gross (Eds.), *Handbook of Emotion Regulation* (pp. 3-24). New York: Guilford Press.

Hale, W. W. III, Van Der Valk, I., Engels, R., ve Meeus, W. (2005). Does perceived parental rejection make adolescents sad and mad? The association of perceived parental rejection with adolescent depression and aggression, *Journal of Adolescent Health, 36*(6), 466-474.

Hale, W. W. III, VanderValk, I., Akse, J., ve Meeus, W. (2008). The interplay of early adolescents' depressive symptoms, aggression and perceived parental rejection: A four-year community study, *Journal of Youth and Adolescence, 37*(8), 928-940.

Hampel, P., ve Petermann, F. (2006). Perceived stress, coping, and adjustment in adolescents, *The Journal of Adolescent Health, 38*(4), 409-415.

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York: Guilford Press.

Hayes, S. C., Wilson, K. G., Gifford, E. V., Follette, V. M., ve Strosahl, K. (1996). Experiential avoidance and behavioral disorders: A functional dimensional approach to diagnosis and treatment, *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64*(6), 1152-1168.

Holley, S. R., Ewing, S. T., Stiver, J. T., ve Bloch, L. (2017). The relationship between emotion regulation, executive functioning, and aggressive behaviors, *Journal of Interpersonal Violence, 32*(11), 1692-1707.

Hurrell, K. E., Hudson, J. L., ve Schniering, C. A. (2015). Parental reactions to children's negative emotions: Relationships with emotion regulation in children with an anxiety disorder, *Journal of Anxiety Disorders, 29*, 72-82.

Ibrahim, D. M., Rohner, R. P., Smith, R. L., ve Flannery, K. M. (2015). Adults' remembrances of parental acceptance-rejection in childhood predict current rejection sensitivity in adulthood, *Family and Consumer Sciences Research Journal, 44*(1), 51-62.

İnce, Ş. İ. (2020). *Üniversite öğrencilerinde algılanan ebeveyn kabul-reddi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide reddedilme duyarlılığı ve duygu*

düzenleme güçlüğünün aracı rolünün incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.

İnci, Ü. H. (2023). Kemal sunal filmlerinde "baba" figürünün temsili. *LOKUM Sanat Ve Tasarım Dergisi, 1*(2), 165-180.

Jaffe, M., Gullone, E., ve Hughes, E. K. (2010). The roles of temperamental dispositions and perceived parenting behaviours in the use of two emotion regulation strategies in late childhood, *Journal of Applied Developmental Psychology, 31*(1), 47-59.

Kabasakaloğlu, A. (2019). *Lise öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin saldırganlık ve öfke ifade biçimlerini yordaması* (Yüksel Lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kara, İ. (2021). *Çocukların duygu düzenleme becerileri ve problem davranışları ile öğretmen ve ebeveynlerinin duygu düzenleme ve öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin incelenmesi* (Doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Karaduman, S. (2021). *4-5 yaş çocuğu olan anne ve babaların kabul red düzeyleri, çocukların duygu düzenleme becerileri ve duygusal davranışsal problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisanz tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Karagöz, Y. (2019). *SPSS-AMOS-META Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karpat, V. (2018). *Madde kullanım bozukluğu olan erkek olgularda saldırganlığın ve kendine zarar verme davranışının yordanmasında bağlanma ve duygu düzenleme güçlüğünün rolü* (Doktora tezi). Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kayhan, H. (2017). *Ergenlikte saldırganlık ve duygu düzenleme güçlükleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Khaleque, A., ve Rohner, R. P. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies, *Journal of Marriage and Family, 64*(1), 54-64.

Khaleque, A., ve Rohner, R. P. (2012a). Pancultural associations between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adults: A meta-analytic review of worldwide research, *Journal of Cross-Cultural Psychology, 43*(5), 784-800.

Khaleque, A., ve Rohner, R. P. (2012b). Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults: a meta-analytic review, *Personality and Social Psychology Review, 16*(2), 103-115.

Khaleque, A., Uddin, M. K., Hossain, K. N., Siddique, M. N. E. A., ve Shirin, A. (2019). Perceived parental acceptance–rejection in childhood predict psychological adjustment and rejection sensitivity in adulthood, *Psychological Studies, 64*(4), 447-454.

Kılıç Yıldız, M. ve Dağ, İ. (2017). Algılanan ebeveyn kabul-reddinin öfke ifade tarzı ve depresif belirtiler ile ilişkisinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri, 20*, 84-95.

Kitahara, M. (1987). Perception of parental acceptance and rejection among Swedish university students, *Child Abuse and Neglect, 11*(2), 223-227.

Klein, R. B. (2023). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: Guilford Press.

Kuyumcu, B., ve Rohner, R. P. (2016). The relation between remembered parental acceptance in childhood and emotion regulation in young Turkish adults, *6th International Congress on Interpersonal Acceptance and Rejection*, Madrid, Spain: June 7-10.

Lila, M., García, F., ve Gracia, E. (2007). Perceived paternal and maternal acceptance and children's outcomes in Colombia, *Social Behavior and Personality, 35*(1), 115–124.

Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.

Mennin, D. S., Heimberg, R. G., Turk, C. L., ve Fresco, D. M. (2002). Applying an emotion regulation framework to integrative approaches to generalized anxiety disorder, *Clinical Psychology: Science and Practice, 9*(1), 85-90.

Miles, S. R., Tharp, A. T., Stanford, M., Sharp, C., Menefee, D., ve Kent, T. A. (2015). Emotion dysregulation mediates the relationship between traumatic exposure and aggression in healthy young women, *Personality and Individual Differences, 76*, 222–227.

Miller, N. E. (1948). Theory and experiment relating psychoanalytic displacement to stimulus-response generalization, *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 43*(2), 155-178.

Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., ve Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation, *Social Development, 16*(2), 361-388.

Neumann, A., van Lier, P. A., Gratz, K. L., ve Koot, H. M. (2010). Multidimensional assessment of emotion regulation difficulties in adolescents using the Difficulties in Emotion Regulation Scale, *Assessment, 17*(1), 138-149.

O'Carroll, R. E., ve Bancroft, J. (1985). Androgens and aggression in man: A controlled case study, *Aggressive Behavior, 11*(1), 1-7.

Ören, M. (2017). *Duygu düzenleme becerilerinin ergenlik ve beliren yetişkinlikte görülen saldırgan davranışlardaki rolü* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özdoğan, A. Ç. (2017). *Ergenlerde reaktif-proaktif saldırganlık ile ebeveyn duygusal erişilebilirliği: Duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolü* (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Paley, B., Conger, R. D., ve Harold, G. T. (2000). Parents' affect, adolescent cognitive representations, and adolescent social development, *Journal of Marriage and the Family*, *62*(3), 761–776.

Pektaş, E. (2015). *Üniversite öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-reddi ile depresyon ve sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Duygu düzenleme güçlüklerinin aracı rolü* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Preacher, K. J., ve Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models, *Behavior Research Methods, 40*(3), 879-891.

Ramsden, S. R., ve Hubbard, J. A. (2002). Family expressiveness and parental emotion coaching: their role in children's emotion regulation and aggression, *Journal of Abnormal Child Psychology, 30*(6), 657–667.

Roberton, T., Daffern, M., ve Bucks, R. S. (2014) Maladaptive emotion regulation and aggression in adult offenders, *Psychology, Crime and Law, 20*(10), 933-954.

Rohner, R. P. (1977). Advantages of the comparative method of anthropology, *Cross-Cultural Research, 12*, 117-44.

Rohner, R. P. (1980). Worldwide tests of parental acceptance-rejection theory: An overview, *Behavior Science Research, 15*(1), 1-21.

Rohner, R. P. (2004). The parental "acceptance-rejection syndrome": Universal correlates of perceived rejection, *American Psychologist, 59*(8), 830-840.

Rohner, R. P. (2005a). Glossary of Significant Concepts in Parental Acceptance-Rejection Theory (PARTheory). In R. P. Rohner, ve A. Khaleque (Eds.), *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection* (4nd ed., pp. 379-398). Storrs, CT: Rohner Research Publications.

Rohner, R. P. (2005b). Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (PARQ): Test Manual. In R. P. Rohner, ve A. Khaleque (Eds.), *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection* (4nd ed., pp. 43-106). Storrs, CT: Rohner Research Publications.

Rohner, R. P. (2021). Introduction to ınterpersonal acceptance-rejection theory (IPARTheory) and evidence, *Online Readings in Psychology and Culture, 6* (1).

Rohner, R. P., ve Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence, *Cross-Cultural Research, 36*(1), 16-47.

Rohner, R. P., ve Frampton, S. B. (1982). Perceived parental acceptance-rejection and artistic preference: An unexplained contradiction, *Journal of Cross-Cultural Psychology, 13*(2), 250-259.

Rohner, R. P., ve Khaleque, A. (2002). Parental acceptance-rejection and life-span development: A universalist perspective, *Online Readings in Psychology and Culture, 6*(1).

Rohner, R. P., ve Lansford, J. E. (2017). Deep structure of the human affectional system: Introduction to interpersonal acceptance-rejection theory, *Journal of Family Theory and Review, 9*(4), 426-440.

Rohner, R. P., ve Rohner, E. C. (1981). Parental acceptance-rejection and parental control: Cross-cultural codes, *Ethnology, 20*(3), 245-60.

Rohner, R. P., Khaleque, A., ve Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance-rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications, *Ethos, 33*(3), 299-334.

Rohner, R. P., Khaleque, A., ve Cournoyer, D. E. (2012). Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications, *Journal of Family Theory and Review, 2*(1), 73-87.

Rothenberg, W. A., Ali, S., Rohner, R. P., Lansford, J. E., Britner, P. A., Di Giunta, L., Dodge, K. A., Malone, P. S., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Sorbring, E., Steinberg, L., Tapanya, S., Tirado, L. M. U., Yotanyamaneewong, S., Alampay, L. P., Al-Hassan, S. M., Bacchini, D., Bornstein, M. H., Chang, L., ve Deater-Deckard, K. (2022). Effects of parental acceptance-rejection on children's internalizing and externalizing behaviors: A longitudinal, multicultural study. *Journal of Child and Family Studies, 31*(1), 29-47.

Rugancı, R. N. (2008). *The relationship among attachment style, affect regulation, psychological distress and mental construct of the relational world* (Master's thesis). Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences, Ankara.

Rugancı, R. N., ve Gençöz, T. (2010). Psychometric properties of a Turkish version of the Difficulties in Emotion Regulation Scale, *Journal Of Clınıcal Psychology, 66*(4), 442-455.

Saka, R. Ş. (2022). *Genç yetişkinlerde ebeveyn kabul reddi ile sorumluluk inancı arasındaki ilişkide bilişsel çarpıtmaların aracı rolünün incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sekizkardeş, A. (2021). *Yetişkinlerde öfkenin yordayıcıları olarak kişilik, iyi oluş ve duygu düzenleme güçlüğü'nün sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Shields, A., ve Cicchetti, D. (1998). Reactive aggression among maltreated children: the contributions of attention and emotion dysregulation, *Journal of Clinical Child Psychology, 27*(4), 381-395.

Stogdill, R. M. (1937) Survey of experiments of children's attitudes toward parents: 1894-1936, *The Pedagogical Seminary and Journal of Genetic Psychology, 51*(2), 293-303.

Sumbas, E. ve Erdemir, N. (2021). Toplumsal cinsiyet rolleri tutumu ile duygu düzenleme arasındaki ilişki. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (39), 117-125.

Şenel, A. F. ve Çakmak Tolan, Ö. (2022). Ergenlerde internet bağımlılığının algılanan ebeveyn kabul/ reddi, duygu düzenleme ve psikolojik

belirtiler bağlamında incelenmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 13*(47), 1-22.

Tani, F., Pascuzzi, D., ve Raffagnino, R. (2018). The relationship between perceived parenting style and emotion regulation abilities in adulthood, *Journal of Adult Development, 25*(1), 1-12.

Tavas, L. (2020). *Anne baba reddi olan ve olmayan üniversite öğrencilerinde yakın ilişkilerle ilgili psikolojik eğilimler ve aldatma eğilimleri arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

te Brinke, L. W., Schuiringa, H. D., Menting, A. T. A., Deković, M., ve de Castro, B. O. (2018). A cognitive versus behavioral approach to emotion regulation training for externalizing behavior problems in adolescence: Study protocol of a randomized controlled trial, *BMC Psychology, 6*(49).

Tepeli, K., Yılmaz, E., ve Kuyucu, Y. (2014). Maternal Acceptance/Rejection Levels and the Emotion-Recognition Skills of 5- to 6-Year-Old Children. In M. Yaşar, Ö. Özgün, ve J. Galbraith (Eds.), *Contemporary Perspectives and Research on Early Childhood Education* (pp. 384-394). Newcastle, UK: Cambridge Scholar Publishing.

Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition, *Monographs of the Society for Research in Child Development, 59*(2-3), 25-52.

Tokgöz, Ö. (2017). *Lise sınavlarına hazırlanan çocuklarda kaygı düzeyi, yaşam kalitesi ve ebeveyn tutumları açısından cinsiyetler arasındaki farkların incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toksöz, B. (2022). *Yetişkin bireylerde saldırganlık düzeylerinin yordayıcıları olarak çocukluk çağı travmaları, bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* (Yüksel Lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Vandewalle, J., Moens, E., ve Braet, C. (2014). Comprehending emotional eating in obese youngsters: the role of parental rejection and emotion regulation, *International Journal of Obesitt, 38*(4), 525-530.

Varan, A. (2005). Relation between perceived parental acceptance and intimate partner acceptance in Turkey: Does history repeat itself?, *Ethos, 33*(3), 414-426.

Varan, A., Rohner, R. P., ve Eryuksel, G. (2008). Intimate partner acceptance, parental acceptance in childhood, and psychological adjustment among Turkish adults in ongoing attachment relationships, *Cross-Cultural Research, 42*(1), 46-56.

Vulic-Prtorić, A., ve Macuka, I. (2006). Family and coping factors in the differentiation of childhood anxiety and depression, *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice, 79*(2), 199-214.

Waller, R., Hyde, L. W., Klump, K. L., ve Burt, S. A. (2018). Parenting is an environmental predictor of callous-unemotional traits and aggression:

A monozygotic twin differences study, *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 57*(12), 955-963.

Yaşartürk, F., Akay, B. ve Kul, M. (2022). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman faaliyetlerine yönelik engel ile baş etme ve saldırganlık davranışlarının incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 17*(2), 216-229.

Yıldırım, Ş. B. (2022). *Çocuklarda duygu düzenlemesinin, annenin duygu düzenleme becerilerileri ile çocuğun davranış problemleri arasındaki aracı etkisi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldızbaş, C. E. ve Şahin-Sak, İ. T. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık yönelimleri ile ebeveynlerinin anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*(1), 60-88.

Yurttaş Özcan, S. E. (2021). *Üniversite öğrencilerinde saldırganlık empatik beceri ve algılanan ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Zeman, J., ve Garber, J. (1996). Display rules for anger, sadness, and pain: It depends on who is watching, *Child Development, 67*(3), 957-973.

Zeman, J., Cassano, M., Perry-Parrish, C., ve Stegall, S. (2006). Emotion regulation in children and adolescents, *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 27*(2), 155-168.

EKLER

EK A: Demografik Bilgi Formu
EK B: Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği (DDGÖ)
EK C: Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)
EK D: Etik Kurul İzni
EK E: EKRÖ Kullanım İzni
EK F: Gönüllüyü Bilgilendirme ve Aydınlatılmış Onay Formu

EK A: Demografik Bilgi Formu

1. Yaş: ……

2. Cinsiyet: ……

3. Meslek: ……

4. Okuduğu bölüm: ……

5. Eğitim durumu: ( ) Okur-yazar ( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu ( ) Lise mezunu
( ) Üniversite öğrencisi ( ) Lisans mezunu
( ) Lisansüstü mezunu Diğer: ……

6. Anne eğitim durumu: ( ) Okur-yazar değil ( ) Okur-yazar
( ) İlkokul mezunu ( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu ( ) Lisans mezunu
( ) Lisansüstü mezunu Diğer: ……

7. Baba eğitim durumu: ( ) Okur-yazar değil ( ) Okur-yazar
( ) İlkokul mezunu ( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu ( ) Lisans mezunu
( ) Lisansüstü mezunu Diğer: ……

EK B: Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği (DDGÖ)

Aşağıdaki her bir ifadeyi okuyarak, size en uygun seçeneği ilgili cümlenin yanındaki 1'den 5'e kadar olan rakamlardan birini işaretleyerek gösteriniz.

	(1) Hemen hemen hiç	(2)	(3)	(4)	(5) Hemen hemen her zaman
1. Ne hissettiğim konusunda netimdir.	1	2	3	4	5
2. Ne hissettiğimi dikkate alırım.	1	2	3	4	5
3. Duygularım bana dayanılmaz ve kontrolsüz gelir.	1	2	3	4	5
4. Ne hissettiğim konusunda hiçbir fikrim yoktur.	1	2	3	4	5
5. Duygularıma bir anlam vermekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
6. Ne hissettiğime dikkat ederim.	1	2	3	4	5
7. Ne hissettiğimi tam olarak bilirim.	1	2	3	4	5
8. Ne hissettiğimi önemserim.	1	2	3	4	5
9. Ne hissettiğim konusunda karmaşa yaşarım.	1	2	3	4	5
10. Kendimi kötü hissetmeyi kabullenebilirim.	1	2	3	4	5
11. Kendimi kötü hissettiğimde, böyle hissettiğim için kendime kızarım.	1	2	3	4	5
12. Kendimi kötü hissettiğim için utanırım.	1	2	3	4	5
13. Kendimi kötü hissettiğimde işlerimi bitirmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
14. Kendimi kötü hissettiğimde kontrolden çıkarım.	1	2	3	4	5
15. Kendimi kötü hissettiğimde uzun süre böyle kalacağıma inanırım.	1	2	3	4	5
16. Kendimi kötü hissetmemin yoğun depresif duyguyla sonuçlanacağına inanırım.	1	2	3	4	5
17. Kendimi kötü hissettiğimde duygularımın yerinde ve önemli olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5
18. Kendimi kötü hissederken başka şeylere odaklanmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5

	(1) Hemen hemen hiç	(2)	(3)	(4)	(5) Hemen hemen her zaman
19. Kendimi kötü hissederken kontrolden çıktığım duygusu yaşarım.	1	2	3	4	5
20. Kendimi kötü hissediyor olsam da çalışmayı sürdürebilirim.	1	2	3	4	5
21. Kendimi kötü hissettiğimde bu duygumdan dolayı kendimden utanırım.	1	2	3	4	5
22. Kendimi kötü hissettiğimde, eninde sonunda kendimi daha iyi hissetmenin bir yolunu bulacağımı bilirim.	1	2	3	4	5
23. Kendimi kötü hissettiğimde zayıf biri olduğum duygusuna kapılırım.	1	2	3	4	5
24. Kendimi kötü hissettiğimde de davranışlarım kontrolümün altındadır.	1	2	3	4	5
25. Kendimi kötü hissettiğim için suçluluk duyarım.	1	2	3	4	5
26. Kendimi kötü hissettiğimde konsantre olmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5
27. Kendimi kötü hissettiğimde davranışlarımı kontrol etmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
28. Kendimi kötü hissettiğimde, daha iyi hissetmem için yapacağım hiçbir şey olmadığına inanırım.	1	2	3	4	5
29. Kendimi kötü hissettiğimde, böyle hissettiğim için kendimden rahatsız olurum.	1	2	3	4	5
30. Kendimi kötü hissettiğimde, kendimle ilgili olarak çok fazla endişelenmeye başlarım.	1	2	3	4	5
31. Kendimi kötü hissettiğimde, kendimi bu duyguya bırakmaktan başka çıkar yol olmadığına inanırım.	1	2	3	4	5
32. Kendimi kötü hissettiğimde, davranışlarım üzerindeki kontrolümü kaybederim.	1	2	3	4	5
33. Kendimi kötü hissettiğimde, başka bir şey düşünmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
34. Kendimi kötü hissettiğimde, duygumun gerçekte ne olduğunu anlamak için zaman ayırırım.	1	2	3	4	5
35. Kendimi kötü hissettiğimde, kendimi daha iyi hissetmem uzun zaman alır.	1	2	3	4	5
36. Kendimi kötü hissettiğimde duygularım dayanılmaz olur.	1	2	3	4	5

EK C: Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)

Aşağıdaki her bir ifadeyi okuyarak, size en uygun seçeneği ilgili cümlenin yanındaki 1'den 5'e kadar olan rakamlardan birini işaretleyerek gösteriniz.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler.	1	2	3	4	5
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim.	1	2	3	4	5
3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında "Acaba benden ne istiyor?" diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim.	1	2	3	4	5
5. Öfkeden deliye döndüğümde bir şeyler kırıp dökerim.	1	2	3	4	5
6. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam.	1	2	3	4	5
7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez.	1	2	3	4	5
8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum.	1	2	3	4	5
9. Sakin yapılı biriyimdir.	1	2	3	4	5
10. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheyle yaklaşırım.	1	2	3	4	5
11. Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu.	1	2	3	4	5
12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim.	1	2	3	4	5
13. Birisi bana sataşırsa kolaylıkla onu itip tartaklayabilirim.	1	2	3	4	5
14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim.	1	2	3	4	5
15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir.	1	2	3	4	5
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
17. Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm.	1	2	3	4	5
18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim.	1	2	3	4	5

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
19. Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım.	1	2	3	4	5
20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım.	1	2	3	4	5
21. İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim.	1	2	3	4	5
22. Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm.	1	2	3	4	5
23. Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5
24. Diğer insanların her zaman çok iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
25. Birisi beni iterse onunla kavgaya tutuşurum.	1	2	3	4	5
26. "Arkadaşlarım"ın arkamdan konuştuklarını biliyorum.	1	2	3	4	5
27. Arkadaşlarım münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler.	1	2	3	4	5
28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm.	1	2	3	4	5
29. Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim.	1	2	3	4	5

EK D: Etik Kurul İzni

Ara Kararlar/Tarih ve Sayı: 29.12.2023-E.25542

BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA ETİK KURULU

Toplantı Tarihi :28-12-2023
Toplantı No :2023-31
Karar No :3

Prof. Dr. Serap AKGÜN ve Asiye YALÇIN'ın "Algılanan Ebeveyn Kabul-Reddi ve Saldırganlık Arasındaki İlişkide Duygu Düzenleme Güçlüğünün Aracı Rolü" adlı araştırma yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup etik ve bilimsel açıdan sakınca bulunmadığına oy birliği ile karar verilmiştir.

ASLI GİBİDİR

Prof. Dr. Oğuzhan SARIKAYA
Raportör

EK E: EKRÖ Kullanım İzni

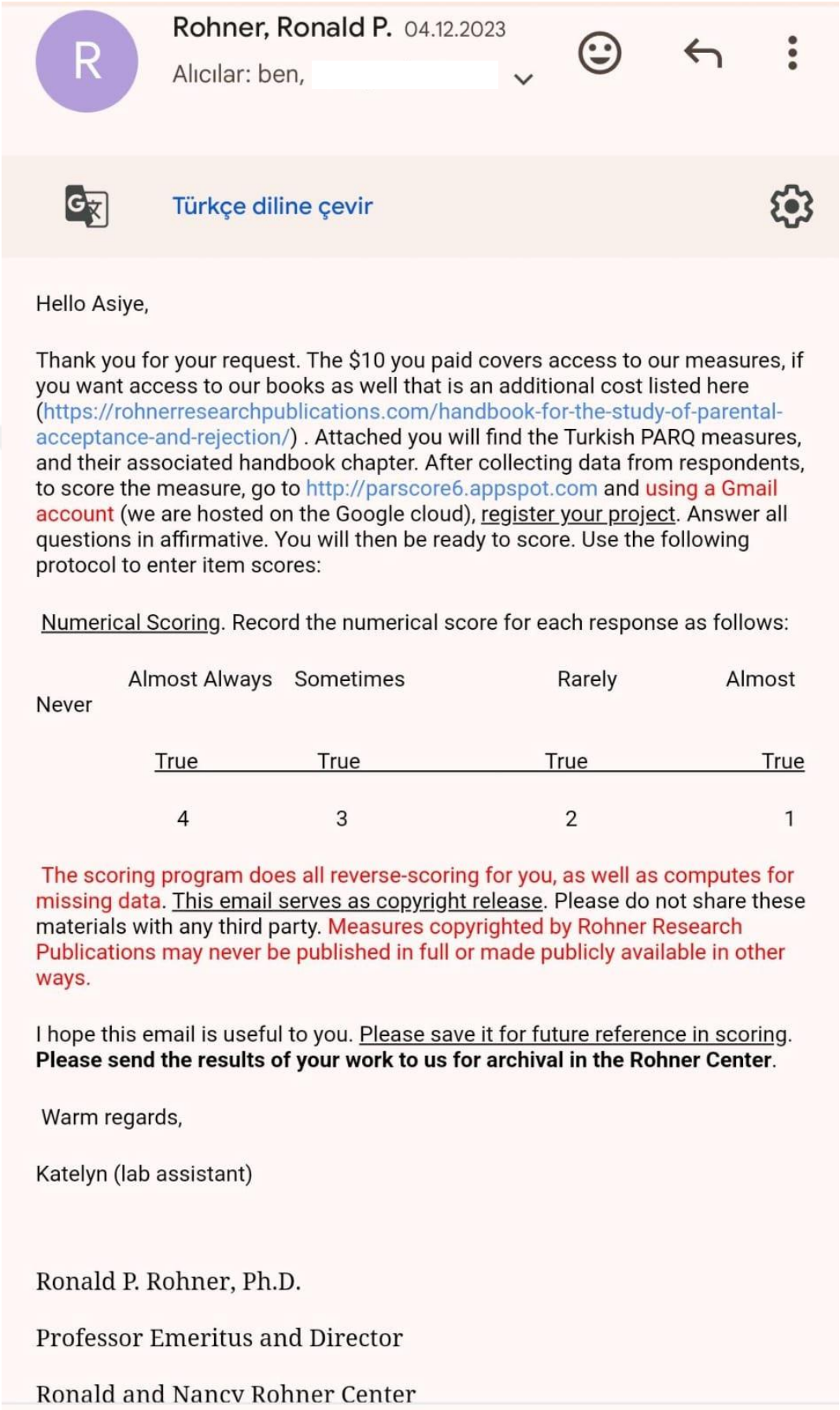

Rohner, Ronald P. 04.12.2023

Alıcılar: ben,

Türkçe diline çevir

Hello Asiye,

Thank you for your request. The $10 you paid covers access to our measures, if you want access to our books as well that is an additional cost listed here (https://rohnerresearchpublications.com/handbook-for-the-study-of-parental-acceptance-and-rejection/) . Attached you will find the Turkish PARQ measures, and their associated handbook chapter. After collecting data from respondents, to score the measure, go to http://parscore6.appspot.com and using a Gmail account (we are hosted on the Google cloud), register your project. Answer all questions in affirmative. You will then be ready to score. Use the following protocol to enter item scores:

Numerical Scoring. Record the numerical score for each response as follows:

Almost Always True	Sometimes True	Rarely True	Almost Never True
4	3	2	1

The scoring program does all reverse-scoring for you, as well as computes for missing data. This email serves as copyright release. Please do not share these materials with any third party. Measures copyrighted by Rohner Research Publications may never be published in full or made publicly available in other ways.

I hope this email is useful to you. Please save it for future reference in scoring. **Please send the results of your work to us for archival in the Rohner Center**.

Warm regards,

Katelyn (lab assistant)

Ronald P. Rohner, Ph.D.

Professor Emeritus and Director

Ronald and Nancy Rohner Center

EK F: Gönüllüyü Bilgilendirme ve Aydınlatılmış Onay Formu

Bu tez araştırması, Bursa Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Serap AKGÜN danışmanlığında Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrencisi Asiye YALÇİN tarafından yürütülen ebeveyn-çocuk ilişkileri, duygular ve davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmadır. Bu form sizi araştırma koşulları hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır.

Çalışmanın Amacı Nedir?: Bu çalışmanın amacı ebeveyn-çocuk ilişkileri, duygular ve davranışlar arasındaki ilişkileri incelemektir.

Bize Nasıl Yardımcı Olmanızı İsteyeceğiz?: Araştırma kapsamında ebeveyn çocuk ilişkileri, duygular ve davranışlar konusunda sorular içeren bir anket kullanılmaktadır. Sizden istenen, her bir ifadeyi dikkatlice okuyarak size en uygun olduğunu düşündüğünüz seçeneği işaretlemenizdir. Soruların doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Önemli olan sizin ne düşündüğünüz ve ne hissettiğinizdir. Araştırmanın doğru sonuçlara ulaşabilmesi için sorulara samimi yanıtlar vermeniz çok önemlidir.

Sizden Topladığımız Bilgileri Nasıl Kullanacağız?: Bu çalışmada tek tek bireylerin değil, genel olarak toplumun duygu, düşünce ve tepkileri ile ilgilenildiğinden sizden kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Toplanan veriler yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Katılımınızla ilgili bilmeniz gerekenler: Araştırmada kimlik bilgilerinizi açığa çıkaran herhangi bir soru bulunmamaktadır. Vereceğiniz cevaplar gizli tutularak yalnızca mevcut çalışmada kullanılacaktır. Katılımınız ancak gönüllü olmanız durumunda gerçekleşecektir. Katılımcı olmaya gönüllü olduktan sonra çalışmanın herhangi bir aşamasında rahatsızlık hissederseniz devam etmeme hakkına sahipsiniz. Soruları cevaplamanız yaklaşık 15-20 dakikanızı alacaktır. Araştırmaya katılarak verdiğiniz destek için teşekkür ederiz.

Araştırmayla ilgili daha fazla bilgi almak isterseniz: Araştırma hakkında daha fazla bilgi almak için Psikoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Serap AKGÜN (E-posta: serap.akgun@btu.edu.tr, Telefon: (224) 808 1031) ile iletişim kurabilirsiniz.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum.

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında kişisel verilerin işlenmesine dair kanunu biliyorum ve bu kanun kapsamında verilerin işlenmesine onay veriyorum. Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum.

( ) Onaylıyorum

( ) Onaylamıyorum Tarih:

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Asiye YALÇİN

Doğum Tarihi ve Yeri **:**

E-posta **:**

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2022, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü
- **Yüksek Lisans** **:** 2024, Bursa Teknik Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

TEZDEN TÜRETİLEN ESERLER, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Yalçin, A. ve Akgün, S.** (2024). Algılanan ebeveyn kabul-reddi ve saldırganlık arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolü, *6. Ulusal Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi,* Ankara, Türkiye: Haziran 7-9.